

TUR DE ORIZONT

CU ȘI FĂRĂ „PODOABE“

În afara de dialogul lui Mihai Sin cu Andrei Pleșu, semnalat în urmă cu o săptămână, în *Vatra nr. 5* se găsesc încă multe alte pagini care nu pot fi sărite la lectură. Substanțial, responsabil și de o remarcabilă tinută intelectuală și morală, cu accent realment „pe educația în transparență și adevăr”, este un alt dialog, acela la care Alexandru Cistelean îl propovacă pe Ion Pop, cunoscut critic și poet, în prezent directorul Centrului Cultural Român din Paris. Problemele ce se abordează în acest dialog sunt multiple. Ion Pop vorbește cu seriozitate, obiectiv, fără „patima înșilor gata în orice împrejurare să se lustruiască pe ei, despre nevoia unei educații naționale, despre starea precară a culturii, despre faptul că democrația nu are nimic comun cu mizeria materială etc. Referindu-se la capitalul politic pe care România îl are în Occident, Ion Pop nu se hazardază în speculații de conjunctură, ci se arată un „spectator” pe cât de lucid pe atât de sensibil față de „ceea ce se întâmplă în jur”. Despre evenimentele de la Târgu-Mureș crede, de exemplu, că au fost, „deviate, din primul moment, pe un canal fals al informației în presa străină, cu o replică imediată, însă neurmată de o analiză lucidă și rapidă comunicată în afară, încât din nefericite întâmplări s-au reținut doar extremismul uneia dintre părți”. În spațiul pe care *Vatra* îl acordă eseului și criticii literare, constant bine reprezentat, întâlnim frecvent, de câteva luni, numele unui critic de marcă, Lucian Raicu, care în ultimii ani de dictatură, după ce s-a stabilit în Franța, a lipsit din presa noastră culturală. Revenirea e de bun augur. „Jurnalul de lectură” al lui Lucian Raicu se citește cu interes, e scris cu subtilitate, cu

un pătrunzător spirit analitic, disocierile și judecățile de valoare fiind totdeauna ale unui comentator de cărți inteligent și sigur pe uneltele sale. Nu astfel se prezintă la lectură nici comentariul la romanul lui Pierre Klossowski, *La Baphomet*, pe care îl consideră a fi mai mult o povestire filosofică, o legendă mitică și inițiativă, o falsă cronică istorică și accentuat parodică decât un roman în accepția tradițională a termenului. Ca de obicei, jurnalul lui Mircea Zăciu, *Exerciții de despărțire*, continuă să fie un document literar de prim ordin. Am mai avut ocazia, de altfel, să scriem despre aceste mărturii de scriitor, sincere, fără ajustări, cum e și însemnarea, datată 12 decembrie 1980, care introduce cititorul în culisele tradiționalelor premii anuale ale Uniunii Scriitorilor. O chestiune e limpede: răvnitul premiu nu-l obții numai dacă ai scris o carte foarte bună, ci și dacă ai „mai multe relații”. Profesorul Zăciu e cât se poate de tranșant în notele sale: „respect promisiunii bine întemeiate” sau „Reușesc să impun *Ore franceze* a lui J., după o dublă pledoarie, căci nu prea sunt susținut de confrăți, era vizibil spre pildă că P. nu voia să dea acest premiu”. Desigur, în *Vatra nr. 5* se scriu și năzbătii.

Recenzând cartea de „Convorbiri” a lui Mircea Ciobanu cu Mihai I, ceea ce în sine e un lucru onorabil, Virgil Podoabă ne dă gata cu câteva „reflecții” tipice recenzenților comunisti, extazului adulat al acestora față de se știe cine. În opinia dlui Podoabă, Regele Mihai „avea experiența, autoritatea și căderea morală să se pronunțe - primul! - despre ce s-a întâmplat la noi înainte și după exilarea sa și despre ce ar fi trebuit, pentru a evita confuzia în care orbecăim, imediat după decembrie 1989”. Dacă așa zice dl. Podoabă, așa o fi! Totuși, nu-i putem ierta micul egoism: dacă tot a știut cine e „primul”, de ce nu ne-a spus-o

ATITUDINI

ELECTORALIA

Mai tot omul politic român, ieri comunist... „din constrângere”, azi democrat cu nonșalanță, ține să cucerească electoratul (imbecil-imbecil, dar necesar!), promițând, în schimb voturilor, că problemele României se vor rezolva îndată și totul va fi OK! Capitalul străin își va revărsa în România râurile de lapte și miere, ca-n „Țiganiada” bătrânului Budai-Deleanu, uzinele și tractoarele vor duce ca-n jurnalele de actualități de pe vremea lui Dej-care-a-băgat-spăima-n-burgheji, subit blocajul economic-financiar va fi rupt și ne-om scălda cu toții în dolari și mărci după moda analiștilor politici. Atunci imaginea României în lume se va lumina, iar aleșii noștri democrați, proveniți din comunisti după peste cap ca-n poveștile de trei ori, ca să-ncape pe gaura cheii-n Europa liberă, vor da mâna și vor sta la taclale cu mai-marii lumii, după pofta inimii.

Asemenea demagogi cred că-i destul când aud cuvântul „comunist” să-și zică „ptiu, drace!” și să-și scuie-n sân ca să fie scoși în afara oricărei bănueli. Asemenea demagogi făceau în trecut destul de recent ca să-și ținem minte potecă la securitate și alte organe din proprie inițiativă și-acum bat toaca, tot fără să-i oblige nimeni, pe tema listelor de informatori; cam cu jumătate de gură, pentru că: „dacă se publică totuși?” Asemenea demagogi, când se umplu băncile din fața ale unui partid la refuz, fac îndată un partiduleț, de familie, o fracțiune de amici, o mezialianță nouă, musai civică și de centru - extremele fiind interzise -, musai democrată, ba chiar creștină și salvatoare, și uite-așa, din liberalism în libertinaj, ne-am plictisit de spectacolul acesta cănesc/porcesc de nuntiri și divorțuri, care de care mai „principiale”, care de care cu ochii țintă la purcelul din fața bulbașei.

Eu nu cred că toate acestea sunt efectul stupidei naivități, inevitabilă începutului de exercițiu democratic în care am intrat fără speranță de mântuire. Crede cineva că vor veni americano-franco-anglo-germanii, ori japono-sudcoreenii să munească la benzile rulante în locul nostru? Deocamdată, vin arabii, darăștia nu prea muncesc nici la ei acasă. Crede cineva că ni se vor da bani pe degeaba? Că integrarea în Europa se va face cu monedă calpă a lamentabilului nostru oportunism? A provincialismului nostru mondializant?

Înainte de a pofti la fotoliile de parlamentari și miniștri, de prefeți și președinți de comitate și comiți, politicienii noștri ar trebui să-și scruteze biografia personală cu atenția mărită să vadă dacă aceasta le dă dreptul la putere; să studieze istoria partidelor sub a căror siglă se pun cu atenție mai mare decât cea acordată corupției, ca să fie nu la înălțimea greșelilor, ci a faptelor bune din trecut.

O viitoare nedorită situație nu se poate pune în seama electoratului (needucat, manipulat etc.) pentru că electoratul nu face liste, ci le votează. Or, dintr-o campanie electorală iese ce se bagă! Tot ca-n agricultură, sâraca...

Mi-ar plăcea ca-n actuala campanie să nu se mai bage numele vechi tricolore în căciula alegerilor din 1990. Dar parcă-i vâd pe capii pitocilor locale de partid așezați gospodărește, pe lângă cei de la centru, în capul listelor electorale, ca să fie siguri că meritele lor destul de aproximative din acești doi ani vor fi recompensate în următorii patru.

Mi-ar plăcea ca-n septembrie să ne scoatem pălăria în fața candidaților de pe liste, și nu pur și simplu să ne-avem ce alege dintre tripturiști de toate culorile, puși pe căpătuială și răfuieli.

Nicolae DIACONU

mai înainte pentru a ne feri „de răstălmăciri, dezinformări și minciuni neocomuniste”? Zău, dle Podoabă, de ce ne-ai lăsat în ignoranță și nu ne-ai apărat de astfel de „podoabe” inutile?

DIAC TOMNATIC
ȘI ALUMN

EUROMEDIA – O PUNTE CULTURALĂ

Asociația culturală franco-română EUROMEDIA (str. Dionisie Lupu nr. 65, tel. 59 22 19) își înscrie acțiunea în efortul generos de consolidare a unor modalități de informare culturală și științifică, îndeosebi prin difuzarea de publicații și carte străină. Câteva titluri aflate în librăriele bucureștene și din marile orașe ale țării (ori la sediul Asociației!) sunt de natură să recomande sensul preocupărilor acestei instituții și să suscite interesul cititorilor: *Oscillation et stabilité selon Foucault*, *Joyce et Paris*, *Psycho-sociologie du goût en*

matière de peinture, Théorie de l'information, Les voies de la création théâtrale, sau *Bruno Schulz – Vater geht unter die Feuerwehrmänner*, *Romain Roland – Peter und Lutz*, *Thomas Mann – Zwei Festreden*. La ele se adaugă foarte multe titluri de publicații, de la cele de cultură până la cele de informație diversă, și, fapt de evident interes, publicațiile documentaristice ale EUR-OP (editorul instituțiilor Comunității Europene, Parlamentului European, Consiliului European, Curții de justiție și altor organisme comunitare).

MARIN PREDA 70

Miercuri, 5 august 1992, se împlinesc 70 de ani de la nașterea marelui scriitor MARIN PREDA. În această zi, la ora 18,00, va avea loc la sediul Uniunii Scriitorilor din Calea Victoriei nr. 133 un simpozion de evocare a personalității scriitorului și de dezbateră a unor aspecte ale operei sale. Organizatorii – Uniunea Scriitorilor, Editura Cartea Românească și revistele *Caiete critice* și *Literatorul* – lansează către toți iubitorii scrierilor lui MARIN PREDA invitația de a participa la această întâlnire.

Literatorul

Săptămânal de literatură și artă editat de
MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 32(49)/ 1992

Comitetul director:
**VALERIU CRISTEA
FĂNUȘ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU**

Colectivul redacțional:

Lucian Chișu
(redactor șef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor,
Dumitru Nicu,
Valerian Sava,
Marin Stoian
(secretar general de redacție)

Adresa redacției:
București, Piața Presei
Libere nr. 1,
cod 71341,
tel. 17.10.23; 17.60.10,
int. 2243, 2248,
căsuța poștală 33-20.

Administrația:
Direcția Pentru Presă,
Publicitate și
Tipărituri, Piața
Presei Libere nr. 1,
sector 1, București

Anunțăm cititorii
noștri că
abonamentele la
revista
"LITERATORUL" se
fac la oficiile poștale,
factorii poștali și
difuzorii voluntari din
întreprinderi și
instituții

Cititorii din
străinătate se pot
abona prin RODIPET
S.A. – PO BOX 33-57;
telex: 11995 sau
11034;
telefax: (40)-0-185673
București – Piața
Presei Libere nr. 1,
România

Publicația este înscrisă
în Catalogul de presă
Rodipet la poziția 43.
ISSN 1120-5583

Tehnoredactare
computerizată

JORDAN
© 1992

Oana Udrea
Florentina Neagu

Tiparul executat la
TIPOREX
București

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

PATRU IMAGINI ALE CRITICII

Citesc în *Caietele lui Valéry*: „Le matin est mon séjour”. Îi dau dreptate. Atunci, vorba cunoscută a filozofului, ideile merg în Vârful picioarelor. Momentul cel mai rău pentru mine este acela din preajma somnului. Atunci vin spre mine toate obsesiile, spaimele și n-am nici o putere să le opresc. Atunci este ora cea mai slabă, mă simt fragil, mă gândesc la moarte și totul în mine cedează.

Surprinde, la un mare spirit ca Valéry, obstinarea pe care o pune în a elimina individualul, existențialul, afectul din experiențele spiritului. Nu mă interesează, spune el, lucrurile, ci relațiile dintre lucruri. Se desparte de Gide, interesat prea mult de *uman*. Ceea ce contează este spiritul... Este, totuși, un paradox în gândirea lui Valéry căci voința lui de a impersonaliza exercițiul spiritului este ea însăși un act foarte personal, individual, existențial și, deci, uman. Supraeul de care vorbește poetul estetician apare într-un act de conștientizare maximă a eului. Recitind aceste însemnări, îmi dau seama că s-ar putea scrie o extraordinară *biografie a spiritului Valéry*, inconfindabilă ca și biografia omului Valéry.

Sunt, cred, patru imagini ale criticului care se repetă în secolul nostru și care exprimă, în fapt, relația criticului cu opera. (1) Impresionistii (Lemaître, Faquet, France, tânărul Lovinescu, Perpessicius la voate vârstele lui) văd opera ca o insulă în jurul căreia, înmărcat pe o fregată, navighează criticul. El nu coboară pe insulă, o observă și o descrie de la distanță, inspirat de a zecea muză, independent și ambițioasă. Critica trece totul prin *apa bucuriei* și tinde să dubleze opera literară printr-o operă autonomă, fantezistă, creatoare. Criticul este un om de litere și talentul este cea dintâi calitate a lui. El vrea să facă din critică o formă a literaturii și, de multe ori, reușește. Opera este o sursă de inspirație, nu un obiect de analiză.

Adversarul său este (2) *criticul pozitivist*, Domnul Berembest, savantul din figurina cunoscută a lui Eugen Ionescu. El este, în imaginația tuturor, un șoarece de bibliotecă erudit, conservator, antipatic, obstinat să studieze până la a zecea spiță cauzalității trifoiului cu patru foi. Căsnicia lui cu știința este durabilă și lipsa lui de gust este memorabilă. Paznic vigilent și intratabil, ca Monsieur Picard, al moștenirii clasice. Adversar, prin definiție, al „modernismelor”, trăiește cu fervoare în religia trecutului și caută mereu alianțe profitabile cu disciplinele pozitive. Idealul lui este marea sinteză care să explice, după modelul biologiei, evoluția speciilor literare și să dea o clasificare incontestabilă a familiilor de spirite. Din rândurile acestor darwinisti ai literelor se recrutează, de regulă, autorii de istorii ale literaturilor gândite ca opere de știință.

(3) *Noua critică* impune, după cel de-al doilea război mondial, imaginea criticului ca teoretician al literaturii și a teoreticianului ca om de metodă (*guelfi*). El se desparte, în egală măsură, de impresionism, se desparte și de vechiul pozitivism care cercetează cauzalitățile spiritului creator. Devine poetician și critic al profundimilor, lăsând critica de judecată pe seama jurnaliștilor (critici de întâmpinare). Nu are nevoie de document pentru a face analiza unui text și se dispensează fără regret de darurile tradiționale ale criticului. Talentul este o vorbă care nu are nici un înțeles pentru interpret, ca toate noțiunile cu care operează vechia critică (*autor, creație, inspirație* etc.). Interpretul este un păianjen care-și țese pânza și așteaptă răbdător să-i cadă victima în plasă. Și-i cade, și-o devoră. Opera nu există ca obiect estetic, există doar ca funcție. *Noua critică* se găsește în situația Penelopei care destramă noaptea ceea ce țese ziua. Tristețea este, zice Jean-Pierre Richard, că opera ca univers unic, ireductibil, pierie în această operație.

În reprezentările comune, criticul angajat în această direcție este asemuit cu un dispecer așezat la pupitrul de comandă al unei sofisticate combine. Sau cu un om de laborator care analizează elementele chimice ale opereii care și când ar analiza o bucată de materie moartă. În viața din afara laboratorului, analistul este intrusiv, nu acceptă dialogul, trăiește în mici grupuri de prieteni, teoretizează colocvial și, după vorba lui Barthes, autoritatea lui se exercită în „mici imperialisme” locale. La început, universitatea este ostilă, apoi (în anii '70) universitatea și celelalte instituții intelectuale tradiționale se lasă cucerite. Barthes ajunge profesor la Collège de France dar, când ajunge, este deja plictisit de rigorile *guelfi*-ului (omul de cod). Începuse să cultive, după *Plaisir du texte*, o strategie a seducției și un limbaj al plăcerii. Trecerea spre a (4)-a reprezentare a criticii este pregătită.

Criticul postmodern intră astfel în scenă la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 ca un *ghibelin* (om al plăcerilor). El nu este și nu vrea să fie un voiajor în jurul opereii, sigur nu. Nu vrea să fie nici un șoarece de caracter, erudit și mărginit. S-a plictisit, de asemenea, să întindă pânza de păianjen și să devoreze textul. Nu se mulțumește să rămână la suprafața textului, dar nici să zacă la infinit în pînțele lui. Vrea să devină un critic al totalității, nu al fragmentului, un hermeneut care poate lua înălțime și poate privi din nou opera de sus. Nu se uită, în acest timp, pe sine. Își regăsește bucuria creației și gândește critica literară ca o alianță liberă între teorie și imaginația creatoare. De la o *critică a semnificativului*, critica trece, cu experiența dobândită de *noua critică* și de metodele poststructuraliste la o *critică a semnificației* opereii. Autorul se întoarce, în fine, în text și se întoarce și în comentariile criticii literare. Ulisse acostează la țărmul Itacii și în curând începe măcelul pețitorilor. Numai Femiom, cântărețul care face teoria inspirației de sus și a meșteșugului învățat cu temei, este iertat. Dar imaginea este prea atroce. Propun pentru criticul postmodern imaginea îngerului nichitan care zboară deasupra orașului cu o carte în mână. Dar, atenție, cartea este deschisă și în văzduh îngerul citește...

Fănuș NEAGU

În sania regelui...

Eram tânăr și subțire și pletos ca un zătar când l-am cunoscut pe Marin Preda. S-a întâmplat la Sinaia, într-un miez de februarie, ningea ca pentru o vânătoare de vulpi albastre – el cu Dimitrie Stelaru chiar asistaseră, într-o noapte, de la fereastra vilei, cum o haită de lupi sfâșiaseră patru câini din dotarea castelului Pelicor și se mira cum până la el și de la încoace nimeni nu mai știe s-o facă: monșer, fii atent, ăia ședea în ușa vilei din faptul serii și, când m-am întors de la masă, am vânturat ciomagul spre ei, mă, vrap capetele! Ce-ai zice dumneata să afli că Stelaru ăsta-i aduce prin cine știe ce m-a-sa de descântec?! Și rădea de ideea trăsniță care-i năzărise și pe care trebuia s-o dezbată-n singurătate. Răsul lui, pentru mulți, nesuferit, suia în gâlgăiri țipate, spărgea sare, îi hârjăia oasele spinării și se-nflăcără provocator, un fel de mână de tâlhar care se încinge ascuțind cuțitul pe piatră. A fost scris să fie să ne împrietenim fulgerător, să ne gratulăm vreme de douăzeci de ani cu apelativul micimane (tot la Sinaia, în cinemaul de lângă gară, am vizionat împreună, de trei ori, filmul Micimane Panin, în care se arăta, spre desăvârșita noastră desfătare, că micimantul respectiv este cel mai viteaz, cel mai vesel, cel mai iubit și cel mai cel mai dintre toți soldații care s-au bătut în al doilea război mondial) și tot scris a fost să ne certăm apoi și nici unul să nu încerce să rupă zăvorul ăla nenorocit al orgoliului hrănit, cum ar spune Borges, cu umbre și erori și, aș adăuga eu, cârpit cu bărfă, rotunjit cu minciuni, otrăvit cu șopârle. Ei, acolo la Sinaia, era celebrul autor al întâinirii din pământuri și al Moromeților, eu numai al volumului de povestiri Ninge în Bărgan și cred că ceea ce ne unea zilele până la confuzie era sentimentul câmpiei, buruienile viscolite cu praf care trec din Teleorman în poloagele de pelin ale Brăilei, salcâmi, nopțile trăite cu caii la pășune, fântânile pierite și uluirea (pierdută cu mahnire dezolantă) în fața orașului. Aveam să scriu în „Lucafărul” mai târziu, când împlinesc cincizeci de ani: Marin Preda e un nume care mă tulbură, mă fascinează și mă doare. Când îl citeșc, trăiesc senzația stranie că ne-am bătut amândoi, acolo, în Pământuri, simt măciucile spărgându-se în capul sfânt al cailor, și parcă schiopătează în suflul, nevindecabil. Scrisul lui, atât de singular într-o literatură, e lemnul curat cu care se aprinde focul la sărbători. Aplecat grav asupra lumii, Marin Preda culege în oglinzi nemuritoare sarea de taină și lumină căzută din mări în pământul românesc. Despre Marin Preda,

exemplară conștiință artistică, sunt dator să spun că el rămâne în inima mea o mândrie a literaturii din acest secol... Dar atunci, la Sinaia, el își trăia (și ne trăiam) voluptuos tinerețea. O singură dată mi-a spus, cutremurător, o frază: Micimane, suntem, ca literatură, în întârziere, uite, vezi, Moromeții ar fi trebuit să-l scrie Rebrea-

nu, noi să-ncepem de după asta... Și când colo, ce facem, epuizăm timpul dus. Scriitorul român să fi făcut bine și mai ales să facă bine de acum înainte să vlăguiască de toate înțelesurile și subiectele timpul carui stă sub mână... așa au făcut francezii, rușii, ca să nu mai vorbim de englezi... Se împerechează parcă într-o singură iarnă toate zilele cu zăpezi pe care le-am petrecut cu el la Sinaia, fără vulgaritate, înțepenite sub un brad, lângă fognetul izvorului de la intrarea în Pelicor, în podurile cu mobilă văruiată de aripi de păsări necunoscute, cu culcuș în arbori exotici, sau numai de vântul născut în arborii ăia și venit pe deasupra continentelor să se-nchege ca un fum sângieru în scaune răsucite, în picioarele meselor pe care băteam birlicul, cu el, Preda, cu Geo, cu Nae Jianu, Tăutu, Mărgăneanu, Leu, Titus etc., cu toții răsturnați într-o fală de regi. Și cea mai mare bucurie a lui Marin Preda era să ne dăm cu sania lui Mihai I: Micimane, ia loc în fața și eu la spatele dumitale, ai picioare lungi și poți să îți cârma. Zburam pe o parte de aproape un kilometru, până la poartă și acolo, răsturnându-ne de cele mai multe ori, el se scutura îndelung, bătându-se pe haine cu niște mănuși de lână, se uita lung la sania făcută dintr-o singură trestie de bambus, cu gândul ascuns al țărânului că trebuie să-i găsească el un defect, fiindcă nu se poate să n-aibă trestia ăia un nod prin care să-i iasă suflulul cândva, și, aburindu-și ochelarii, ăia ca un cer legând cerul inteligenței lui de cerul de deasupra lumii de la Siliștea-Gumești, întreba: Micimane, ce crezi că-ai zice tatăl dumitale să te vadă dându-te cu sania lui Mihai I? Ti-ar zice, măi copile, bagă de

seamă. Sunt făcuți să nu creadă că ce e bine ține mult. Tatăl meu, văzându-ne, n-ar povesti mai departe, i-ar fi imposibil să pună-n ipoteză că noi ne dăm cu sania lui Mihai I. (Și ca să mă năucească): Sâmbătă, când ți-a venit soția, domnu' Jugănarul de la sere ți-a dat pentru doamna o crenguță de trandafiri galbeni și nu ți-a luat nici un ban. Știi de ce? Zice că semeni cu Mihai I când era tânăr. Ce socotești și daraveli o fi avut domnu' Jugănarul cu Mihai I ăla?... Eu nu-l văzusem pe rege decât pe monedele de-un pol, în copilărie, când jucam rișca, la Brăila, și în prăvălia de unde cumpăram gaz; un tablou frumos, luminat cu candelă și pus deasupra unei table, vopsită în trei culori, tabla, pe care sta scris CAM, monopolul statului. Peste un număr de ani l-am întâlnit în carne și oase pe puntea unui vapor – legătura între Lausanne și Evian – m-am apropiat de el, nu l-am prins privirile și nu știu de ce nu mă puteam scutura de senzația stupidă că acel cap, aspru, bătut de vânturi, distant, totuși plăcut, stătea și atunci deasupra unei candelă cu fruntea crescută peste coroană; domnule, aș fi vrut să-i spun, eu m-am jucat cu sania dumneavoastră, împreună cu Marin Preda, la Lisabona am văzut sicriul tatălui dumneavoastră, înfășurat (de ce?) în hlamidă de cruciat, având alături, mai mic, sicriul Lupeascăi, iar o dată am luat loc pe tronul pe care ați domnit, dar n-am înțeles ce e ăia să fii rege, probabil că n-am stotit. Când m-am întors și i-am povestit lui Marin Preda (ne mutasem de mult la Mogoșoaia), Preda mi-a zis: Micimane, el, ca rege, fiindcă l-ai văzut de aproape, ce păstrase el din România? Nu-mi dau seama. Spune-mi, zice, cum ședea pe vaporul ăla? Sprâjnit cu amândouă mâinile de balustradă, se uita peste lac, poate asculta pescărușii, dus pe gânduri. Ei, vezi, se uita în curu' lumii, și asta l-a rămas numai de-acum. Marin Preda era obsedat, până la dorință, de a găsi un sens oricărei întâmplări, atitudini sau gest. Pentru el, noi toți treceam pe lângă fierăria lui locan și el ne povestea celor dinăuntru și ăia ne puneau porecle, ne interpretau și înțelegeau întreaga lume în funcție de devoțările, suficiențele, lihnelile, ascunzișurile și pasul nostru. Nu l-am văzut scriind, era actul lui cel mai de taină, după lucru arăta hămesit, scăzut, slab, desfigurat. Lăsa bastonul și umbra pe sub pământ. Era efectiv un om care-și tălăsea venele și, umblând, aduna sânge din arbori, din aer, din iarbă. Tăcut, disprețuitor, alungând himerele realității, ca unul care-a fost pe

– continuare în pagina 15 –

O EDIȚIE C. STERE LA CHIȘINĂU

O direcție a resurecției culturale din Basarabia ultimilor ani o constituie încercarea procesului de restituire a valorilor clasice prin ediții imprimate cu alfabet latin și preocupate de a cuprinde cât mai mult din opera scriitorilor îndelung ocultați, ciunții și falsificați prin interpretări aberante, ediții însoțite de studii introductive și comentarii în care se desime benefic efortul de abandonare a dogmatismului care a fost impus de ocupanți și care tindea să sufoca cultura basarabeană. Sunt de citat volumele din opera lui V. Alecsandri, Al. Russo, T. Maiorescu, A. Vlașuță, D. Ralet, P.V. Ștefănuță.

Editura Hyperion a propus cititorilor ei o ediție a scrierilor lui C. Stere, în cinci volume (două în 1990 iar celelalte trei în 1991), îngrijită, prefăcută și adnotată de Vasile Badiu, căruia îi datorăm și o ediție selectivă din opera lui Gheorghe V. Madan. Ediția *Scrieri de C. Stere* cuprinde în principal romanul *În preajma revoluției*, editat integral după textul ediției în opt volume apărute la Editura „Adevărul” din București între anii 1931 și 1936. Este inclusă și nuvela *În viața valurilor* (canta din Siberia). Un întreg volum, ultimul, intitulat *În viață, în literatură...*, este rezervat celorlalte dimensiuni ale scrisului lui C. Stere: scrieri estetice și manifeste literare, studii și eseuri din volumul *În literatură*, confesiuni morale, impresii de călătorie, evocări, studii juridice și de filozofie, cronici politice și articole pe teme istorice. Nu este, se constată îndată, o ediție integrală a operei lui C. Stere, și aceasta pe de o parte pentru că îngrijitorul și-a luat drept criteriu de

selectare a sumarului puterea de receptare a cititorilor căfora li se adresează ediția, iar pe de altă parte a fost constrâns să se rezume la ceea ce avea la îndemână, bibliotecile din Basarabia nedeținând toată opera lui Stere.

Din dorința de a pune în contact cititorul cu ceea ce s-a scris despre Stere, opera și activitatea sa, editorul inserează, la sfârșitul fiecărui volum, sub titlul *Un om, o viață, o operă...*, un copios și extensiv set de cronici literare scrise în epocă de Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, G. Călinescu, articole de Mihai Ralea, Pan Halipia, evocări și articole de Octav Botez, Vl. Cavanali, I. Vasilescu, Radu Popescu, Gheorghe Stere, Alexandru Donos, interviuri luate lui C. Stere de Omicron, L. Leoneanu, T. Teodorescu-Braniște, Valer Donea (Profira Sadoveanu).

Ediția întocmită de Vasile Badiu este nu una critică, ci una de contact, cu meritele și scăderile ei, meritul principal fiind acela de a readuce în atenție o operă semnificativă și un scriitor și un patriot care a însemnat mult pentru Basarabia.

Scindind despre volumul *Ciubărești* din ciclul lui C. Stere, unul dintre cronicari, Șerban Cioculescu a exprimat o serie de observații critice avertizându-l pe scriitor că le-a făcut de pe poziția unui „avertizor franc”, căruia nu-i plac „complimentele convenționale”, care nu folosesc nimănui. Nu folosesc, adăugăm noi, nici alcătuirii ediției de acum. Folosesc, în schimb, sperăm, o serie de observații ale noastre, care poate vor fi socotite utile în perspectiva alcătuirii unei noi ediții, la care se gândește Institutul de

Istorie și Teorie Literară de la Chișinău.

Editarea cărții cu litere latine întâmpină, la Chișinău, știm bine, o serie de serioase greutăți. Ele s-au răsfărat și asupra ediției pe care o comentăm. Inexperiența zețarilor, a coeditorilor, poate că și lipsa unor garnituri de litere, au condus la imprimarea cărții — cu deosebire a volumului întâi — cu numeroase greșeli. Adesea a fost imprimată litera *i* în loc de *î*, și astfel suntem obligați să citim: citeva, împărăteasă, plângând, citeodată, îngăduit, inghețată, îndrăznește, își, adinci, învățat, înruđit, început, împrejur, îngrijii ș.a. Situația se inversează când este imprimat *î* în loc de *i*, ca în cazurile: inima, intercala, izbîndi, gîngașă, Irina. Abundă de asemenea cazurile în care litera *a* a fost imprimată în loc de *ă*: carei, hotărât, coplărie, capitlan, baiat, pareă, facu, treacă, vazut, nadejde, dupa, marunți, nascut, gasi, grabit, Rautu. Iată și situația inversă, când *ă* este imprimat în loc de *a*: găzda, îndătoririlor. Litera *t* este imprimată uneori în loc de *f*: dragut, puțin, tinînd. Este și situația inversă, *f* fiind tipărit în loc de *t*: impozanță (pentru impozantă).

Sunt și o serie de greșeli care nu mai pot fi puse în seama zețarului, ci a unei defectuoase copieri de către îngrijitorul ediției a unor citate. Într-un citat din *Istoria literaturii*... a lui G. Călinescu, inserat în introducerea editorului, sunt o serie de flagrante greșeli. Vom pune în paranteze formele corecte: literatura (lirica), utilități (umilțită), felul (chipul), devenind (devenit), întoarce (reîntoarce). Citatul conține apoi omisiuni nesemnificate prin croșete. O serie de greșeli și în textele preluate din Ș. Cioculescu. În cronică acestuia la romanul *Ciubărești* se vorbește despre țara Canaanului (deci țara făgăduinței, numele vechi al

Palestinei), care se metamorfozează, în ediția la care ne referim, în țara... Canaanului Pasajul „Dezgusturile lui Ion Răutu ni se par îndreptățite în comparație...” trebuie completat, conform originalului, astfel: „Dezgusturile lui Ion Răutu ni se par îndreptățite prin raportare la un ideal abstract, dar foarte neîndreptățite în comparație...” (cuvintele subliniate de noi lipsesc din ediție). Alte greșeli introduse în textul lui Ș. Cioculescu: reciteau (recitau), date (dat), ediții (erudiții), leșilor (lașilor), liberal (liberal), avaturii (avature). Dar se întâmplă ca editorul să înlocuiască, acolo unde nu a înțeles, un termen cu un altul. În cronică la romanul *În ajun* Ș. Cioculescu scrie: „Lenin se afla acolo fomentînd revoluția”. Crezând probabil că este vorba de o greșală de tipar, V. Badiu îl înlocuiește cu *fermentînd*. Or, în exprimarea lui Ș. Cioculescu era vorba de frățescul *foment* = a ațâța, a intriga. Termenul lui Ș. Cioculescu era deci foarte la locul lui. Surprinzător este că receptate cu grabă și neînțelegere sunt și unele titluri de capitole ale romanului, și acestea stălcite. Astfel, un capitol *Spiciuri* este transcris *Spicuri*, deși termenul englez *speech*, folosit imediat lângă titlu, în text, trebuia să dea de gândit. Titlul este transcris greșit și la sumar. Un alt titlu, *Seminariștii*, apare sub forma *Seminariștii*. Sunt greșite și numele unor personaje: Varocica (Verocica), Alexandru, Alexandru (Marghioala). Sunt alte numeroase greșeli. Nu mai încărcăm pagina cu ele.

Salutar, procesul de restituire a literaturii care a lipsit atât de mult Basarabiei trebuie să fie caracterizat și de acea esențială calitate a editorului: acribia filologică.

Iordan DATCU

Cărți românești în Ungaria

IOSIF VULCAN și REVISTA *FAMILIA*

Nu mai poate surprinde pe nimeni că figura legendară a lui Iosif Vulcan, veneratul conducător al *Familiei* și naș literar al lui Eminescu, a stărnit în ultimul timp un tot mai susținut interes. După monografia pe care i-a consacrat-o Lucian Drimba în 1974, a urmat editarea publicisticii și a notelor sale de călătorie și, cum era și firesc, examinarea activității sale ca redactor al prestigioasei reviste orădene, dar ceea ce surprinde e că acest interes vine din țara vecină, Ungaria, și se concretizează sub forma unui frumos volum¹ intitulat *Iosif Vulcan și revista Familia*, carte semnată de Gheorghe Petrușan și apărută sub egida Uniunii Românilor din Ungaria în acest an. Este una dintre puținele cărți în limba română apărute în Ungaria în ultimul timp, ca expresie a activității literare și culturale a etniei românești din această țară. Încercări sporadice au mai fost făcute — mici antologii, almanahuri, monografii regionale sau folclorice (ex. Gheorghe Mihaescu, *Comuna Chitighaz și mișcarea culturală a românilor din timpul dualismului*, Giula, 1973) —, dar au rămas fenomene izolate și meteorice, dată fiind lipsa unui sprijin susținut din partea statului, prin care acesta să finanțeze și să sprijine mișcarea culturală a naționalităților conlocuitoare. Important e că acest început se face de către Uniunea Românilor din Ungaria și că una dintre primele cărți editate de această Uniune este tocmai una a președintelui acestui for, Gheorghe Petrușan.

Gheorghe Petrușan e un nume cunoscut în Ungaria, prin bogata activitate desfășurată în paginile ziarului românesc *Foia noastră* (căruia i-a fost redactor mulți ani) și, în general, prin activitatea sa de publicist și de cercetător al fenomenului literar românesc. Autorul de care vorbim s-a născut la Micherechi, un sat pur românesc de la granița cu România, în 1938, urmând liceul românesc de la Giula, apoi secția de Limba și literatura Română de la Facultatea de Litere a Universității „Eötvös Loránd” din

Budapesta, și încheindu-și studiile cu o teză de licență consacrată lui Iosif Vulcan și revistei *Familia*. Acum, preocupările sale pentru acest subiect au fost reînnoite și reactualizate, concretizându-se în frumosul volum pe care îl avem în față. Este o monografie documentată și bine chibzuită, o carte a unui studios și a unui cercetător foarte familiarizat cu materialul investigat, la curent cu toate noutățile apărute despre acest subiect în numeroase reviste din țara noastră și cu principalele lucrări de referință. Prin informația bogată și bine asezată, cartea devine astfel una din cele mai solide incursiuni în istoria mișcării culturale și literare a românilor ardeleni din părțile de vest ale țării, având în centrul ei figura lui Iosif Vulcan și a activității desfășurate de el la revista *Familia*. Este o perioadă în care Iosif Vulcan domină autoritar epoca, atât prin legăturile sale cu mișcarea literară locală, și prin punțile de legătură pe care le creează cu mișcarea literară de peste munte, la care participă activ ca membru al Academiei Române, cât și prin contactele pe care el le stabilește cu literatura maghiară, devenind astfel un factor de mediere și de creare a unei atmosfere care s-a dovedit extrem de benefică pentru ambele popoare. Dar asupra acestui lucru vom mai reveni pe parcursul însemnărilor noastre. Acum vrem doar să subliniem unghiul nou sub care Gh. Petrușan își concepe lucrarea, instrumentând o bibliografie critică de ultimă oră și utilizând-o inteligent în scopul propus.

Cartea de față este așadar mai puțin o monografie închinată vieții și activității lui Iosif Vulcan, cât o carte a fenomenului literar și artistic din epocă, fenomen dirijat și impulsionat tocmai de generosul critic și istoric literar care este Iosif Vulcan. În acest context sunt foarte bine venite incursiunile în istoria presei transilvane de până la el, care să fixeze locul și rolul său în acest context, ca și panoramarea activității unor instituții și societăți teatrale și culturale, cărora Vulcan le-a dat o nouă strălucire și le-a umplut de un conținut nou, calitate sa de „spiritus rector” apărându-ne foarte clar.

Pentru a sublinia în mod deosebit aportul intelectualilor români fie stabilită la Budapesta, fie alături la studii în capitala ungărească, Gh. Petrușan își deschide studiul cu o amplă detaliere a activității și mișcării studențești budapestane de la Societatea „Petru Maior” — la constituirea căreia un rol important îi revine și lui Vulcan — și a luptei românilor de a-și dura o presă națională aici, începând cu Zaharia Caracalechi, Sigismund Pop și Alexandru Roman. Or, tocmai Iosif Vulcan a fost acela care a realizat saltul de la presa politică la cea literară, prin contribuția *Umoristului*, *Gurii satului*, *Familiei* și *Șezătoarei*, ca și prin scoaterea calendarelor *Tanda Manda*, *Calendarul dracului*, *Calendarul lui Păcală* și *Calendarul Umoristului* de-a lungul unui deceniu și ceva, astfel încât activitatea sa în capitala Ungariei marchează un mare reviriment al vieții literare de aici. Același lucru îl face și la Oradea, unde se stabilește din 1880, luând cu el și redacția *Familiei*, și unde devine principalul animator al vieții culturale românești, „cea mai proeminentă figură a vieții spirituale românești din Oradea și împrejurimi”, cum constată și Gheorghe Petrușan. Aici — ni se spune —, redactorul *Familiei* contribuie la constituirea *Societății pentru înființarea unei școli de fele române la Oradea*, obiectiv care din păcate nu s-a realizat, activând de asemenea, cu rezultate notabile, în societățile de *Crucea Roșie*, *Societatea Sziglegeti*, *Societatea de arheologie și istorie din Oradea* etc. Figurează ca trimis al Bihorului la sedința de constituire a Partidului Național Român — la Sibiu, în 1881. Participând la viața politică locală ca deputat al circumscripției Borod, pe timp de 6 ani, în comitetul comitatens, susține înființarea băncii „Bihoreana”, a Astrei, Societății pentru Fond de Teatru Român etc., în timp ce opera sa poetică era citită, declamată și aplaudată la șezătoriile românilor de pretutindeni, cuvântul său urmărit cu însuflețire, iar dramaturgia sa jucată pe cele mai multe din scenele teatrelor săsești sau orășenești din Transilvania de către numeroase trupe de diletanți.

Urmărindu-i activitatea bogată de poet, prozator, publicist, romancier, dramaturg și om de teatru etc., autorul conchide cu îndreptățire, opera literară a lui Vulcan îndeplinea pe acele vremuri un rol cultural și național de mare însemnătate, iar în conștiința românilor de pe aceste meleaguri timp de mai multe decenii Iosif Vulcan era *marele scriitor național*, ridicat din rândul lor și rămas în apropierea lor toată viața, reprezentându-le interesele cu demnitate și exprimându-le „pe înțelesul lor”, sentimentele și idealurile spre care năzuiau. Iată una din explicațiile stimei și popularității lui Vulcan.” (p. 39).

Un al doilea element care a consolidat popularitatea lui Iosif Vulcan ține de știința cu totul specială cu care a știut să conducă și să redacteze *Familia*, făcând din ea o tribună a tuturor românilor, un mod de cunoaștere și de înțelegere reciprocă. Făcând din masivul literaturii de peste munte, popularizând opera lui Bolintineanu, Heliade, Grădăraș, Asachi, Pelimon, Alecsandri, Eminescu, Macedonski, Dănilă Zamfirescu, dar și a ardelenilor Coșbuc, Slavici, St.O. Iosif, Octavian Goga, Emil Isac și a altora, el a înălțat o adevărată operă de unitate națională, de cunoaștere și de promovare a valorilor, de afirmare a lor în plan larg național. *Scrisorile* sale din București, rubrica *Salon sau Conversa cu clițoarele*, cea consacrată debutanților și multe alte asemenea i-au sporit audiența în rândul publicului, i-au consolidat reputația printre specialiști, loia sa punând de fapt bazele adevăratei literaturi cu caracter național din epoca modernă a Ardealului. La aceasta a contribuit și orientarea pronunțată a redactorului *Familiei* spre o literatură cu caracter popular, spre comora de credințe, obiceiuri, legende și poezii lirice păstrate de popor, a cărei valorificare a solicitat continuu. Pe de altă parte, el a contribuit în chip esențial la ridicarea nivelului artistic și de cultură al maselor, al populației de la sate, prin susținerea unei activități teatrale în toate părțile societății, prin crearea unui repertoriu național original adecvat. Să amintim că tragedia sa *Ștefan Vodă cel Tânăr* a fost prima piesă a unui ardelean jucat pe scena Teatrului Național din București (la 25 octombrie 1892) și că piesele sale

Mireasă pentru mireasă (1877), *Ruga de la Chișinău* (1890), *Sărăcie lucie* (1894), *Măta cu clopot* (1898) și *Gărgăunii dragostei* (1899) s-au numărat printre piesele cele mai jucate în epocă. Nu trebuie trecut cu vederea, arată autorul, nici activitatea sa de romancier, domeniu în care a pus bazele romanului românesc de aventuri (*Sclavul amorului* (1873) și *Barbu Strambu prin Evropa* (1881), dar și a celui social și de observație politică, rivalizând în acest domeniu cu Slavici, prin romanele *Ranele națiunii* (1876) și *Fata popii* (1885-1886), în timp ce relațiile sale de călătorie din București, Dobrogea, Turcia, Boemia și Germania sunt pline de observații interesante, scrise într-un stil agreabil și plin de culoare.

Partea cea mai rezistentă a cărții este însă aceea în care, folosind un material adesea inedit, autorul pune în valoare relațiile lui Iosif Vulcan cu literatura maghiară și cu principalii săi reprezentanți, scriitorii fiind printre primii români membri ai unei societăți literare maghiare (e vorba de „Societatea Kisfaludy” care îl alege în 1871 membru al ei), sub auspiciile căreia traduce în ungurește volumul de poezii populare *Román népdalok* (1877), fapt care îi aduce laude unanime și observația, făcută de *Pesti Napló*, precum că „Multora dintre poezii unguri mai noi le-ar prinde bine mânărea atât de pricepută, originală, plăcută a limbii maghiare ca aceea pe care am observat-o la acest lui român al patriei noastre”. Alte aprecieri vin din partea lui Károly Szász, Ágoston Greguss, Sándor Márki, D. Feher, Ady Endre. Reprezentarea piesei lui Vulcan, *Ștefan Vodă*, în 1903, pe scena Teatrului Sziglegeti din Oradea i-a prilejuit acestuia din urmă frumoase aprecieri la adresa piesei și a lui Vulcan însuși, apreciat ca „excelent reprezentant al literaturii române”. Scoaterea la lumină a acestor rapoarte este meritul lui Gh. Petrușan, care a cercetat sârguincios presa maghiară, dezvoltând aspecte necunoscute ale activității lui Vulcan și pe care le pună în valoare, cu artă, pe cele cunoscute, oferindu-ne astfel o carte interesantă și bine venită, pe care o socotim de bun augur pentru activitatea românilor din Ungaria.

Mircea POPA

¹ GHEORGHE PETRUȘAN, *Iosif Vulcan și revista Familia*, Uniunea Românilor din Ungaria.

RAZLETE

Marin SORESCU

CONSTRUCTORUL DE SINE

În legătură cu fenomenul Marin Preda, să observăm modul în care acesta, cu un instinct la fel de mare ca și talentul, s-a construit pe sine. Așa cum cel care dorește să înalțe un monument important, strângând, după ce și-a făcut proiectul, cele mai durabile și cele mai potrivite materiale, aduse de aproape și de departe, Preda - acest gospodăru român (...) cu îndârjire și calcul, a fost în stare să piardă mulți ani căutând marmura, cărămizile, fierul, chereștea și varul, pândind prețurile, tocmindu-se cu inginerii, salahorii și țărani. Palatul său nemaipomenit trebuia să aibă două ieșiri: una la țară și una la oraș. Să fie jumătate din jumătate din marmură, jumătate din marmură să fie jumătate din beton și fildes și jumătate din sticlă să fie jumătate din chirpici. (Jumătățile lui Moromete aveau jumătățile lor la infinit. Și chirpici să fie din chirpici de București și să nu semene cu chirpici din Siliștea-Gumești (...))

Pe primul plan al vieții sociale nu erau nici țărani, pe care-i cunoștea, nici orășenii pe care îi intuia, nici intelectualii spre care năzuia, ci un fel de amestec, ce e mai rău din fiecare categorie, un soi de mahalagii emancipați brusc, scăpați la Marx și Engels, ca niște plutonieri în civil - și mulți, mulți arțăgoși și omniprezenți. Și repet, mulți, mulți că te și întreabai: „Aștia de unde au ieșit?” Unii făceau literatură. Este greu să treci prin ei. Abia după primul volum al *Moromeților*, Marin Preda, angajat în luptă, pipiriu și sfios, și stângaci ca o rădașcă nimerită la oraș și încercând să-și coordoneze multe picioare după vardist și legile de circulație, abia atunci, zic, numai ce ieși el la marginea Bucureștiului (spre Mogoșoaia) și la marginea proletcultismului și rase pentru prima dată: „Ha, ha, ha! (cine nu cunoaște răsul lui Preda). Îi belești!” Asta înseamnă că a învins și că neputința era la el masca unei oțeliri în formare, dacă se poate spune, miopia -

masca unei clarviziuni remarcabile. Nu voia să bealească pe nimeni, nu era un om care să facă rău. Dar prezența sa, de atunci tot mai viu simțită în literatura română, a însemnat o stavilă și un exemplu. (...) În tăcere, publicând rar câte o carte, retras, Preda se construia pe sine. Ca un fluviu în câmpie, din râurile sărace și uneori subterane, pe un sol neprietenos și băntuit de secetă (...)

Existența lui Marin Preda era pentru mine o certitudine și o șansă mare a literaturii române. Dispariția lui a creat în noi un dezechilibru de forțe - dându-le unora iluzia că ar putea să-i ia locul. Care loc? Aud și acum râsul lui la marginea proletcultismului și a unei lungi perioade frământate, la țară și la oraș, unde a încercat să construiască palatul său cu două ieșiri, jumătate din beton, jumătate din chirpici, jumătate din sticlă, jumătate din jumătate: „Ha, ha, ha! îi belești!”

1981

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

DUPĂ EXAMENE

Sesiunea estivală de examene mi-a reconfirmat și anul acesta concluzii la care ajunsesem de mult. Esențial e aceea că studenții sărguincioși sunt, *grosso modo*, de două feluri. Unii se străduiesc să-și însușească materia dată, alții încearcă s-o și interpreteze personal. Ideal ar fi, natural, ca toți să dobândească, în procesul de învățământ, aptitudinea de a considera valorile literare din perspectiva adecvată, estetică, receptându-le implicit, fiecare, dintr-un punct propriu de vedere, motivând inedit receptarea. E o iluzie a imaginii o asemenea posibilitate. M-am convins încă o dată în plus.

În fiecare an caut să formulez subiectele pentru lucrări scrise astfel încât toți acei ce le produc să se vadă constrânși a emite opinii proprii. Propun, de exemplu, interpretarea unei strofe, unui vers, comentarea unei metafore, aprecierea unei situații sau atitudini, caracterizarea conduitei unui personaj. Anul trecut am cerut examinaților să prezinte fiecare, argumentat, romanul pe care îl considera cel mai cuceritor sau, din contră, cel mai plitistitor. În acest an am dorit să aflu care e poetul din perioada interbelică preferat sau nesuferit al fiecăruia. În toate cazurile, doar câțiva s-au implicat în subiect. Cei mai mulți au scris tot ce știau despre o anumită operă, chiar despre întreaga producție a unui scriitor. Așa se procedează

întotdeauna. Oricum ai formula subiectul, majoritatea celor ce îl tratează reproduc tot ce au citit despre o carte sau un autor, unii și citează copios din memorie (dacă nu cumva copiază). Imposibil să obții o judecată proprie, sau măcar o impresie, o confidență intelectuală. Apare constant cu evidență faptul că nu doar elevii, ci și mulți dintre studenții serioși învață literatura fără a o trăi, că și-o însușesc pasiv, ca pe orice altă materie: geografia, botanica, anatomia. Citește și memorează. Indiferent ce. Li se dă o bibliografie și ei o parcurg, o înmagazinează în creier, fără ca prin aceasta să se angajeze intelectual și moral, fără ca lectura și studiul să le formeze sau să le zdruncine convingeri, să-i edifice sau modifice. Investighează și retransmite, asemenea unui aparat, orice: literatură bună și mediocră, concepte structuraliste și interpretări filosofice, inclusiv marxist-leniniste, teologie de orice sursă și propagandă ateistă. Calitatea profesorilor le este, iarăși, indiferentă. Preiau tot ce debitează indiferent cine la curs, iar la examen îl restituie acestuia ceea ce a predat. Mulți nici nu percep noțiunea de trăire intelectuală. Insistând în interogația pe tema aceasta, alții că au trăit experiențe de lectură - afectiv. Caută episod i-a impresionat aidoma unui episod din viața reală. Cutare vers le-a procurat emoții analoge celor stărnite de confesiuni sau dis-

cursuri. Motivându-și la ultimul examen preferința pentru un poet sau altul, câțiva studenți au evocat momente din copilărie sau adolescență. Rari au fost cei care au demonstrat că, de pildă, îl preferă pe Barbu pentru densitatea expresiei, pentru caracterul sacerdotal și inițialic al cerebralității sale; pe Blaga; pentru modul misteric al ceremonialului liric; pe Argezei; pentru ineditul construcției frastuie. Majoritatea lucrărilor excelează prin corectitudinea școlărească, prin repetarea de lucruri știute. Tot ce se poate, în consecință, spune după parcurgerea lor, este că acei ce le-au scris „știu” că „au învățat”. A ști cu adevărat literatură înseamnă însă a da funcționalitate inedită unui citat, unei referiri. A enumera date și titluri, a reproduce papagalicește strofe și paragrafe și cum ai recita o rugăciune în public, fără participare, sau ai derula-o, precum în Tibet, pe o morișcă. Asemenea rugăciuni, literatura e realmente înșușită doar în măsura în care ea devine o modalitate de autozidire, de autoexpresie.

Dar nu una ostentativă. Cine discută literatură spre a-și etala cunoștințele, a-și demonstra inteligența, vivacitatea spiritului, reeditează postura fariseului din Evanghelie. Și „împostura” lui Călinescu adolescent, care „gândea” spre a fi văzut. E o înclinație proprie studenților „strălucii” - și, în genere, intelectualilor „de elită”. Aceștia, supralicându-și originalitatea, o ațipează spectacular. Studenții, în lucrări, adoptă formulări bombastice, uneori agresive, polemizează cu exegeții de prestigiu, inclusiv cu profesorii lor, și pentru a putea s-o facă

dau proporții excesive unor detalii periferice ale problemei în discuție, eludând esența. E vizibil de la distanță că respectivii caută să se pună pe ei în evidență, și nu să releve dimensiuni ignorate ale vreunei opere, să contribuie la elucidarea vreunei chestiuni de istorie sau teorie literară. Răvna lor studioasă învederează nu iubire dezinteresată pentru obiectul de studiu, ci dragoste pentru ei înșiși, finalitatea reală a strădaniilor fiind nu progresul cunoașterii, dorit pentru el însuși, ci promovarea socială proprie. Absolvenții facultății noastre, pe care îi credem însetați de inefabil, sensibili doar la valorile spiritului, se dovedesc a fi și a fi fost stăpâni de aceleași porniri ca Dinu Păturică, Lică Trăbădurul sau Părgu. Unii aspiră chiar la funcția supremă de stat. Nu se poate generaliza, totuși. Dorința de afirmare e firească și este prima condiție a diferențierii nu doar interumane, ci și la nivel de specie. Fără „ambția” de a fi altfel, a unor primare hominide, am sări și azi cu toții prin copaci. Diferențierea neconținută, mod al evoluției permanente în sfera umanului, implică însă controlarea ambițiilor, orientarea lor rațională. Cine își utilizează darurile naturale spre a se afirma în dauna altora, tot înzestrat, spre a-și elimina prin indiferență mijloace concurențiale, își degradează propria umanitate. Nu toți tinerii dotați ajung însă la asemenea practici. Nu toți cedează impulsurilor interioare demonice. Unii (poate majoritatea) se consacră realmente creației.

O îndatorire majoră a dascălilor este, în orice caz, aceea de a stimula pe toate căile în

tineret spiritul de inițiativă, curajul angajării personale, năzuința la originalitate. Nu toți sunt conduși însă de acest principiu. Există cadre didactice, mai ales în învățământul superior, care invidiază și dușmănesc tinerii capabili, văzând în ei virtuali rivali. Nu au însă cum să le împiedice ascensiunea; îi pot doar zădări, șicana, descuraja, momăntan. Pe unii și-i fac dușmani. Pe alții, dimpotrivă, suportori. Înțeleg, dacă nu oportunitate, este, în mediul școlar (și de altfel, în toate mediile) a sprijini afirmarea personalităților. Personalitatea e „binele suprem”, a spus-o și Goethe.

Dar nu trebuie desconsiderați nici aceia ce sunt doar silitori. În asta mă deosebesc de unii dintre colegii de catedră. Nu-i cu puțință a primi în facultăți doar spirite creatoare. Un student în stare doar să reproducă ce a învățat poate deveni un eficient factor de instruire, de culturalizare. Nu e suficient a crea culturi; ea trebuie și răspândită. Zadarnic apar scriitori geniali, dacă nu au pentru cine scrie. S-ar putea chiar zice că apariția acestora e condiționată de existența unui public. Publicul e creația profesorilor de liceu și gimnaziu, a învățătorilor și educatorilor, a bibliotecarilor, a tuturor „luminătorilor”, oricât de modești. „Sint Mecenat”, Flacce et Marones adventiunt” opina, acum două mii de ani, un poet latin. Parafrazându-l astăzi, se poate afirma (fără subestimarea mecenatilor) că, unde există buni dascăli, apar și poezi talentați.

Aceștea sunt câteva din gândurile rumegate și în acest an, în sesiunea de examene.

Mihai UNGHEANU

UN ROMAN INSURECȚIONAL: „DELIRUL“

Ideea de a face „tabula rasa” din întreaga literatură română postbelică este o idee politică, îmbrățișată cu o nefirească adevărată de mulți din comentarii elogioși de până la mare leri ai aceleiași literaturii. Condiția acestor comentarii, cu memorie scurtă, este agravată și de trecutul lor publicistic închinat, cu aparat teoretic și gesticulație spectaculoasă, „judecății de valoare”. Constituții cu de la sine putere în „sindicatul spiritelor fine” (il citez pe Petru Popescu), îndrăgostite și subjugate de valoarea estetică, membrii acestei congregații a gratuității s-au ocupat un sfert de veac cu

contrafacere parazită. Dar conștiința faptului literar autentic are de dat din acest punct de vedere o bătaie pentru înlăturarea falsei conștiințe literare de astăzi, care înfeudată unor noi idei politice încearcă să creeze o „nouă ordine literară”. Scriitorimea reacționează în prea mică măsură la devalorizarea criteriilor sale definitorii. Campania demolării valorilor clasice ale literaturii române, ca și a celor contemporane, a primit și primește prea puține riposte de autoritate. Nu ne vom referi pe larg la Eminescu, deși maltratarea lui este foarte ilustrativă, ci la scriitorii și opere mai apropiate, care au intrat în zestrea vie a societății noastre postbelice.

Reeditarea „Delirului”, într-o versiune care intră în conflict cu intențiile și hotărârile lui Marin Preda, face parte din acest curent de idei ireverente față de literatura română postbelică și față de personalitățile care au ilustrat-o. Reeditarea a fost redusă, în 1992, la o chestiune de epurare a textului ediției definitive, pe motiv că romanul lui Marin Preda se cade purificat de Satana, prin Satana înțelegându-se fie Ceaușescu, fie comunismul. Din romanul „Delirul” au fost extirpate, prin urmare, mai multe capitole și pasaje, fără ca voința testamentară a scriitorului să fi îndreptat aceste intervenții. A fost îndepărtat un capitol din prima și ultima ediție, privind un tânăr deținut politic arestat și dus din post în post, cu justificarea că acesta ar fi Ceaușescu, și, din ultima ediție, un capitol privind asasinarea unui muncitor de către legionari, după cum și a unei discuții despre reportajele de pe frontul antisovietic ale eroului romanului, pe motiv că și într-unul și în altul este vorba de comuniști. Justificarea acestor intervenții în textul „Delirului” prin bunăvoința față de un autor silit de oficialități la compromisuri politice este atât de subredă încât nici nu poate fi luată în discuție. Edițiile au criterii filologice bine stabilite, iar acestea nu se extrag dintr-o istorie literară de cafea. În fond, și Ceaușescu și comuniștii au existat, iar Marin Preda scria un roman realist, în care aceștia se puteau încadra firesc. Nicăieri nu există, apoi, indicația că tânărul dus de jandarmi din post în post ar fi Ceaușescu. Și chiar de ar fi fost, autorul este suveranul propriului text și orice intervenție în el este un atentat la dreptul său de a-și exprima liber în scris felul său de a vedea lucrurile. Ov. S. Crohmălniceanu și Petre Sălcudeanu au apărut într-o emisiune de televiziune dreptul scriitorului la liberă expresie, ca și respectarea ultimului său cuvânt scris (aici cea de a doua ediție), situându-se pe linia criteriilor literare îndatinate. Cunosător al versiunii originare a romanului „Delirul” (alături de Magdalena Popescu, Eugen Simion și Mihai Ungheanu), Ov. S. Crohmălniceanu are cu atât mai îndreptățit să protesteze împotriva violenței post-mortem a conștiinței scriitorului Marin Preda. Singurul nostru drept era, eventual, acela de a judeca valoarea literară a acestor capitole, caracterul lor organic sau artificial în corpul romanului.

Prima observație rezultată din comparația ediției a doua cu cea dintâi este că Marin Preda nu și revede și amendează textul. Ne aflăm nu în fața unei ediții revizuite ci adăugite. Cu alte cuvinte, Marin Preda și-a păstrat intact mesajul primei ediții. A doua observație, posibilă pentru un cunosător al prozei lui Marin Preda, era că prozatorul n-a scris, de fapt, un capitol nou, la comandă, pentru „Delirul” despre un muncitor ucis de legionari, ci că a preluat două capitole scrise altă dată și rămase în ediția primă a romanului „Risipitorii”. Nicolae Masă din „Delirul” este Ion Lungu din „Risipitorii” (cap. V și VI, partea treia), care dezbate problema atât de pasionantă pentru Marin Preda a ascunsei psihologii țărănești. Iată dovada că autorul n-a voit să fie altul, la comandă, ci el însuși, citându-se pe sine, fapt ignorat de comentarii ediției a doua a „Delirului”, ca și de ediția „purificată” (Editura Expres, 1992). Cât despre discuția dintre Ștefan Paul și ziaristul de la „Il Tempo”, pe tema reportajelor de front (bănuți și epurată pentru neversimilitate) ea are, pentru cine cunoaște viața lui Marin Preda, o notă de indiscutabilă autenticitate, personajul fiind după toate indiciile Ștefan Popescu, un ilegalist veritabil de la „Timpul”, cu care viitorul scriitor s-a împrietenit în redacția ziarului.

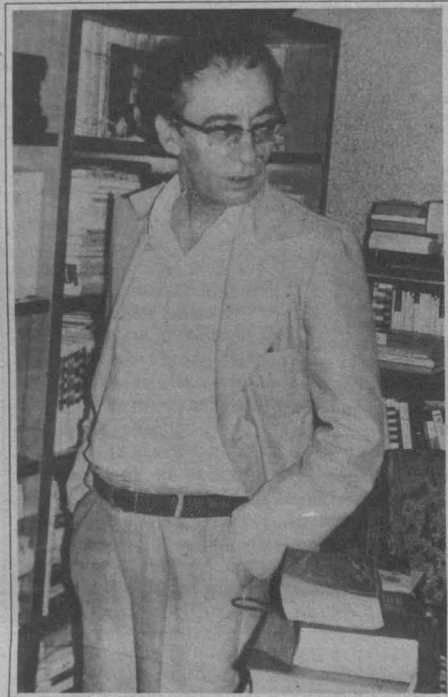
„Delirul” face parte organică din opera de maturitate a scriitorului, comunicând perfect, de altfel, cu „Viața ca o pradă” cu „Risipitorii” și cu „Moromeții”. Chiar adăsurile, atât de puține, de la ediția a doua, provin din climatul acestor opere și se înscriu în aceleași dimensiuni valorice. „Delirul” nu poate fi izolat de întreaga operă de prozator a lui Marin Preda și mai ales de experiențele capitale ale tânărului adolescent sosit în București în prezua rebeliunii legionare. Extirparea paginilor pomenite din textul romanului exprimă o atitudine intrusă și voluntaristă față de opera literară, venită din spațiul politic. Ediția din 1992 a „Delirului” este, de fapt, o ediție cenzurată pe criterii anticomuniste, în vizibilă antiteză cu cenzura fostului regim.

Paradoxal este că „Delirul” este o carte fundamental „anticomunistă” de vreme ce și permite infirmarea câtorva din tezele cheie ale comunismului din România: ideologia comunistă l-a decretat pe Antonescu „criminal de război”; aceeași ideologie a considerat trecerea Prutului de către armata română în 1941 un act anticomunist. Marin Preda slidează interdicțiile și retorica lor, scriind în modul cel mai realist și mai autentic despre Ion Antonescu și despre războiul antisovietic. Pentru Marin Preda ideea că războiul românilor în Răsărit, pornit în 1941, ar fi o „crimă de război” nu există. O breșă la fel de importantă o constituie prezența în roman a legionarilor, fără a fi înfățișați drept niște criminali spașmodici, cum cerea șablonul ideologiei comuniste. Între opinia publică românească și aceste realități istorice românești era construit un adevărat zid al Berlinului, pe care prin „Delirul” Marin Preda l-a dărâmat în cea mai mare parte a lui. Romanul „Delirul” a fost o carte insurecțională, constituind, în egală măsură, un eveniment literar și un eveniment politic. Anticomunismul romanului a fost imediat denunțat oficialităților prin memorii în care Marin Preda era acuzat că-l reabilitează pe „criminalul de război” Antonescu și pe legionari, și că prezintă și războiul românesc din Răsărit ca pe un act justificat. (Un asemenea memorii de factură cominternistă a fost înaintat imediat după apariția romanului mai multor publicații din București și din țară, ca și cabinetelor politice superioare, de către Mircea Brătucu.) Din același unghi, al trădării ideologiei și pactului comunist, a fost văzut romanul „Delirul” și la Moscova, unde a apărut, într-o publicație centrală, un articol criticând vehement evocarea „criminalului de război” Antonescu și a trecerii Prutului de către armata română. Un răspuns succint s-a dat acestor critici în „România literară” sub semnătura lui Ov. S. Crohmălniceanu. Atacul moscovit asupra „Delirului” a declanșat în România o adevărată campanie de formulă cominternistă împotriva cărții, chintesența tezelor politice îndreptate împotriva lui Marin Preda putând fi găsită în volumul Georgetei Horodnic: „Structuri literare”, 1976. Dosarul romanului „Delirul” este impresionant, pentru că oferă bogată materie ilustrativă a unuia din marile capitole ale opoziției literare românești la tezele și șabloanele comuniste. Se uită prea ușor că premergătorul celor care astăzi reabilitează figura mareșalului Ion Antonescu rămâne scriitorul Marin Preda, prin „Delirul”. Abia după romanul lui Marin Preda a fost posibilă apariția unei lucrări istoriografice cu o corectă optică asupra evenimentelor în care a fost amestecat mareșalul Ion Antonescu (A. Simion: „Regimul politic din România în perioada sept. 1940 – ian. 1941”, Dacia, 1976). Iar dacă cineva se poate îndoi de sensul antidogmatic și anticomunist al romanului „Delirul” nu are decât să compare șablonul antiantonescian și, indubitabil, anticomunist, din romanul „Ultimul batalion” de I. Ludo (1960) cu prezentarea mareșalului din cartea lui Marin Preda.

Romanul lui Marin Preda, „Delirul”, este o reacție independentă și frontală la tipul de maculatură propagandistică semnat de I. Ludo și la desfigurarea istoriei românești de școala rolleristă. Ciclul „Paravanul de aur” de I. Ludo, exprimând poziția de partid față de istoria politică modernă a României, este o colecție de caricaturi și pamflete înjositoare la adresa tuturor personalităților din viața politică românească dintre cele două războaie mondiale. Nimeni n-a scăpat nepurscat. Există și în legătură cu acest adevăr o teorie, cum că Marin Preda și-ar fi scris romanul la comandă oficialităților românești. Vlad Georgescu își permite uriașul lux de a formula această aserțiune în „Politica și istorie”, München, 1981. I. Negoșescu face și el dintr-o supoziție o concluzie: „Sunt convins că subiectul i-a fost sugerat de partid” („În cunoștință de cauză”, Ed. Dacia, 1990, pag. 54). Ambele afirmații vin din sfera „Europei libere”, care a taxat, fără nici o acoperire, cele mai importante gesturi de independență ale scriitorului român față de fostul regim comunist drept gesturi subordonate. În realitate, „Delirul” ilustrează „tema povestitorului”, care l-a urmărit pe Marin Preda în special după apariția „Moromeților” (o declară într-un interviu din „Luceafărul”) și pentru care s-a documentat cu discreție, recitând mai ales presa românească a perioadei. Romanul trebuia să se încheie cu procesul lui Antonescu, dar volumul doi n-a mai fost scris deoarece continuarea „Delirului” presupunea ingerințele oficialităților cu care Marin Preda a refuzat, astfel, să colaboreze.

Desigur poziția lui Marin Preda contravine teoriei celor care au susținut și susțin că nu se putea face nimic în România împotriva voințelor oficiale. Dar acestea sunt realitățile. „Delirul” a fost un roman scris în secret, fără știrea oficialităților. Apropiatii scriitorului știu prea bine acest lucru. Prin „Delirul” Marin Preda restituia oricărui român libertatea de a vorbi firesc despre Antonescu, despre legionari, despre războiul antisovietic, lepădând șabloanele sufocante. Iată ce nu i s-a iertat și iată ce nu se iartă nici astăzi. Marin Preda a lărgit prin „Delirul” orizontul cunoașterii și conștiinței românești postbelice.

E un titlu de glorie inaccesibil disidenței române.

decrete de valoare. Decretele lor de valoare aveau înfățișarea unor articole de revistă sau a unor premii literare, când nu luau și alte înfățișări prea puțin suave, cum ar fi prioritățile editoriale, comentariul preferențial, drepturi de autor pe măsură, călătorii peste hotare. Cum că aceste decrete de valoare generatoare de avantaje nu s-au dat întotdeauna valorilor reale, sunt prea multe exemple doveditoare pentru a le face aici loc. Procesul falsificării judecății de valoare în interes extraliterar urmează a fi făcut, deoarece el este capul de pod al brutalărilor contestații literare de astăzi.

Cu aceeași ușurință cu care ieri au dat decrete de valoare unui număr întins de autori, aceiași dictatori de ucaze estetice au hotărât că literatura postbelică este în întregul ei un enorm rebut. Și într-un caz și în altul funcționează aceeași clinică manipulare a realităților și valorilor venită din partea unor persoane pentru care literatura a fost și a rămas un spațiu de ascensiune socială și politică și mai puțin (sau deloc) unul al profesunii de credință în literatură și valorile ei. Instituțiile literaturii au fost folosite în scopuri extraliterare și conjuncturale, fapt vizibil cu ochiul liber și astăzi de către orice privitor. Scara de valori a literaturii române postbelice urmează să fie reconstituită. Nu e vorba numai de a îndepărta vechea scară de valori bizuită pe criterii politice, stabilite în anii '50, care mai poate fi recunoscută chiar și astăzi în manuale și atitudini oficiale, ci și de scara de valori constituită, în sunetul de tam-tam al decretelor judecății de valoare, în ultimii cinsprezece ani. Evident, re-construcția culturală întâmpină obstacole, cel mai evident fiind astăzi repolizarea dintr-un unghi opus a abordării literaturii române, care tinde să plece de la postulatul că orice om trăitor în România sub comunism a fost vinovat și că orice scriitor postbelic din România a făcut compromisuri, de unde trecerea tuturor pe sub furcile caudine. Aceste neghiobii difuzate cu insistență par mai puțin neghiobe atunci când devine vizibil faptul că, din lipsa de spirit istoric sau poate din ignoranță, sunt scutiți de tratamentul politic vindictiv tocmai membrii generației care în anii '50 au deturnat mersul literaturii române, oferindu-i modele artificiale și inconsistente, pe criterii politice și nu o dată antionănești. Valorile literare rămân valori literare fie că au fost scrise în anii cincizeci, fie că au fost scrise mai târziu, după cum literatura de rețetă politică sau estetică își vadește în cele din urmă caracterul de

GRAFFITI

Gheorghe TOMOZEI

DESEN CU MARIN PREDA

O „decepție” pentru cei ce l-am cunoscut pe Marin Preda: nu arăta (nu se purta) ca un țăran.

Nu era un viguros și un stenic, n-avea urmă de dulce viclenie în comportare, nu era hătru sau isteț. Nu exalta, nu se jelea.

Vestimentația, corectă, cu o vagă aplecare vinovată spre lux, era mai degrabă a maha-lagiului citadin trecut prin școli și ajuns într-o altă condiție.

Se socotea urât și nu era: e unul dintre scriitorii cu cele mai măgulitoare fotografii și e știut că fotografia – ochi fix, perpetuu deschis – e îndeobște necru-țătoare.

Era mai degrabă un timid. Un introvertit, un defensiv (în ges-tica diurnă) pe cât de tenace robit trufiilor sale. Fiindcă, iubindu-și meșteșugul și prețuindu-se cu obiectivitate, a scris de la început până la închis de pleoa-pe cu credință că e un mare scriitor. Nu putea spune, ipo-crit, încerc, sper; după slabele mele puteri; dacă domniile-voastre mă acceptă etc., era omul impulsului magnificent, etern nemulțumit de propria-i scrisă, dar iritat de sentințele „plebei”, convins că profesiunea de scriitor există și că rostul oricărui contopit de vorbe nu e vânărea unui loc în lexicon, ci înversunarea de a fi (sau a te crede) între cei dintâi, între biruitori.

Om mai degrabă tandru, bântuit de fantasmalele melan-coliei, se simțea cel mai bine în preajma celor simpli, lipsiți de veleități și, când era vorba de confrăți, a dăruitorilor, a celor atinși de patima scrisului. Cu cei mai buni era indulgent, prețuindu-le talentul (adesea cu totul incipient) și era „rău” cu cei

răi, panglicarii, impostorii, carierişti. Lor le servea replici dure, compuse din acidulatele „culori” ce l-au lipsit de lauda, sau acceptarea unor Sadoveanu sau Călinescu, oripilați de limbajul său uzurpând frumuse-șile academice la vremea când nimănui nu-i trecuse prin minte că scandalosul Preda ar putea fi academician (e drept, membru corespondent precum a și murit), la ora când Morome-tele nu făcea altceva decât să scrie „Moromeții” tencuit în anonim, lipsit de alinturi (parale, funcții, tinichele) și când opera sa capitală a fost chiar opera confirmării unei vocații în care prea puțini credeau, performanța a uitat.

A urmat o „curbă de regu-laritate”, asemeni lui Rebreanu a abordat un vast program romanesc, fiecare nouă apariție găsindu-l cu primele capitole, gata scrise, ale unei noi cărți.

Omul Preda n-a rezistat ritmului impus și sfârșitul l-a găsit la puțină vreme după ce ivise de sub tipar „Cel mai iubit dintre pământeni”, acceptat unanim ca un vârf al prozei noastre, capabil să se autode-pășească, rezistând năturlurat la succesele tinerei proze. Fiindcă Preda nu putea avea concurenți, ci numai colegi și inamici.

Moartea lui năprasnică a fost la fel de „nedreaptă” precum cea a adolescentului Labiș, la fel de prematură cum – mai târziu – a fost moartea încă tânărului Nichita, umbrind istoria literaturii și aducându-i scrii-torului o glorie cu care n-a fost contemporan.

Marin Preda, autorul (și editorul), a avut boieria scrisului și a devenit un nume sinonim cu tenacitatea, cu truda neîmpă-

cată, cu inspirarea „construită”. De o inflexibilă vorticalitate, statura sa morală îl recomandă ca pe un revoltat în fața absolutismului totalitar și sunt pline de ridicol încercările de după Decembrie '89 ce vor să facă din el, dacă nu un beneficiar al epocii pe care opera sa a amendat-o cu franchețe, cel puțin un supus obedient. Cine, înainte și după Preda a vorbit cu atâta patetism despre „dispariția” țăranelui român, cine s-a împotrivit – surd – încercărilor de a idealiza chipul „noii” țărâni ori de a fataliza distrucția inexorabilei lumi a satului?

Paradoxal (și nu prea), Marin Preda nu e un scriitor „popular” ce se cîstește leninicos, cu delicii rapide ci e, în ciuda adversității pentru mode, deci în dispreț pentru tehnicile textualiste, un scriitor dificil, parcurs adesea cu anevoință, un scriitor cu glorie urcătoare.

Cum, pe alt tărâm, s-a bănuit că o întreagă literatură se trage din „manta lui Gogol”, trebuie să recunoaștem și noi că mai toți bunii prozatori ai momen-tului „se trag” din mirajul autorului „Moromeților”.

Mi-l evoc pe marele singuratic așa cum memoria mea l-a păstrat, mereu neîmpăcat și amar. Cu mers sovăielnic, stins. Cu chip abstras luminilor clipei (sau mizeriei ei), trudit la galere, nedepins cu tihna și huzurul, un muncitor (adică un țăran) purtându-și cu mereu copilăroasă jubilară faimoasă-i pălărie franțuzească (boruri largi, aproape sombrero) nu altfel decât va fi purtat, în verile ucigătoare ale Bărăganului natal, pălăria de paie...

Mistiuit în soare, Preda se apăra de lună...

APELLES AVEA DREPTATE

Prin 1985, Savu Dumitrescu, șoferul lui Marin Preda, s-a hotărât să lase departe volanul și să pună mâna, cu hotărâre, pe condei. Rezultatul a fost cartușia Zece ani alături de Marin Preda, apărută la editura „Cartea Românească”. Misterul care învăluie existența scriitorilor (a celor mari în special) a avut totdeauna ecouri în rândul cititorilor, dornici de a-i cunoaște pe preferații lor în toate ipostazele, dar mai ales în cele de viață personală. E, desigur, motivul succesului pentru că în pofida tuturor stângăciilor Zece ani alături de Marin Preda s-a vândut ca pâinea caldă. Recent, Savu Dumitrescu își republică, sub un titlu care invită la mister, cartea*, anunțându-ne că ea este „revăzută și completată de autor cu date inedite referitoare la viața și moartea lui Marin Preda”. Am parcurs cu interes noile pagini pentru a surprinde, în primul rând, progresele șoferului în dificila artă a scrisului și, mai apoi, „noutățile” promise. Totul e subtil și un fum, iar cititorul are serioase motive să fie dezamăgit. Convins că ne transmite lucruri esențiale despre autorul Moromeților, Savu Dumitrescu face în permanență precizări stupide cu aerul că ne încredințează mari secrete. Ceea ce-i scapă e tocmai esențialul, omul din preajma scriitorului consemnând conștiințios banalități de tot felul: mâncăruri servite la deplasările în provincie ori în satul natal (Siliștea-Gumești), lipsa de talent automobilistic a prozatorului, înjurături și ticuri verbale, bacșșuri grase primite pentru serviciile de slujbaş devotat. Savu Dumitrescu, nu poate depăși o prejudecată, anume că în scris nu se mai adresează doar prietenilor, care ascultă cu gura căscată întâmplări aproape incredibile (pentru mentalitatea lor) despre un om important, ci unor cititori interesați de a „prinde” fațetele

necunoscute ale unui profil scriitoricesc demn de toată atenția. Anecdotică amintirilor relatate în „revizuirea” postrevoluționară este total necooperantă cu structurile generative ale operei lui Marin Preda, despre care, neînțelegându-l, povestește vrute și nevrute fără pic de talent. Unele dintre pasaje au hazul nebun al compunerilor școlare în care oralitatea reprezintă singura pată de culoare peste stângăciile de vocabular, gramatică și stil. Se simte, de asemenea, prezența unei „mâini prietene” în „perierea” textului de truismele inerente ce însoțesc produsele celor nedepinși cu „tortura” scrisului. Cum rostul dintâi al șoferilor e de a conduce și repara mașinile, tentația cuvântului nu e o vină prea mare. Mai grav e că Savu Dumitrescu, atras probabil de valul dezvăluirilor senzaționale practicate cu scop comercial în presa momentului, se transformă, pe ultimele pagini, într-un personaj justițiar, decis să facă lumină în cazul Preda, ca deținător al adevărilor ascunse până acum, privitoare la moartea prozatorului. Șoferul lui Marin Preda se lansează în speculații fără acoperire și, din nerăbdare pentru el, astfel de supoziții (un complot al securității care a „ordonat” moartea marelui romancier) riscă să discrediteze o singură imagine: pe a sa, a omului care a stat cu un devotament exemplar cum singur măturisește, iar noi îl credem, timp de zece ani, alături de Marin Preda.

Iată, așadar, că vorbele pline de duh ale lui Appelles își au pe mai departe actualitatea.

Lucian CHIȘU

* Savu Dumitrescu, *Marin Preda – între viață și moarte*, Casa editorială Odeon, București, 1992

E o clipă moncher

1.

Azi-noapte pe la cinci, la cinci și-un sfert, în cartierul care-mi aparține,
(bloc uriaș și suplu și încert)

m-am fost trezit din somn, și-mi era bine.

Și atunci l-am văzut, era abur și vis și stătea lângă pat cu alura lui grea de țăran, îmbrăcat în costum de un gri indecis, pe Marin Preda cum îl vădusem în urmă cu ani.

Era palid și avea o privire de nea și o față profundă și calmă, cum un pictor boem, geniu fără să vrea, îl pictase c-o frunză în palmă.

N-am crezut că e el. Mă ura uneori...

Și în vis, refuzându-l cu visul, îl ghiceam depărtat, ridicat sus în nori, apărându-i și avar manuscrisul.

— „E o clipă moncher, chiar Dos Passos mi-a spus, când învie în vreme țăranii.

Sunt bătrân și târziu, mai bătrân ca Isus, și-mi fugiră în lund toți anii.

Noi renaștem moncher, suntem tineri și vii, și pământul respiră aproape, și țăranii se-ntorc osteniți pe câmpii, n-a fost chip cineva să-i îngroape...”

Se făcea că e viu, îmi venise în vis, ca un mire trezit din beție.

L-am rugat să-mi explice direct și deschis de ce-mi spune durerea chiar mie.

— „Nu îți minte, moncher, cavalcada de mai, caii tăi risipindu-se-n pustă?”

O eșarfă de nori și galopul de cai în năprasnică goand, augură?”

— „Nu țin minte, moncher, nu țin minte nimic, doar mirosul fânii la moară, și o cumpănă-n câmp și un fluture-spic și țăranii ce nu știu să moară...”

2.

Era alb ca nădejdeea miresii sub voal, se-mbrăcase în haine de seară, și în scîlpitul scurt al luminii, astral, mă-ntreba monoton și fuses și egal:

— „Nu-i așa că e clipa în care, regal, vine-a plugului grea primăvară?”...

— „Se prea poate, moncher, Bem un vin de pământ?”

Vin bătrân și blajin ca uitarea?

Ai venit, ești în casă la mine stăpân, să trîiești, Marin Preda, cât marea...”

3.

Era alb ca nădejdeea miresii, și viu, submarin care-și cauta rada. M-a rugat:

— „Hai, Dos Passos, e foarte târziu, mă grăbesc să mă duc, mă grăbesc să mai scriu, mă vîrât o păpușă de ceard-scriu, ocrotește-mă tu și zăpada...”

Ridicându-se demn, mohorât și grăbit, și-a aprins cu tristețe țigara

— „Nu-i așa că e vremea, nu-i așa că-a venit vremea plugului greu de urnit?”

Hai, Dos Passos că, totuși, e țara scîlpind ca un plug primăvară!

Nu mai spune nimic, nu mai spune c-am fost, se aude în bloc hărmălaia...

Eu mă grăbesc cu țaxul, îl găsesc, facem rost, vino, de vrei să treci Hymalaia, nu mai bate și intră direct unde-am fost, la etajul înțdi, nu departe de aici, într-o cameră, la Mogoșoaia...”

Mircea MICU

MARIN PREDA

O scrisoare literară din 1955

Public în acest număr o scrisoare literară care este, în același timp, și o frumoasă scrisoare de dragoste. Autorul ei este Marin Preda. El are, când o scrie, 32 de ani (ianuarie 1955), e îndrăgostit de o tânără scriitoare, Aurora Cornu (care-i va deveni în curând soție), a scris, cu cinci ani în urmă, un roman și romanul se cheamă *Moromeții*. De ce nu l-a publicat? Și merită, oare, să-l publice? Iată tema scrisorii. Nu-i singura. Marin Preda vorbește și de viața literară a epocii (Petru Dumitriu, Paul Georgescu, N. Terțulan, Aurel Mihale, Al. I. Ștefănescu, Nina Cassian) și, în prima parte, scrie chiar o mică schiță literară: un estetician mănâncă salată de varză și prozatorul face considerații despre suferința pe care o provoacă setea și foamea. Reflecțiile sunt ba comice, ba serioase. Stă de vorbă, apoi, cu un critic literar, care l-a fost sau îi mai este încă prieten și îl laudă romanul aflat în manuscris. Laudele îl pun pe gânduri pe prozator. Nu

cumva nu sunt sincere? El nu-i nemulțumit de carte, a abandonat-o și, fapt curios, n-a fost niciodată ispitit s-o recitească. Nu-i, oare, acesta semnul că romanul *Moromeții* nu-i profund? Și, dacă romanul nu i-a „crestat” sufletul, merită, atunci, să-l publice?...

Scrisoarea este un document de primă importanță. Un prozator care a scris, cum se va dovedi în curând, o capodoperă și el este neîncredător. El caută altceva. Se gândește la cititorul său care are nevoie de un „frate bun” și el, prozatorul, nu este decât un „frate vesel”... Nu-i puțin? Este, oare, stilul epic, cel mai potrivit...?

Scrisoarea, datată 12/15 ianuarie, face parte dintr-o serie de alte 16 scrisori între 1954-1957 și se află în posesia destinatariei, scriitoarea Aurora Cornu. Ea a avut amabilitatea să-mi îngăduie, cu câțiva ani în urmă, să le xeroxez. Îi mulțumesc pe această cale.

Eugen SIMION

Dragă Aurora, iubita mea!

Scrisoarea asta ține loc de flori, Am vrut așeză să-ți trimit flori, dar în București, în 1955, la orele 12 noaptea, oamenii noștri încetează să mai aibă porniri artistice sau poetice (teatrele, cinematografele, florăriile etc. se închid, rămân numai unele farmacii și restaurante, în privința asta burghezia...¹⁾. Dar să las, fiindcă vreau să-ți povestesc cum mi-am petrecut seara, de ce am vrut să-ți trimit flori.

La Capsa, când am deschis ușa, l-am văzut pe Terțulan. Stătea la masa unde am stat noi, cu Tita Chiper. M-am așezat și i-am cerut lui Nea Niță să-mi dea o friptură. Terțulan mănca pâine cu salată de varză roșie.

— Stai, spune, zic eu, că ți-e foame de nu mă vezi!

Nea Terțulan e un tip cam abstract și foarte puțin plastic și de aceea râde la cea mai vag colorată expresie.

— Asta înseamnă de fapt că ți se împăienjenesc ochii! am continuat eu. Eram bine dispus și aveam chef de vorbă. Foarte curios! am exclamat. Mi s-a întâmpat să rabd zile întregi de foame, dar nu mi-amintesc să mi se fi împăienjenit vederea. Curios, nu?! mă adresez eu lui Nae.

Nae se uită la mine nedumerit. Știi că expresia mea este, în asemenea ocazii, foarte serioasă. Nae nu poate ghici umorarea mea foarte ascunsă, adică de ce aș fi așa de curios? Nu prea înțelege. Bat toba cu degetele pe masă:

— Foarte curios! exclam. Știi de ce? Pentru că în realitate foamea nu este așa de chinătoare cum se crede. Foamea, încep eu o prelegere științifico-psihologică, slăbește întreg organismul, deci și capacitatea de percepție a suferinței în care se află el însuși. Înăniția e o stare letargică în care metabolismul bazal este extrem de scăzut. Gândurile sunt vagi, nelămurite, coșmarurile descrise de scriitorii sunt de fapt niște invenții literare. Foamea, dragă Nae, cred că dă o stare de îndobitocire în care suferința e la o treaptă foarte joasă. De ce să facem atâta caz? Scriitorul acela nordic, Kunt

Hamsun, celebru prin povestirea sa, *Foamea*, e un tâmpit. În genere, cea mai groaznică suferință fizică este ușor suportabilă, cu o singură condiție însă: să lipsească semnificația suferinței; mai clar: să lipsească suferința morală.

Nae se uită țintă la mine; se oprește din mâncat pâine cu varză și așteaptă.

— De fapt, sar eu deodată cu gândurile în altă direcție, setea e mai cumplită decât foamea, pentru că metabolismul se urcă la început din cauza combustiei produse prin digestie.

— Da, zice Nae, și are aerul că și considerațiile mele sunt destul de originale.

— În copilărie am răbdat de sete într-un mod absurd. Mergeam cu vitele pe câmp și exista o psihologie stranie la noi că nu poți face nimic decât să rabzi de sete.

Nu poți lăsa viața și să te duci la fântână, nici n-o poți lua cu tine. Stai pe miriște și te uiți peste drumurile de plan să treacă vreo căruță. Și când se vede vreuna, te podidești o mare fericire, s-ar putea să aibă apă. Căruța se apropie și, când ajunge în dreptul tău, te uiți la omul de pe cutie și întrebi cu un glas jalnic:

— Ai, mă nene, apă?!

— N-am taică, am vărsat-o! zice omul cu părere de rău.

Aici, Nae a izbucnit în râs; probabil că am imitat bine glasul jalnic al copilului.

Ni se aduc fripturile și eu schimb discuția. Îi povestesc lui Nae reacția lui Petru și a lui Mihale când le-am spus că intenționez să public *Moromeții*. Terțulan s-a distrat grozav, recunoscându-i pe amândoi.

— E tipic pentru Petru cum, după ce „îi scapă” ceva, încearcă repede s-o dregă, zice Nae. Iar Mihale e grozav! Fii sigur însă că d'acila înainte Petru va fi cel mai entuziast apărător al romanului.

La un moment dat, Nae îmi spune că în coțelărie se află familia Georgescu, adică Paul, Dina și mama-soacră. M-am dus să-mi cumpăr niște briși și cu ocazia asta să-l întreb pe „amicul” Paul dacă a citit *Moromeții*. Astăzi se împlinește săptămâna de când mi-a cerut romanul, săptămână în care trebuia să-l citească. Tu cunoști, iubita mea, povestea de astă vară cu celălalt manuscris. Tot așa a insistat și acum să-l dau să-l citească. „Fiește că nu l-a citit”, am gândit eu amuzat, dar acum nici nu mai mă interesează din punct de vedere prietenesc. Acum e vorba de reacția critic-scriitor. În plus,

Paul e la secție, e legătura noastră cu partidul, încât el trebuie să-și facă datoria în această dublă funcție.

— Al! exclam, familia sfântă a ieșit la biserică. Bună-seara, doamnă Georgescu; mă adresez mamei. Bună-seara, Dina, vă salut domnu P. Georgescu!

Zâmbete, străngeri de mâini. Paul se ridică în picioare, Dina roșește. Paul întreabă dacă am luat masa. Înțeleg că vrea să-mi spună ceva, probabil cu romanul, dar nu știu ce anume, fiindcă se cunoaște că nu l-a citit. Mă duc să-mi cumpăr briși și-i spun „amicului” că am să mă întorc la plecare.

În timp ce făceam cumpărătura, Paul se ridică și vine spre mine. Îmi spune că a „început” să citească romanul, că e foarte frumos. Că în două-trei zile îl va termina etc. Eu gâdesc: „aiurea, n-ai citit nici o pagină”. El continuă spunând că impresia pe care o are e de „făcută mare”. Rebreanu, Sadoveanu, dar absolut original, absolut deosebit de tot ceea ce s-a scris la noi. Mă miră aprecierea, întrucât nu mă înșel deloc că n-a citit nici o pagină, se cunoaște de la o postă. Totuși sunt intrigat, aprecierea o face cu prea mare siguranță și precizie.

— Știi, zice, am primit un telefon de la o „persoană” care mi-a spus că cică Aurora Cornu ar fi citit romanul și te-ar fi îndemnat să-l publici.

— Cine e persoana? zic eu amuzat. Nina?

— Da, zice.

— Și ce e rău aici? întreb eu zâmbind.

— Nu, adică se vorbește...

„Al dracului! Ali, gâdesc, s-a și apucat să spună”.

— Dina e flatată, continuă Paul, că ea este a doua cititoare a romanului tău.

— Ce vorbești! exclam. L-a citit?

— Da, mai are o sută de pagini. Dacă te interesează...

Cum să nu mă intereseze? Mă întorc la Nae și termin masa. Am mai stat vreo douăzeci de minute, bătăind cu Nae pe Mihale Petroveanu și pe alții. La o masă mai încolo era Șuli. Paul vine și el și stă puțin, întrebându-mă dacă am terminat masa.

După ce Paul a plecat, Terțulan mi-a cerut - având în vedere promisiunea mea - să-l dau romanul, deoarece are timp și ar vrea să-l citească. Ne-am ridicat de la masă, Nae a plecat, iar eu m-am dus la familia Georgescu.

— Ei, zic, cum dom'le, va să zică ai citit *Moromeții*? o întreb pe Dina.

Ea roșește și pare intimidată.

— Da, zice. Mai am o sută de pagini.

— Ca să vezi, unde dai și unde crapă, zic eu. Surpriza de unde vine!

— Dina zice că ești mare, afirmă Paul cu brutalitate.

— Da, zic eu, dar sunt și mic, așa a observat o dată Petru. De altfel, n-am priceput niciodată, am continuat eu, ce anume există în înfățișarea și comportarea mea care îndreptățește pe oameni să-mi spună lucruri penibile, de pildă, că sunt mare sau mic.

— Ești mare ca scriitor și mic ca om, zice Paul zâmbind, sugerând că se gândește la relația mea cu el, în care crede că eu sunt vinovat că prietenia noastră s-a clătinat.

— Pardon, zic, invers e părerea mea, fiindcă...

— Invers! exclamă Paul izbucnind în râs, amintindu-și de chestia mea cu fratele care bătea cuie în uluci și mă întrerupe cu nepăsare, socotind pesemne că, din moment ce sunt așa mare scriitor, nu se mai jenează să-mi spună că sunt mic ca om.

De fapt, chestiile personale cădeau acum pe al cincilea plan. Nu ne-am înțeles și eu știu că nici nu putem să ne înțelegem.

— Ei, zic eu iar, se poate citi cu ușurință romanul meu?

— Vai de mine, zice Dina supărată de această rea cunoaștere de sine. Cu ușurință? zice. Nu, cu pasiune.

Era parcă zăpăcită de întrebarea mea. De-o sinceritate izbitoare, foarte îndrăzneță în sinceritatea ei, atât de îndrăzneță încât elogiile care au urmat mi s-au părut violente. Discuția a continuat cam în felul următor:

— Bine, am convenit eu, dar romanul meu n-are conflict.

— Ba are. Și în afară de asta, în fiecare pagină izbucnește câte ceva.

— Dar dacă izbucnirile acestea se repetă? întrebă Paul, care am înțeles că, deși nu citise, se bazase pe aprecierile nevestii când îmi comunicase mai înainte „părerea

lui”.

— Da, dar nu se repetă, zice Dina. E o combinație extrem de originală între interesul la pagină și interesul la conflictul larg, social, între diferite grupuri de indivizi. Colossal!

O mică pauză, în care doamna Georgescu întreabă:

— Și cum, domnul Marinică, Dina e prima dumitale cititoare?

— A doua! exclamă Paul filosofic.

Dar Dina nu e atentă la sugestii mondene. E foarte serioasă și aprinsă. Își dozează greu entuziasmul ca să-mi poată transmite ceva clar. Ascult:

— Cum să-ți spun, zice, literatura română nu mai poate trăi fără *Moromete*. Ilie Moromete e un tip național... Ion al lui Rebreanu... dar Moromete e cu totul, cu totul altceva... complex... Tot ce s-a spus, tot ce știm că, dom'le, grozave chestiuni a făcut cutare țaran, sau că țaranul e așa și pe dincolo... de fapt nu se știa, se știa numai pe cale orală, dar nimeni n-a realizat un tip național care să exprime...

Înțelegi? Tot ce s-a transmis pe cale orală despre inteligența, subtilitatea țaranului, e realizat în Moromete. Și mai mult... Mai mult decât se știa, fiindcă... vezi, această extraordinară rezistență la lumea exterioară, viața lui dublă, viața conștiinței, ce gândește și ce exprimă în actele sale, adică ce greu se lasă cunoscut dacă vrei să te apropie de el... Scena cu seful de post... ți-amintesti Paul... ți-am citit...

— Da, zice Paul, Dina citea și izbucnea mereu, ba în râs, sau zicea că e grozav... Ceea ce la ea numai când citește scriitorii mari...

— Cum să-ți spun, continuă Dina, aprinsă.

Și mijloacele... Contrastele izbucnă între ceea ce știm că e un personaj și cum se comportă. De pildă scena dintre Boghina și nevastă-sa. De fapt, acolo e o luptă pentru viață. El își apără viața lui, dar ea o apără pe a copiilor și obiectul luptei e pământul. Foarte, foarte dramatic. Și pe urmă Guica,

¹⁾ În privința asta, cred că organul ar crea funcția, adică existând florarii „de serviciu”, tovarășii noștri ar cădea pe gânduri și ar deveni galanți și poetici, gândi că ar fi rău? De pildă, tramvaiele au făcut din bărbai beștii, o florărie nu i-ar mai domoli??

un personaj care pare să joace rolul intrigantului, dar să se observe situația ei precară în scena când se jeleşte... Și ce scenetă bufă acolo la școală, cu învățătorii...

— Nu e prea violentă? întreb.

— Ba da, dar e de-un grotesc strict artistic, fiindcă observația că portretul lui Carol parcă ar mustra prin clătinare pe cei de față ridică satira. Nu-nu, s-o lăși așa! Dar Nicolae? Nicolae e grozav! exclamă Dina izbucnind într-un râs emoțional.

— Bisicală exclamă și Paul admirativ.

— Auzi dom'le să faci dintr-o oală o personalitate! se miră Dina coplesită. Dar Traian Pisciă și Tugurlan? Traian Pisciă...

Dina nu mai poate transmite idei, râde și-i povestește lui Paul scena cu copiii lui Pisciă.

— La seceriș ai ajuns? întreb eu.

— Nu, n-am ajuns.

— Dar scena cu Nicolae când are o criză de frigi la examen?

— Da, foarte tare, foarte tare...

— Ei, dar cu lupta de clasă cum stăm? întrebă Paul.

Dina răspunde că nici nu se pune problema. Totul rezultă tocmai din interesul pentru avere, la copiii lui Moromete și analiza originii conflictelor ascunse dintre Bălosu și Aristide și ceilalți.

— Dar Polina și Bircă nu se rețin? întreb eu.

I-a plăcut Polina foarte mult, cum vrea ea ca bărbatul ei să fie tare etc.

— Trebuie grijă, zice Paul.

Și îmi atrage atenția că nu e bine să se știe că romanul a fost scris acum cinci ani. Că pe vremea aia eu eram naturalist și că s-ar putea să-mi caute naturalism în acest roman. Că e bine ca presa și critica literară să considere că romanul e scris după *Desfășurarea* și nu „înainte”, că altfel cum o să se mai poată spune că am evoluat? Că lumea literară s-ar zăpăci și nimeni n-ar înțelege cum de l-am ținut cinci ani în sertar.

Plecăm.

Pe drum, între observații despre vreme și calitatea semănăturilor, Dina mi-a spus următoarele, pe scurt:

Că citind acest roman dragostea ei pentru oameni e o descoperire de care nu știa că poate merge până la atâta înțelegere. Că abia acum înțelege că oamenii care se comportă cu duritate și asprime ascund de fapt dureri sufletești grele. Că viziunea mea e de o umanitate gravă, ascunsă, transmisă cu mijloace artistice flaubertiene și că are în tot timpul lecturii un sentiment de afecțiune și recunoștință pentru scriitorul care îi dă așa de adânci și adevărate bucurii etc. etc.

— Ei, da, zic eu, literatura trebuie să emoționeze... În fine, ajunge atât, mai mult nu suport.

Ne-am despărțit la Academiei, unde eu trebuia să iau tramvaiul. Era ora 12 (cum se zice la noi în sat). N-am luat tramvaiul. M-am gândit ce să fac, așa fi vrut să-ți trimit un buchet de flori, să-l primești dimineața, dar... de unde și cum să poți face așa ceva? Am mers un timp pe jos în prada unui sentiment ciudat - de neliniște. Mi se părea clar că există o neînțelegere. Faptul că romanul place devine indiscutabil. Dar ce am gândit eu de l-am ținut atâta vreme în sertar, fără măcar să-l recitesc?

Și mi-am amintit totul.

Ascultă-mă, iubita mea, de fapt eu nu ți-am spus încă despre ce e vorba, pentru asta ți scriu, sperând că reușesc să mă fac înțeles prin scris și fiindcă acum știu, punctul

meu de vedere e foarte greu de înțeles și numai cineva care vrea să fie atent cu mine, care e aproape de mișcarea sufletului meu, poate să mă ajute.

Eu știu acest roman pe dinafară, cu toate că nu l-am citit niciodată pagină cu pagină, până la sfârșit. Nu am fost niciodată tentat să fac acest lucru. Nu m-am simțit atras. Iată deci cheia care explică de ce nu l-am publicat și problema care mă neliniștește, dacă e bine să-l public sau nu. Faptul mi se părea și mi se pare și acum că demonstrează viața scurtă pe care o are acest roman. El a trăit pentru mine doar cât l-am scris. O dată scris, viața lui s-a consumat, alte probleme mi s-au pus. Faptul de a nu fi fost tentat să-l recitesc a fost o dovadă, fiindcă de pildă *Întâlnirea din pământuri* am recitit-o deseori cu interes. Tot așa, am gândit eu, va fi și pentru cititor. Îl va citi, îi va face bucurie, cum mi-a făcut și mie când l-am scris și după aceea, după lectură, gata, cititorul îl va

componentă a conștiinței umane. Ți-amintești, iubita mea, la mare, când te-am întrebat dacă ai dormit liniștită după ce ai citit *Desfășurarea*? Ai răspuns că, într-adevăr, povestirea nu ți-a produs nici o turburare.

Eu nu pot să nu știu deci că *Moromeții* mei nu pot produce asemenea turburări și zguduri ale conștiinței. De unde știu? De-acolo că, scriindu-l, eu însumi n-am avut, n-am trăit asemenea turburări și n-am urmărit asemenea scop. Ce se întâmplă însă? După aceea, în viața mea s-au produs asemenea turburări și atunci mi-am amintit de zguduri asemănătoare petrecute în lumea satului și chiar în propria noastră familie, zguduri care au rămas în afara acestui roman. Ceea ce am făcut eu în acest roman, e numai expresia bucuriei. De a exprima viața dar nu și a efortului de a o crea. Suferințele înspăimântătoare ale poporului, care abia în acești ani au reinviat în conștiința mea, nu puteau să

în manuscrisul acestui roman. Foarte rare ștersături, pagini întregi scrise fără efort... foarte redusă intenție de dramatism; foarte vagă intenția de a sparge acel univers închis al *Moromeților* (limitare a universului sufletesc), toate acestea sunt foarte clare acum. Ori, suferințele morale ale oamenilor de la țară, cunoscute de mine în copilărie, și în parte trăite și de mine, constituie azi răul subteran care dă conștiinței mele echilibru și scapi a dezvălui acest rău subteran, a-i explica originea, a arăta încotro curge și a spart placa de plumb care împiedica conștiințele oamenilor să priceapă sensul mișcării! Servește oare acest roman, acest prim volum, acestui scop? Iată întrebarea.

Pe plan artistic întrebarea se referă la obsesia pe care o exercită o carte asupra cititorului, obsesia care lucrează îndelung și îl determină ca după un an sau doi să recitească acea carte. Ori, după cum am mai spus, eu n-am fost

mine însumi, cum am putut să mă țin de copilărie și glume, de „moromețisme”, când sufletul omului e pândit și crescat atât de adânc de dureri morale, mai ales în vremea noastră. Da, gândeam eu, turburat de îndoilei asupra destinului meu literar, omul covârșit de mâhnire și durere nu găsește în cartea mea un frate bun, ci unul vesel, cam înconștient, care râde cam gros de înfățișările tragice ale vieții.

Astfel a zăcut romanul. Acum vreau să-l public. Pot oare? Da, acum iubesc, sufletul meu e destin și bucuria se așterne și înfloarește sub pașii mei. Dar eu nu am voie să consider bucuria mea drept a cititorului, eu nu pot și nu trebuie să uit că această bucurie de a trăi se va izbi ca de un zid de acei cititori în care există îndoioșeala că bucuria ar fi scopul vieții sau că, în orice caz, bucuria e atât de impletită cu durerea încât ar considera pe drept cuvânt drept superficial, limitat sondajul făcut de mine în conștiința oamenilor.

E adevărat că povestirea mea cu învățătoarea mă va explica mult mai complet, dar proporția este evidentă în defavoarea acestei povestiri. În această povestire arta portretistică, bogăția de viață, fapte, întâmplări etc. vor lipsi, reprezentativ va fi romanul și nu povestirea la care lucrez și, pe drept cuvânt, fiindcă romanul absoarbe atât experiența mea, cât și a altor scriitori, pe câtă vreme cu povestirea absorb o slabă experiență (Ana Roșculeț) iar în ce privește experiența altora, după cum ți-am mai spus, mă aflu pe un teren nedefrăsat.

Înțelegi tu, iubita mea?

Am senzația că, dând drumul acestei cărți de tinerețe, scap din mână ceva, n-aș putea să spun ce, dar am acest sentiment nelămurit să apuc pe un drum pe care nu l-am dorit așa, pe care l-am sperat altfel, care e totuși bun dar nu e cel așteptat, cel căutat de mine. Sunt, oare, mă întreb, atât de bătrân încât să renunț a-mi căuta în liniște drumul pe care l-am visat?

Am avut mereu impresia că prietenii mei cunosc și ei ceea ce urmăresc eu și, ce straniu lucru, nimeni nu cunoaște și nu pricepe ceea ce doresc eu. Romanul place! Asta înseamnă că sunt absolut singur cu viziunea mea, nimeni nu e de părere cu mine! Sau dacă ar fi de părere cu mine, chiar și atunci ar prefera ciora din mână care e acest roman, pentru vrabia din gard care e un roman nescris, existent doar pe gardul conștiinței mele.

Înțelegi ce-ți spun, iubita mea?

Ah! nehotărârea mea e un sentiment obscur. E ora trei, am să mă culc. Îmi spun că deocamdată nu e prea târziu, romanul e încă în mâinile mele, așa că mă simt mai liniștit.

Of, iubita mea! Mi-e așa de dor de tine!

Am vorbit cu tine la telefon, oh, iubita mea, ce drag mi-e de glasul tău, cât de mult te iubesc! „Voi avea o scrisoare!” ai exclamat. Oh! draga mea, mi-a părut rău că a trebuit să precizez că e o scrisoare literară. Tu ai zis „desigur” dar n-ai fi putut jura că ți s-a părut chiar atât de „desigur”.

O, dar te iubesc, te iubesc! Tu exiști și eu te iubesc și asta mi se pare amețitor. Inima mea! Îți urez noapte bună, fie, bucuria mea!

Noapte bună, noapte bună, sufletul meu! Te îmbrățișez. Ah, la radio a început să cânte pasărea măiastră a Vienei, Mozart. Noapte bună!

Marin

uita. Cititorul nu-l va purta în conștiință, cum poartă de pildă o carte ca *Ana Karenina* sau *Moartea lui Ivan Ilci*, cărți care creștează sufletul, se implântă în el, îl schimbă și devin parte

răzbată în acest roman, la vârsta când l-am scris. Ori eu știu de pe atunci că îmi scapă ceva, că lipsește ceva în viziunea mea umanistă, atât cât se formase ea în acei ani. Este foarte curios să te uiți

obsedat de cartea mea. Dimpotrivă, am uitat-o complet, ba chiar amintirea ei îmi pricinaia enervare.

În momentele mele de suferință mă gândeam, cu jenă și cu un ascuns sentiment de dispreț față de

George BĂLĂIȚĂ

Variantă la portretul artistului

Tânărul Preda este bănuțit de stafii. La optsprezece ani el vine la București. Micuțul normatist miop și plin de o neînăutată viață tainică. Școala? Poate să aștepte! Citim tot. Adică tot ce ne cade în mână. Cum se întâmplă cu mulți dintre cei săraci și înzestrați, unii, oho, chiar și cu geniu. Autodidactul își poartă marea talentă ca pe un viciu despre care încă nu știe nimic. Ronțăie drogul cu plăcere, dar și cu indiferență, sunt niște bombonele și dacă au, acolo, un gust ciudat, o fi de la niscai mirodeneii, n-are a face, oricât de mare lumea asta, nu este cum să nu încapă ea în traista unui țăran de la câmpie... Fraza lui faimoasă de mai târziu, *un țăran când vine la București caută tot țărani*, spusă de altul, atunci, l-ar fi făcut oare pe tânărul Preda să necheze ca un armăsar care râde? Fiindcă el, chiar de i-o fi căutat, nu de țărani a dat în Capitală, ci de orașeni sadea, și încă persoane de tot subțiri, exemplare de rasă. S-au adunat unii pe alții. Instinctul lui a funcționat de la început fără greș, în felul minunat dar de neînțeles în care auzul muzical perfect al unui copil genial poate pune în dificultate o armată de valeți ai muzicii. Da, instinctul lui (artistic) era al unui mare animal de pradă, puternic și vulnerabil în același timp, mult mai bătrân decât omul. *Viața ca o pradă*. Lecturi pe apucate, oricât de dense, sărăcie, război, haos. Dar artistul cel tânăr nu se pierde cu firea. Ar fi de scris o carte despre asta. Reperele lui sunt dintotdeauna stele fixe. Tolstoi, Stendhal, Kafka, Sadoveanu

(casus belli, îl iubește cu ură sau îl urăște cu o mare iubire), Caragiale, Dostoievski, Camus, Faulkner, Proust. Abia ieșit din adolescență, devorează *Dialogurile* lui Platon dar nu se lasă digerat de Nietzsche. Prudența lui țărănească? Abisul care îl cheamă și pentru care natura lui pare făcută, și mirajul unei minți sănătoase, pofta de lumină și rațiune, teama de demonul care îl locuia și terapia prin rațional? Oricât de complicat, complex, contradictoriu, înainte de orice, artist. Am recitat o noapte întreagă *Întâlnirea din pământuri*. Îmi place chiar „obiectul”, un exemplar din ediția a doua, 1948, format mic, sărăcăcios, hârtie gălbuie de împachetat, coperta dintr-un carton din care se fac și cutiile pentru pantofi. Cartea se încheie cu o scurtă novelă, un crochiu în cărbune scos dintr-o singură linie, mână foarte sigură, un episod moromețian. Se numește *Dimineața de iarnă*. Motto din Swift. Nu la întâmplare, tânărul bănuțit de „duhuri nevăzute” despre care se povestește iarna prin case” alege sau se lasă ales de marea ironie, de sarcasmul ucișag al irlandezului, și acela un popă cercetat de demoni.

O povestire se numește *La câmp*. Doi ciobani viclează o fată, într-o porumbiște verde. Aici totul este cruzime și răceală, aproape fără nici o legătură cu „zolisul” de atâtea ori invocat de comentatori și cap de acuzare imediat după debut. Inventarul realist este un pretext, o păcăleală de maestru. Cu sau fără voia tânărului autor. Instinctiv, el elaborează povestirea pură.

Aceea la care, asta e, un autor oricât de școlit, dar numai atât, nu ajunge niciodată. Tânărul Preda scrie așadar o povestire ce ar fi plăcut fără rezerve celui care acum vreo trei sute de ani scria cam așa: când văd pe treptele bisericii o bătrână cerșetoare în zrențe și plină de bube purulente, eu spun: ce oroare. Dimpotrivă, când privesc portretul ei făcut de maestru, spun: ce minune... Iată un fel de a vorbi despre vidul de nestrăbătut dintre realitate și ficțiune, care mie îmi ajunge. De n-ar fi caniculă în timp ce scriu, aș adăuga că o asemenea observație face cât un mic tratat de estetică. Dar capodopera debutantului Preda este *Colina*. Nu se poate povesti. Este o relatare despre răul care mereu ne dă târcoale. Un conspect al friicii și spaimei universale.

Nu l-am cunoscut pe Preda. Am schimbat de două sau trei ori cuvinte la întâmplare. Nu și prima oară, când l-am întâlnit la Bacău, în anul 1970. Nu-i înțelegeam pe atunci teama de sine însuși, mă răvășise lectura câtorva povestiri, de ce ocolește el demonul, de ce nu îndrăznește să meargă până la capăt în bezna ce îi fusese dată, precum lui Columb oceanul. L-am întrebat direct, brutal, nemulțumit. A încercat să-mi răspundă spontan, o „țărănie” abilă, un ocolis. Nu i-a ieșit. S-a posomorât, m-a privit mai puțin decât o clipă cu furie, cu interes, cu o bizară, neașteptată simpatie, totul stins brusc în numai două cuvinte. Nu știu, a zis. Ca și cum ar fi dispărut într-un nor. 27 iulie 1992.

Aprilie, 1980

Îl văzusem ultima dată la mijlocul lunii aprilie, în largul său birou de la Editura Cartea Românească; sta într-un fotoliu în fața unei măsuțe pe care așeza volumele de mare succes și dădea autografe. Deși trăia încă cea mai mare victorie a scriitorului său, în ziua aceea părea totuși absent, oferindu-și puținele cuvinte și înscălușuri cu o poliție rece, de care și el parcă se jena. Dar ceea ce mă surprinsese neplăcut era fizicul său: bărbatul pe care îl știam solid, cu trupul bine împlinit, mi-a părut surprinzător de împușinat, aproape un omuleț. Îl dispărușe rotunjimea feței, dar și a bustului; hainele îi erau largi și când se mișca formau colțuri și muchii. Nu mai avea nici vigoarea aceea țărănească specifică bărbatului de la câmpie și-mi apărea acum ca un firav intelectual, gălbejit de umbra unor săli de studiu, suferind parcă de o boală secretă. Parcă i se schimbase și vocea, devenise metalică, aproape stridentă.

„Ce mai faci, domnu' Gădea, n-ai mai venit cam de mult pe aici, nu te-am mai văzut... Te-ai supărat cumva pe noi?”

„Nu, domnu' Preda, de ce să mă supăr... Am venit să vă văd și să vă felicit, îi spun, răvășit de lectura ultimului dumneavoastră roman”, apoi i-am întins întâiul volum din cunoscuta trilogie, cu rugămintea să-mi dăruiască un autograf pe el. A cercetat cartea cu multă atenție observând că „este cam purtată”. „Văd că a mai scris cineva pe ea”, zice, pregătindu-se să aștearnă cunoscutele-i slove ușor tremurătoare.

„Eu am scris, domnu' Preda, m-am isălit pe ea, ca un școlar, de teamă să nu se înstrăineze, căci am împrumutat-o pe la mulți prieteni. Știi, mai adaug eu că împrăștiu tăcerea stăjenitoare, cartea e deja o raritate... la noi, în oraș, s-a vândut numai din depozit...”

„Cam așa s-a întâmplat peste tot, mai ales prin orașele mari, completează prozatorul. Ba, lași, am auzit că securitatea ar fi ridicat toate coletele cu cărțile mele, din depozit, imediat ce au sosit acolo, sub

pretextul că romanul ar fi fost interzis deja și trebuie să fie retras imediat de pe piață, ca apoi să le vândă, pe sub mână și la suprapeț, la tot felul de prieteni și cunoscuți...”

Îmi mai spun că am solicitat spațiu la ziarul local, „Teleormanul”, ca să public o recenzie, măcar pentru reclamă, dar am fost întâmpinat cu rezerve și suspiciune, ba chiar avertizat că așa putea... să intru la bulache”. Marin Preda tresare brusc, fața i se destinde, își recapătă buna dispoziție și începe să rădă cu poftă, în cascade, cum îi era obiceiul, ca să mă întrebă... „Dar ce e aia «bulache» domnu' Gădea?” și, lăsând volumul la o parte, ia o bucată de hârtie de pe masă și notează cuvântul. „Un fel de arest, cred, de mai scurtă durată, la miliția sau securitatea locală, pentru anchetă, pușcărie, mai pe ocolite”, explic eu, în timp ce el continuă să-și noteze.

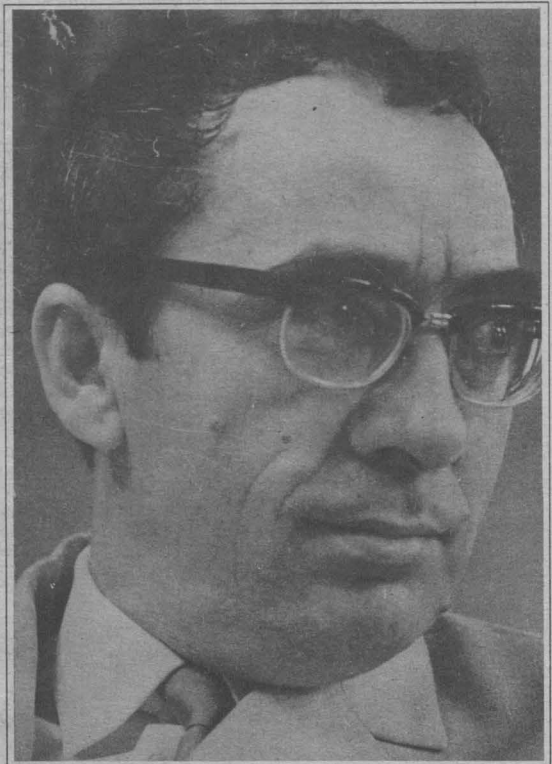
„Cum, mă?!” sare prozatorul deodată, încruntându-se brusc.

„Da, domnu' Preda, așa mi-a spus un redactor de acolo, că să mai așteptăm, să mai vedem, că, de, romanul e așa și așa, nimeni nu-i contestă valoarea dar, cine știe, s-ar putea să iasă cu cântec, până la urmă, să-mi am întâmplat, adică să fim prudenți. Se cam dă la securitate și miliție, mai zicea gazetarul acela, îl minimalizează pe Marx, și nu se știe...”

„Sunt niște timpii, domnule, mai adaugă el a lehamite. Dă-i în p... da mă-știi și mi-a întins vâdit indignat volumul, pe a cărui filă de titlu cisează afară, în curtea editurii...” lui Anghel Gădea, cu urări de succes. Marin Preda. Aprilie '80.”

Am plecat cu totul surprins de schimbarea fizică a marelui prozator, întrebându-mă: să-l fi ruinat chiar atât de mult această ultimă carte? L-am mai privit încă o dată, din cadrul ușii, mai atent...

Anghel GĂDEA

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <http://bibmet.ro>

Încă știm că nu știm nimic

Moartea lui Marin Preda continuă și azi a fi înconjurată de mister (ușa deschisă, lovitura de la cap, alcoolemia cu totul ieșită din comun etc.). Până și cei ce au fost martorii ultimelor lui zile se feresc a spune adevărul – atât cât îl cunosc. Teamă, indiferență, cât și stănta noastră autocenzură ne-au adus în situația nu tocmai filosofică de a ști că nu știm nimic.

Ciudat e faptul că nici măcar acum cei în cauză nu par dispuși a face destăinuirii complete... Ceva îi oprește, lăsând cele mai interesante propoziții cam pe la jumătatea lor. O inexplicabilă strategie a amânării ne frustrează de amănunte importante, revelatorii (Nu e momentul. Cândva o să spun tot ce știu etc.)

Împreună cu Florea Iacob am publicat, în revista băcăuană *Ateneu*, un număr dedicat morții suspecte a scriitorului. Puse cap la cap, articolele și interviurile găzduite de *Ateneu* ne apropie cu un pas de adevăr. Un pas doar nu și ultimul, cel decisiv. De vină ar fi imperfecțiunea noastră gazetărească, dar mai ales refuzul celor chestionați de a merge până la capăt. Dacă membrii familiei: Sae (fratele mai mic), Gigi Baltac (fiul Ilincăi), Nuți (soția) etc. recunosc că până acum s-au temut de securitate și că asupra lor s-au făcut felurite presiuni pentru a lua lucrurile așa cum sunt (în varianta oficială, adică), teama și reticentele actuale, aparent, nu-și mai găsesc justificarea. Cum se explică atunci obsedanta grijă de a preciza din când în când: asta te-aș ruga să nu o scrii, asta rămâne între noi etc.

Cu cât trece timpul, cu atât șansele noastre de a lumina condițiile în care a murit Marin Preda scad – amintirile se estompează și detaliile se amestecă indistinct. În plus, martorii acestei morți neanunțate dispar (Ion Caraion, Virgil Mazilescu) sau bat drumurile Europei, fiind de negăsit (familia Raicu).

A recompena în sensul adevărului ultimele zile din viața lui Marin Preda nu e o treabă ușoară. Din această cauză, poate, nimeni nu prea pare dispus să deschidă la modul concret și serios dosarul morții lui.

Apocriptic toate drumurile duc la securitate, la arhivele ei încăpătoare. În locul manuscriselor, a celebrei valize ecoseze cu scrisori, a jurnalelor etc. ni se oferă doar răspunsuri evazive. Echivocul stimulează imaginația și acuzele mai mult sau mai puțin directe. Interesul instituției cu pricina ar fi să facă ea însăși lumină în acest caz. În realitate, nimeni nu se grăbește – nici să ceară, nici să ofere. Pare-se că se mizează pe uitarea și indolența noastră. Noi nu facem decât să ne complacem în tot acest joc.

Un lucru e însă cert: Marin Preda, după „Cel mai iubit...”, devenise extrem de incomod pentru putere. Nu numai că el dezamăgise cele două cabinete, nu numai că succesul romanului îl făcuse intangibil și ascensiunea lui nu mai putea fi oprită, dar Marin Preda condensa în jurul său un grup de disidenți nu mai activi: Dorin Tudoran, Dan Cristea, Virgil Mazilescu ș.a.m.d. Provocată sau nu, dispariția lui Marin Preda proteja orgoliul lui Ceaușescu și ușura munca de supraveghere a băieților. Imediat după deces, la insistențele familiei, președintele Uniunii (George Macovescu) remarcă aparent cinic că manuscrisele trebuie reținute de securitate, cătă vreme scriitorul – fire morală –, sub presiunea emoției de moment, putea comenta negativ regimul sau persoanele din conducerea partidului, încăpute pe mâini rău vitoare, aceste manuscrise deveneau primejdioase. Luându-le cu sine, securitatea nu făcea decât să-l protejeze pe scriitor și, mai ales, să protejeze familia sa de urmări neplăcute.

Că aceste jurnale au existat nu e nici o îndoială. Mărturia familiei sau a celor apropiați scriitorului (Ovid S.Crohmalniceanu, sau Cornel Popescu) este categorică în această privință. Ce se scria însă acolo rămâne un mister. În orice caz, posibilul conținut subversiv al însemnărilor nu mai interesează pe nimeni. Ceea ce interesează este deci jurnalul ca atare, documentul literar și nimic mai mult. Căilor are dreptul să cunoască tot ce a scris Marin Preda. Nerespectarea acestui drept spune multe. Dacă instituția cu pricina se teme și acum de literatură, asta înseamnă că are motive serioase să o facă.

Sorin PREDĂ

Valeriu CRISTEA

MARELE ABSENT

Nu o dată, de-a lungul anilor '80, din ce în ce mai grei, am simțit, cu toți nervii noștri încordați la maximum, cât de mult ne lipsește Marin Preda, trecut într-o singură noapte dincolo, înainte de a împlini 58 de ani, în plină tinerețe a spiritului și în culmea gloriei sale de cel mai mare scriitor român postbelic. Am mai spus-o: pentru mine, Marin Preda a reprezentat, alături de Tudor Vianu, *autoritatea supremă* la noi. Întrebările care mă scormoneau mai aprig, lui vroiam să i le pun. Ca unui stareț - ceea ce, evident, din multe alte puncte de vedere, nu era. De pildă: Există Dumnezeu? (Căci, dar n-am simțit sau n-aș fi simțit nevoia să le pun această întrebare nici lui Mircea Eliade, nici lui Cioran, nici lui Noica. Poate lui Eugen Ionescu, cel mult obsedat de moarte în inima Parisului, de absurdul ei.) Nu argument, într-un sens sau altul, în favoarea existenței sau a inexistenței etc. așteptam de la Marin Preda. „Simplu” lui răspuns - am avut, am această impresie - ar fi constituit cel mai puternic argument. Sigur, Marin Preda a reprezentat o autoritate nu numai pentru mine, ci pentru noi toți. Inclusiv pentru cuplul

dictatorial. Chiar orice parcă nu se putea face cât timp trăia el: să-i iei, de exemplu, țărânelui până și bățura, să-l muți „la bloc”. Poate nu e o întâmplare că anii cei mai răi au fost anii de după moartea lui. Rămăși orfani de Preda, am fost încă și mai năpăstuiți. O mare pavăză ocrotitoare a dispărut din arsenalul nostru.

Da, între 16 mai 1980 și 22 decembrie 1989 ne-a lipsit mult Marin Preda. Dar parcă și mai mult ne-a lipsit marele scriitor în ultimii, iată, aproape trei ani. Când din sumbra nebulă a dictaturii ne-am trezit în „vesela” nebulă a unei suspect de subite democrații prost înțelese. În haosul prezent, Marin Preda ar fi constituit un *temeinic reper*. În primul rând pentru tagma noastră, scriitoricească. Sunt conștii că multe s-ar fi petrecut altfel cu *conștiința lui deasupra noastră*. Cel puțin unii dintre noi ar fi măsurat, dacă nu de 77 de ori, măcar încă o dată, înainte de a face sau a spune ceva. Că-i drept, am fi avut mai puține caractere de bronz, mai puține voințe (anticomunist-staliniste) de oțel, mai puține făpturi (deloc fragile, altfel) de cristal, mai puțini cetățeni cu biografia curată ca lacrima, mai puțini măriți inchișitori, mai puțini scri-

itori, buni-răi, notorii sau obscuri, profund convinși (astăzi într-un context internațional seismic, amintind alarmant de anii 1939-1940) că pot conduce o țară... Am fi avut, în schimb, cu siguranță, mai mult *bun simț*, în sensul socratic și moromețian al acestui cuvânt, și mai multă seninătate. Adică lucruri de care în momentul de față avem în primul rând nevoie, noi, care avem nevoie de atâtea și atâtea lucruri, de la motorină, vorba d-lui Stolojan, la zahăr. Ce ar fi fost satul lui Ilie Moromete fără Ilie Moromete? În loc de răspuns, să privim în jur, în jurul nostru mai întâi. Și în noi.

Acum, când autorul *Morometilor* ar fi trebuit să împlinească (numai!) 70 de ani, nu pot să-i spun altceva decât: Ce mult ne-a lipsit, ce mult ne lipșiți, Domnule Marin Preda!

„Nu-l putem judeca decât citindu-l”

- interviu cu Nicolae Preda, fiul scriitorului -

A. Grigor: Nicolae, într-o tulburătoare mărturisire, Marin Preda spunea că momentul când a început aventura conștiinței sale este legal de imagină, de un gest al tatălui său. Găsești în existența ta un moment analog?

N. Preda: Surprinzătoare și interesantă întrebare. Aventura conștiinței mele, dacă vrei dvs. să ne hazardăm, se derulează în prezent. A început cândva, se va termina într-o zi, însă nu pot să precizez, așa cum Marin Preda a făcut, momentul descoperirii de sine. Pot în schimb să precizez momentul descoperirii lui Preda. Asta da aventura, și nu greșesc când spun că a fost una dublă. În 1980, când tatăl meu a murit, abia împlinisem 10 ani. Nu am avut cum să-l cunosc ca scriitor și ca entitate socială implicată în istorie. L-am perceput doar ca părinte, și acum realizez că s-a petrecut un fenomen ce l-am trăit amândoi, firește în perioade de timp diferite. Este cunoscut ce a însemnat Tudor Căldăraș pentru Marin Preda, fiul său cel „bleg”. A însemnat însuși destinul pe care scriitorul de mai târziu a avut ocazia să-l contemple, personificat. Ceva asemănător se întâmplă și cu mine, însă contemplația, din nefericire, nu mai are obiect fizic. Marin Preda ne fermeca, nu știu de ce, fiindcă era destul de zgârcit în manifestările exterioare, și asta nu fiindcă nu ne-ar fi iubit, ci pentru că nu știa să facă acest lucru. Am fost un copil mai mult atent, așa mi s-a spus, și atenția asta a mea i-a plăcut și mi-a dorit să cuceresc lumea. Păstrează fotografia pe spatele căreia a scris acest lucru. Când scria nu stătea cu noi, îl deranjam, și atunci lucra la Mogoșoaia. Aceste absențe amplificau în mintea mea de copil statura sa de pământean iar, atunci când ne vedeam, reușeam de multe ori să-l plictisim cu un entuziasm zgo-

mos ce dura uneori nefirește de mult. Oricum, nu era omul căruia să-i te urci în cap. Aș vrea să mă opresc aici pentru că o copilărie, frumoasă fără îndoială, nu se poate rezuma în câteva fraze.

A.G.: Vorbeai de o dublă „aventură”...

N.P.: Am să încerc să vorbesc de cea de-a doua aventură, cea a descoperirii scriitorului. Am început să-l citesc relativ devreme și mi-am dorit să nu mă las influențat de faptul că-l citeam pe tatăl meu. Am reușit, și astfel am început să-l admir ca scriitor, așa cum îl iubeam ca părinte. Într-un fel mă consider, totuși, mai avantajat decât mulți cititori, pentru că am avut fantastică ocazie să compar lucruri trăite împreună sau văzute în anturaj, altele povestite cu mulți ani după ce a murit, cu tablouri aproape asemănătoare descrise mai ales în „Delirul” sau „Cel mai iubit dintre pământeni”, filtrate însă prin sensibilitatea și gândirea acestui om. Este senzațional să descoperi astfel gândirea cuiva, mai refer numai la lucruri oarecum comune, legate adică de noi, nu și la întregul său sistem valoric și ideatic cunoscut de cititori și intrat în istoria literaturii, pe care îl învăl, îl cred și îl admir, repet, ca orice simplu cititor.

A.G.: Spune-mi ce crezi că moștenesci de la tatăl tău? Există în tine o urmă mai intensă din această descendență?

N.P.: Una există în mod clar. Amândoi ne-am divinizat tații. Dacă vă referiți la o moștenire de natură intelectuală, spirituală, consider că este prematur să trag o concluzie. Am numai 22 de ani, sunt în plin proces de definire ca individ. În legătură cu această descendență, cum o numiți dvs., încă nu mă pot pronunța. Dacă cineva ar putea da, acum, un astfel de verdict, în orice caz nu eu

trebuie să fiu acela. Ce pot să vă spun este că Marin Preda mi-a fost totdeauna un model, și nu numai pentru că mi-a fost părinte.

A.G.: Despre Marin Preda unii spun lucruri dezagreabile. Dacă ar fi să-i credem, ar însemna că nu era un om prea generos cu confrății...

N.P.: Terenul unde s-a manifestat generozitatea scriitorului a fost fără îndoială editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ” al cărei director a fost timp de 10 ani. Aici mulți anumiți și-au câștigat cu ajutorul lui Preda notorietatea, chiar dacă nu toți își mai aduc, acum, aminte. Înainte de a fi director era totuși un scriitor recunoscut, și în această lume literară nu poți fi prieten chiar cu toți. A avut dușmani și atunci, are și acum. Și dacă astăzi Preda nu se mai poate apăra direct, îl apără, totuși, sutele de volume apărute din 1970 până în 1980, cu sigla editurii „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, care beneficiază și astăzi de prestigiu consolidat în acea perioadă.

A.G.: Posteritatea lui Preda cuprinde și reeditarea recentă a romanului *Delirul*, din care I. Cristoiu, autorul ediției, a înălțat un mult discutat capitol...

N.P.: Prefer să privesc gestul lui Cristoiu nu ca pe un act tendențios, deși există această opinie, ci ca pe unul de inconștiență, dublată de amorul bolnavic al domniei sale pentru senzaționalul de gust indolent. „Istoricul literar” Ion Cristoiu a confundat ultima pagină a revistei „Expres Magazin” cu o pagină importantă a literaturii române. Nu îl condamn. Îl compătimesc.

A.G.: Sunteți moștenitorii drepturilor de editare a operei lui Preda. Având în vedere și „experiența” editorială de care tocmai ai vorbit, spune-mi, ce soartă vor avea ele?

Nichita STĂNESCU

MARIN PREDA
SCRIITOR EUROPEAN

„Primul contact cu opera lui Marin Preda, aș îndrăzni să spun că l-am făcut înainte ca Marin Preda să-și fi scris opera. Adică demult și foarte demult, în refugiu sătesc al părinților mei din timpul războiului (...) Aș vrea să spun că, uneori, noi avem un exagerat simț al străinătății și al țărilor străine. Uneori s-ar putea ca însăși Franța să nu fie bună dacă Marin Preda nu este tradus într-o altă țară cu succes, mie îmi pare că poate e o pierdere a acelei țări. Există un mit nătâng în România, pe care aș vrea să-l denunț: există mitul străinătății. Pentru mine, și nu numai pentru mine, păstrând distanța istorică, mi-aș îngădui, pentru ciobanul Mioritei și pentru urmașii săi - cel mai străin este cerul, adevărata străinătate este verticală, iar nu orizontală. În străinătatea orizontală, până acolo merge pofta de cultură cu ghiotura a noastră, încât un roman de nimica al lui Alain Robbe-Grillet (...) a apărut, nu mai țin minte unde, să zicem în Franțiosia, în maximum de vreo 400 de exemplare, la noi s-a vândut la vreo șapte mii. De n-au curiozitate de Marin Preda, îi privește. Nu Marin Preda este acela care nu este un scriitor european. S-ar putea ca părți ale Europei să nu fie europene.”

(1973)

VIAȚA CA UN PREDA

Marin Preda este scriitor și antropolog. El mai este și vibrația unui moment verbal de duritatea silexului. La fel, peisajele sunt omenești iar oamenii își fac parte din peisaj. Tot la el, comportamentul indigen este întins pe divanul psihanalistului.

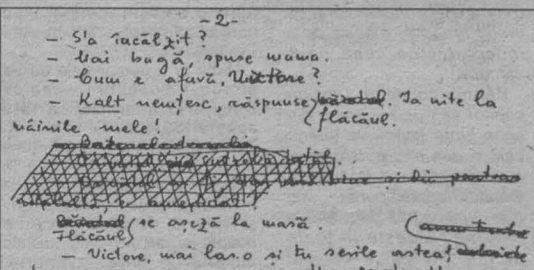
În tot ceea ce a scris mai important, Marin Preda îl reia pe Budai-Deleanu la coloratura vocilor din subsolul cuvintelor. El spune și prin ceea ce spune personajul Moromete, dar și prin ceea ce spune autorul Moromete, care „atrage atenția” sau „avertizează”. Astăzi, când nuanțele s-au cam uscat pe paletă și când nu avem atâtea socluri pentru dorința noastră atavică de demolare, Marin Preda a fost asaltat și clătinat. Dar nimeni nu a observat că, depășindu-l pe Caragiale pe autostrada istoriei, am reușit să ne identificăm mai abilit cu Moromete. Țărânel român (bine zice Rogojinaru și ultimul recensământ), neavând siguranța proprietății și încrederea în autoritate, s-a mutat la bloc cu scopul precis foarte de a se ascunde din fața funcționarului de la Creditul Funciar. Care și el tot Moromete se cheamă. Și care e trimis de un alt Moromete. Care e condus - dacă

vreți, la rândul-i - de un Morometescu.

Marin Preda este, alături de Liviu Rebreanu, singurul autor de romane strâne la toți nașturii și fără cutie. Toți ceilalți (Caragiale, tatăl și fiul, Sado-veanu, cu fiul) sunt prozatori. Și poate chiar mai fulminanți metaforic decât primii. Dar, fiind deocamdată un neam de ioni și de moromeți, tot în căutarea pur epică a primilor se va susține realitatea. Până când ne vom obișnui cu apa curentă și cu șemenele, ehei... Dar până atunci, două, trei generații vor tot ieși în decurul ca de mucava al piesei cetățeanului Ion Rațiu (cu toate că grădina și scaunele aparțin vilei maccarthiste Minovici, de la șosea). Dar, ce să-i faci, înainte de a te așeza pe scaun, trebuie să dai examen vreo două, trei generații.

Stând pe scaun și bazându-se pe el, Marin Preda vede viața vertical trecându-i pe dinainte, ca o pradă. O dată ridicat și vindecat de agorafobie, el n-ar mai fi Moromete, ar trece pe nesimțite în pielea lui Mitică. Și Mitică tre’ să șadă mumos, dar cum, cu Panamaua alături sau pe genunchi? Depinde, după facultăți, care mă-nțeșgi!

Nicolae ILIESCU

Fragment de manuscris din „Fenestre întunecate”

N.P.: Da, într-adevăr, deținem acest patrimoniu, dar niciodată nu l-am privit ca pe unul personal. Marin Preda aparține cititorilor și îl vom oferi cititorilor. Noi nu putem decât să veghem ca aceste valori să nu mai încapă pe mâna celor care nu-l merită. Marin Preda va fi în continuare publicat, pentru că adevărul despre el se găsește în paginile romanelor sale. Nu-l

putem judeca pe Marin Preda decât citindu-l, altfel nu se poate. De altfel, pe 5 august, când vom sărbători 70 de ani de la nașterea lui, încercăm, cu ajutorul obștei scriitoricești, să lămurim unele probleme, dacă le pot numi așa, care s-au pus, de multe ori nedrept, de către cei care nu îl cunosc suficient pe cel care a fost omul și care este scriitorul Marin Preda. -

Lorenzo MONDO

ITALIA

PĂRINȚII COLINELOR

Cine e cel care vorbește în această carte a lui Lorenzo Mondo, purtând titlul de „roman” dar care este mai degrabă un epos, fragment organic al unui întreg ce ar putea continua, după cum afirmă vocea naratorului, și după sfârșitul povestirii, povestire mereu întreruptă și iar luată de la capăt, ca și viața? (...)

Eul care povestește nu are nume, chiar dacă posedă o individualitate precisă, o poveste proprie, o iubire, o obsesie neobișnuită și încă-pățănăta dusă până la manie; eul este o voce, vocea povestirii care încet-încet se dizolvă și se lărgește până ce înglobează în propria poveste și pe cea a altora, se dilată până ce captează și repetă ecoul altor vremuri și al altor destine, nerăbdătoare, a observat Oreste del Buono, să le recunoască și să le integreze ca pe cele proprii.

Acest eu, această voce este făcută din amintiri: „Amintește-ți, vai de nu-ți amintești, de încetezi să-ți amintești. Doar așa știi că există, doar așa ceilalți știu că există”. Dar nu este vorba de nostalgii intime, de o întoarcere sentimentală într-un univers pur subiectiv, personal; este vorba de o memorie epică, o memorie corală (colectivă), întâlnirea a două memorii, a scris Maria Corti, o memorie personală și o memorie generală – care potențiază individualitatea transformând-o, deși își păstrează unicătatea concretă și ne-repetabilă, în valul unei mări, în vocea dintr-un cor. Numai în cor se află adevărul, a spus Kafka.

Sensul esențial al acestei prime și fascinante încercări narrative a lui Lorenzo Mondo – care i-a surprins, poate, pe cei care-l cunoșteau doar ca un critic viguros și extrem de rafinat, cu o scriitură limpede în care se contopesc tensiunea morală și raționalismul imperturbabil – constă în recuperarea prospeității de izvor a unei coralității care, cu grație firească, alătură ce e îndepărtat de ceea ce e aproape.

Părinții colinelor sunt un capitol sau un fragment din acea luptă împotriva uitării, care e cea mai puternică și mai anevoioasă vocație a literaturii contemporane, mai ales, amenințată de o istorie care se risipește în toate părțile din ce în ce mai repede, transcriind experiențe și întâmplări, ștergând urmele existenței. Epica înseamnă a ordona fiecare fragment individual în fășura vieții și a istoriei, a reda individului, deseori redus la anonimul și interșanjabilul „oarecare”, clasicitatea și durată Fiecărui.

Claudio MAGRIS

Am un ghimpe în inimă. A început lunga derivă a zilelor care se va sfârși cu plecarea la oraș.

Torino, oraș curat, cu trotuare și străduțe, cu coșurile de fum, roșii, plasele la periferie, să amenințe câmpul. Dar eu știu că mulți dintre copacii aceia (tei, platani, castani sălbatici) au fost tăiați pentru foc în iernile din timpul războiului, că în grădini încă se mai cultivă cartofi, că bombardamentele au distrus rețeaua geometrică a străzilor.

Oare vom merge din nou, vața, la iarbă verde pe malul Sturei? Printre pietrele albe susurau izvoare reci, la asfințit cineva ciupea strunele unei chitare, eram fericiți. Prea puțini se aventurau să intre în rău, amintindu-și de ultimul înecat în gropile sâpate cu draga. Nu voi mai regăsi, în magazia declarată refugiu, lăzile cu cărți pe care le adunaseram cu Cicci și Pieretto ca să facem o bibliotecă ambulantă: doi bănuți pentru fiecare volum împrumutat băieților de pe stradă, Verne, Gargari, Bousenard, Rocambole și Divina Commedia cu nudurile feminine ale lui Doré. Inițiativa a eșuat, ca atâtea altele, în zilele agitate ale raidurilor aeriene. Prietenii, ca și filele cărților noastre, s-au împrăștiat, micul univers solidar și discret s-a pulverizat.

Timpe de mulți ani, strada aceea tăiată la capete de șinele de tramvai și de cale ferată (cele două limite de netrecut, invocate în chemările obsedante ale mamelor de la ferestre) a fost rezervată care m-a văzut crescând într-o atmosferă de mândrie de orașean care mai păstrează urme ale unui vechi spirit de luptă. După ploaie, strânsi în cerc pe pașiste, se făceau demonstrații de îndemănare cu un cuțit înțipit în pământul un în ordine crescândă a dificultății: balansându-l pe pumnul strâns sau pe degetele răsfirate, strângând între degetul mare și arătător vârful lamei... Și crezând a-i concura pe bandiții din Valdacco sau Vanchiglia, care-i înșepăntau pe părinții noștri, angajam ultimele bătălii din istorie, cu loviturile de pietre, împotriva bandelor ce se aventurau pe teritoriul nostru („Ai fost cu Ricco? Fii atent, altfel o pășești. Ală joacă pe bani până noaptea la cărciuma Pisica verde”).

Unde or fi personajele de pe strada povestirii mele? Dulgherul anarhist, cu fața scheletică, fusese în exil la Paris și învățase să injure franțuzește. Când sosea la Torino vreun conducător fascist în vizită oficială veneau polițaii și-l ridicau, ducându-l pentru o noapte la carceră, să-și mistuie alcoolul și furia. Aviatorul, veșnic în uniformă, trecea de braț cu o doamnă cu ochii fardați, cu gura rujată, învâluită în haine de doliu vapoaze și elegante. Pentru a-și face iertată plăcerea pe care i-o da doliul acela nerușinat, de fiecare dată când traversa paștea jocurilor noastre, Aviatorul ne înținea o mână de bomboane și ne promitea că o să atingă cu avionul său

acoperișurile cartierului. Bătrânul cursier ciclist înepent, pe ghidon, improviză fente și sprinturi, se întorcea o clipă pentru a vedea efectul făcut, apoi se îndepărta resemnat între cele două urme de roți.

Și oare ce film o mai rula acum, în locul peliculelor tremurătoare pe care le vedeam în paraisul bisericii? Tom Mix și Ken Maynard, Ridolini și Charlot sunt umbrele chinezești ale unui ecran imaginar. Ruptura din ceuloidul timpului nu poate fi cârpită. Ce temeri și câtă neliniște. Vor rade de mine noi colegi de școală, dacă voi mai fi vreodată la școală, auzindu-mă citind și vorbind cu zgomotoasele cadențe dialectale? Lumea a devenit mai largă și mi-e frică să nu mă înghită, mă nasc încă o dată, sfâșii o altă placenta. O lume întreagă, uitată, refutată până acum, apare învăluită în culoarea albastră a depărtării spre a se supune unei singure și definitive ștergeri.

Măcar de-ar fi aici Elsa. Curând va trebui s-o părăsesc, ea se va întoarce în orașul ei de la mare. N-am văzut niciodată marea, o știu numai din pietricelele și cioburile lustruite de valuri pe care mi le-a adus ca amintire un prieten din tabăra de la Pietra Ligure. Urăsc prundișul aceluia insipid.

Mai există, să-i încălzească și să-i separe pe oameni, și politica, spectacol de ultimă oră. Adunările se țin lanț în piața orașenească, anunțate de muzica difuzoarelor, zgomotoasă: Internaționala, Bandiera Rossa, Bianco Piere. În spatele măsulei pavozate cu steaguri, un omuleț, cu aer de profesor, jalnic, începe cu înfrângerea fascismului și termină făcând aluzie la dimensiunile și înțirile dintre învingători, invocând o alegere hotărâtă a taberei. Comunismul ateu amenință civilizația occidentală și creștină, se pregătește confiscarea pământului țărănilor, ca în Rusia. Este o ocazie, replica altul, să schimbăm fața lumii. E bună libertatea, ne-am luptat s-o avem, nu? dar e nevoie de dreptate socială. Cât despre dreptate, să respecte steagurile noastre și noi o să le respectăm bisericile.

Îl ascultam pe un oarecare Calosso, cu ochelari groși și cu vestă, îmbrăcat în negru. El spune că țara aceasta a fost dintotdeauna republicană, că e patria lui Vittorio Alfieri care, din ură față de tirani, din nobil ce era a devenit cetățean simplu și a plecat rătăcitor prin lume (rătăcitor sau rătăcit?) decât să suporte servilismul savaior. Fie ca exemplul său ne convingă ca prin votul nostru să alungăm o dinastie discreditată și nefastă. Dar oamenii dau din cap atunci când îl văd, el, Calosso, coborând și urcând în automobil, ducând în brațe un câțel din aceia lăfoși, de cucoane. Este anunțat apoi unul de la PCI care fusese înainte fascist, l-au primit cu zidurile pline de manifeste cu fotografia sa, cu beretă pe cap și brațul ridicat în salut fascist. Pierde timpul dezvoltându-se, încurcat, de „greseliile tinereții”. Sunt

avertismentele a ceea ce ne așteaptă la oraș, este orașul înșuși care respiră și urcă până aici să zgâlțâie și să trezească satele îngroapate în somn.

Gordon, care a făcut atâtea ca să scape de fasciști, nu-i înțelege prea bine pe succesorii certareți, pe unii i-ar vedea bucuroși dipărând, înapoiindu-se în lumea de ieri. O legitimație care-i atestă calitatea de partizan combatant este tot ce rămâne din zilele trăite sub arșița soarelui. Ah, alergările pe coline, cățăratul temerar pe înălțimi, plânsul pentru tovarășii căzuți. O clipă de glorie, cucerită în trei minute, bună de aruncat la groapa de gunoi a istoriei.

Și acum, Gordon? Reia-ți numele de viciu, caută-ți o slujbă, o slujbă adevărată pentru ca lumea să te respecte, și gândește-te că ai avut o şansă nemaipomenită. Vor mai trece o mie de ani până când să se ivească o altă ocazie prin părțile acestea.

Dar ce șansă, ce ocazie. Încearcă să te gândești, ai tot timpul acum. Nu erai sub arme. Nu te interesa politica. Nu au nedreptăți pe vreunul dintre ai tăi. Și-atunci?

M-au batjocorit. Nu cumva îți curge în vene sânge de brigand și îți placea s-o faci pe șeful bandei, prințul colinelor?

Nu, dacă stăteau cu Independenții, o făceau pentru că țineam cu Regele și cu Badoglio. Regele era același iar Badoglio era din Granzano, unul din satele astea... Gata, am greșit, nu meritam încredere, chiar și ei s-au lăsat corupți de Fascia și la momentul potrivit au fugit.

Dar dacă nu vrei să-ți faci sânge rău trebuie să înțelegi de ce ai devenit un rebel, pardon, un patriot.

De ce, de ce, de ce... Dacă ceea ce am învățat este adevărat, totul luase sfârșit cu Trento și Trieste, războiul cel mare trebuia să fie ultimul, dar a venit o bandă de delincvenți și, după douăzeci de ani de ciomăgeală și de discursuri idioate – Crăciunul de la Roma, bătălia grului, Imperiul – au căzut la învoială cu nemții să otrăvească o jumătate din lume. O armată de nenorociți, desculți și cu burta goală, trimiși împotriva englezilor care ne învățau cum să trăim și a rușilor, care sunt ca un mușor de furnici roșii, vai de cel care și vâra mâna. Frumos rezultat. Au sfârșit Italia. Și în loc să se rușineze, se stea deoparte, vin aici ca niște fanfanoni: „Ne-am furișat cândva de pe galeră...” Ei bine, trebuia să le fi dat în cap capetelor ăstora de mort. Războiul acum îl ducem noi, singurul război bun, cel pe care îl duci din pragul casei, că omul nu mai are curaj să se privească în oglindă, se ridică și zice gata, destul.

Gordon rumegă aceste gânduri când, nici mai mult nici mai puțin, este invitat la o croazieră. Se lasă prins în capcan pentru că n-a văzut niciodată marea. Un partizan, pe care nu-și amintește să-l fi întâlnit vreodată, un anume Luraghi, e ziarist și vrea să-l audă povestind despre geroșă din Monferrato. În schimb, două zile de navigat de-a lungul coastei Sardiniei, totul plătit.

Sosește la bord cu haina cea bună și cu flanelul cafeniu pe care nu și-l va scoate deloc, cu un binoclu marinăresc prin care

privește pescărușii și casele albe, africane, sus pe țarm. Își imaginea apa ca pe o întindere uniformă dar descoperă că, în funcție de lumină și de vânt, își schimbă tonalitatea și umbrele ca verdele câmpiei. E suficient să nu te lași distras de imensitatea mării și de dunga netedă, estompată, a orizontului.

Să-i smulgi cuvintele lui Gordon, e lucru greu, mai ales dacă Luraghi pretinde să-i povestească de-a fir a păr ce și cum. Își amintește de o zi în care, lungii în tufisuri, se pregăteau să atace o coloană fascistă. Dăduse foc unui grajd, rechiziționase boii și în curând norul de praf i-ar fi vestit trecerea pe strada albicioasă. Deasupra capului lui Gordon un pițigoii rupse consemnul tăcerii cu viersul său enervant, în ritm de tunar. Piu, piu, piu. Ca și cum chiar inima sa ar fi zburat în copac și ar fi încercat să-l trădeze. Răpăitul ralelei o eliberare. Sau atunci când a fugit cu mare greutate dintr-o încercuire, împreună cu câțiva tovarăși. Se lasă la pământ într-o vie, își smulge bocancii și șosetele din picioarele strivite și fâgăduiește, inundat de fericire: „Fie ce-o fi, nu mai alerg. Fie ce-o fi, or să mă împuște desculț.” Și ciuguiește ciorchini negri până la asfințit.

Poveștile lui Gordon sunt toate la fel. Ultima noapte pe vapor rămân să fumeze pe punte, în mijlocul scaunelor abandonate. Se îndepărtează și ultima pereche, cea care a rămas să se îmbrățișeze sub stela, Luraghi a adus câteva sticle de vin. Un vin ușor aspru, încețoșat parcă, provocându-l să-i descopere aroma ascunsă, generoasă, Gordon, de obicei, târăgănează, alternează muțenia cu vorbărie fără șir, sare de la una la alta. Până la urmă se contamenează și Luraghi. Când s-a golit și ultimul pahar, se confirmă că n-a rămas nici o picătură pe fundul sticlelor scoase din joc și înșirate pe masă ca niște popice. Se ridică, respiră adânc aroma mării, apoi apucă scaunul cu mâna dreaptă și începe să-l balanseze, fixându-l malifios pe Luraghi.

„Asta, zice, este pentru Majestatea Sa Regele” și îl aruncă peste bord. „Iar asta, aruncându-l pe cel de-al doilea, este pentru Mareșalul Badoglio, marchiz de Granzano”. Calm, ca și când și-ar fi îndeplinit o îndatorire, smulge peretele de scanduri, metodice. Fiecare aruncare este însoțită de un anunt sonor: „Pentru Togliatti, Palmiro... Pentru varu-său Neuni... pentru De Gasperi și De Nicola.”

Luraghi, cu solidaritatea bețivilor, sfârșește prin a-i pune respectuos la îndemână scaunele rămase „Pentru dracu” să-i ia...” Gordon se apleacă să vadă armata de scanduri care saltă în spuma valurilor. „Scoteală cinstită, Luraghi, pe astea le treci în contul meu.”

Elsa îmi spune că pleacă la Genova. Taică-său, slab, cu părul încrunțit, cu servieta de funcționar, vine s-o ia acasă. Dăm o petrecere de adio în casa ei, stânenții de maică-sa, o doamnă blondă, amabilă, care se străduiește zadarnic să-i semene. Printre alții e și Angelo care spune bancuri, e și Lia care a învățat să se răsfețe, toată numai sfială și pistru.

Giovanni nu, el nu e printre noi, e la Asti într-un atelier

meanic.

"Promite-mi că ai să-ți amintești" găsesc puterea să-i spun. "Eu rămân aici, taică-meu nu e sigur că o să-și găsească repede o slujbă la Torino."

Mă cuprind de umeri, are ochii înlăcrimați pe care nu-i cunoașteam așa și în care nu regăseam insula scufundată. Am să-ți scriu, am să revin uneori. N-o să ne pierdem. Dar să-mi promiți de pe-acum, dacă voi rămâne cu tine, să-mi promiți că n-ai să te gândești numai la cărți și la lucruri prea dificile, inaccesibile. Promiți că n-ai să fii melancolic?"

Eu sunt primul care scriu: "Dragă Elsa. Am citit povestirile lui Edgar Allan Poe. Este un scriitor american care a murit alcoolice. Nu știu dacă ți-ar plăcea. Sunt pline de lucruri misterioase și teribile, de femei frumoase, palide și bolnave. Poate ai citi cu plăcere. Cărbușul de aur." Povestește descoperirea ingenioasă a unei comori ascunse de pirați, posibilă datorită unei hărți vechi. Îți vorbesc despre asta pentru că povestirea mi-a trezit dorința de a relua citirea foii pe care o cunoști și tu, de a-ți găsi cheia. Va conduce la o comoră a nemților sau a partizanilor? Dar nu contează atât s-o descoperim, contează să refacem istoria pe care o cuprinde documentul, să-i dăm o semnificație. Nu crezi? Mă consolez cum pot. Adevărul e că nu sunt sigur pe mine, știu că ar trebui să plec și eu, și e bine așa. Îi ajut în silă pe-ai mei și aștept. Toți cei de-aici te salută. Unul pe-al cărui nume nu-l spun mă întreabă dacă ai devenit deja mofturoasă ca fetele de la oraș. La revedere, ochi pătat!"

"Iubitule, nu-mi place scrierilor tăi, dacă așa și fi în locul tău, aș renunța la vânătoarea de comori. Ai încercat deja de două ori și n-ai mers. Fără să mai ținem seama că o comoră adevărată ai și găsit dar nu o știi... Voi merge totuși să citesc "Cărbușul de aur" la bibliotecă, este un mod de a te simți mai aproape. Aici totul este luminos, nou, foarte mare, și mă simt destul de singură. Spune-i lui Angelo să n-o facă pe prostul. Amintește-ți ceea ce ne-am spus și ceea ce mai rămâne de spus."

"Dragă Elsa. Comoră sau nu, aș vrea să dezleg ghițoarea aceea - Veronica este năframa cu care Christos și-a sters fața pe când urca muntele Calvarului, lăsându-și urma obrazului pe ea. Dar cum poate o batistă să fie din piatră? Mai e și un alt indiciu, coroana de spini, care te face să te gândești la o imagine sacră. Nu pricep însă ce legătură au taurul și coarnele. Enigma ar putea fi legată de o biserică sau și mai bine de o capelă dedicată lui San Dalmazzo. Acest nume, și-amintești, poate fi citit în ultimele rânduri de pe foale. Îl voi întreba pe Don Lupo cine e acest sfânt și ce-a făcut, ca să înțeleg cum i te poți adresa cu încredere. Nu mă mai interesează câmpia. Nu mai sufăr de starea asta de incertitudine!"

"Iubitule. Dacă vrei într-adevăr să continui jocul, trebuie să te întrebi unde se află locul acela semnalat de "harta" ta. Langhe se numesc văile alpine deci locuri îndepărtate de ale noastre. Numai cu condiția ca cele două fețe ale foii să formeze un singur conținut. Eu așa da totul să știu cine a scris partea în franceză. E același

scris, dar în ea se află ceva personal, emoționant. Nu ți se pare aproape o poezie? Cine știe dacă e în viață sau nu. Poate că e chiar o poezie pe care a scris-o în carnelă, cuvinte imaginate pentru a omori timpul când era de santinelă și nu putea dormi. Uite, îl cheama Marcel. Dacă l-aș fi cunoscut, m-aș fi îndrăgostit de el. M-ar fi dus în valea minunilor: minunile unei iubiri, ale unui ținut fericit. Dar acum, te rog, nu fi iar gelos pe absenți, pe fantasmă!"

"Elsa, ți-am urmat sfatul și ceva-ceva am găsit în lista comunelor din Piemont (am răsfătat o ofițiu postal) sunt două localități în al căror nume e amintit sfântul care ne interesează. Borgo San Dalmazzo și San Dalmazzo di Tenda. Pentru moment acest lucru limitează cercetările. Amândouă sunt la fel, sate destul de aproape, de o parte și de alta a trecătorii alpine și nici unul nu se numește pur și simplu San Dalmazzo, în fiecare e ceva în plus. Desigur, mă întreb încă ce înseamnă scrijeliturile, năframa de piatră, coarnele și celelalte. Și cât poate un sat să constituie o călăuză sigură? Sfântul nu ne ajută să rezolvăm problema. E un sfânt din secolul al treilea, protagonistul unei legende grațioase. Vrajitorii din munți ațâță oamenii împotriva lui; înainte de a muri, trece printr-un torent, ținând drept capul retezat cu o lovitură de spadă. Un miracol care se sfârșește aici. Aș putea să rezolv chestiunea asta mergând la fața locului, dar cum să fac? Am destule alte probleme, în zilele următoare s-ar putea să plecăm la Torino!"

"Dragule, dragule, dragule, ce bine că te întorci acasă. Încearcă să mă înțelegi. Distanta e mai mare, dar ne apropiem faptului că suntem în aceeași situație, că te întorci acasă și tu. Scrie-mi repede și nu fi trist. În ceea ce privește ghițoarea, cred că am făcut un pas înainte. Tatăl meu a cunoscut un anume profesor Lamboglia care locuiește la Bordighere și studiază preistoria. Ei bine, profesorul afirmă că lângă San Dalmazzo di Tenda lângă frontiera cu Franța, există într-adevăr o Vale a Minunilor, cu majuscule. Este numită astfel pentru că e plină de desene rupestre făcute de popoarele primitive. Când va fi posibil, de-acolo să ne începem cercetările. Spun "să începem" deoarece vreau să vin și eu și poate că ne va merge mai bine ca până acum. E o lovitură reușită, nu? Deci, repede, un pupic."

Am plecat la oraș, în camion sunt mobilele și cuștile cu iepuri; aducemă neîncredătorii printre grații. E încă întuneric, să evităm alte explicații și alte despărțiri de vecini. Fășii de somn învalăie satul. La ziua recunoscută porțiuni de străzi, pline de moloz, totuși proaspete, respirând a vânt și piatră. Palate cu borne de piatră, rotunde, de o parte și de alta a intrării principale. O clopotniță foarte înaltă având în vârf un inger care sună din trâmbiță. Cartierul cu nodul șinelor la cap de linie, casa zugrăvită, pătată, latrina din grădina. Semne iluzorii ale unei stabilități care dispare cât ai clipi, ale zilelor care alegă și se îngâmădesc în jurul unor întâmplări decisive, imprevizibile.

La început e greu la școală. Din nefericire am dat peste Vigin, porecla glumeață a profesorului Luigi Viezzi, de literatură. Scund, corpulent, controlează șoaptele elevilor uitându-se pe deasupra lentilelor ochelarilor căzuți pe nas, cu ochi străpungători, cu un vizibil prezbisim. Înfașurarea sa, mai mult morocănoasă decât severă, dezvăluie repede ceea ce profesorul e în realitate, pudoarea unei încrederi deplăse, a unei false camaraderii care nu e decât masca unei subtile dar îngâmăte înșelătorii.

În predarea latinei și a elinei, impune exerciții unei inflexibile gimnastici mnemotehnice care culminează cu concursuri improvizate, concursuri de paradigme. Pentru limba și literatura italiană pretinde însă o abordare atentă și delicată. Este adevărată sa specialitate în care reușește să îmbine și gustul pentru concret istoric și pe cel căruia el îi spune "litigiu moral".

"Într-un text mă interesează mișcarea, evoluția creierului - bineînțeles, când acesta există - efortul de a defini, dincolo de diferite împrejurări și pretexte, ceea ce înțelegem nedefinit. Respectați cuvintele, calda maturare și poticnelile din tinerețe ale limbii. Și amintiri-vă că nu există expresii pe deplin echivalente. Se schimbă încredințările istorice, rugina timpului. Variază sunetul, culoarea și asocierile reciproce. De fiecare dată când vorbiți și scrieți, voi îndepărtați milenii de gânduri și sentimente cristalizate în cuvinte. Mai rezistente decât stăutule, decât palatele și cetățile, păstrează la un loc spiritul unui popor, al unei culturi. Dacă se naște cineva dăruit cu harul de a le amesteca, de a le împreuna într-o manieră fericită, prind viață, proaspete, vii ca niște flinte!"

Căldura angustiei sale e de-a-junsu să-l trădeze, dar când se teme că a depășit limita își permite pauze, dialoghează, ne destindem. Tântește cu ironie spre o colegă frumoasă o foc, pierdută în toropeala femininității ce se deschide. "Domnișoară Colombo, vă rog să vă scuturați de dulcele visări. Respect orice vocație. Totuși, chiar și frumusețea are nevoie de cuvinte. Folosiți-le cum trebuie ca să-l prindeți în laț pe don juanul care vă așteaptă la ieșire". Îl imobilizează, cu vorba, pe micul conțel Amedeo, care face comor pe sub bancă. Descendent recalcitrant al unei familii ilustre, vinde timbre din colecția tatălui său și a-și plăti țigările și cinematograful. "Pe când argintăria și covoarele? O, biata noastră nobilime de sânge..."

Dintre autori, îl îndrăgește și îl citează într-una pe Manzoni: "Adevărul lui Renzo care, luat drept om de rea-credință ce răspândește ciuma, evită linșajul sărind în căruța îngrijorilor de bolnavi. Cu un picior pe un holt jalnic și imund, cu celălalt tremurând încă în aer. De acord, Manzoni și dezvăluie aici minunatul spirit de observație, asta este faimoasa naturalitate a personajelor sale. Dar nu ajunge. În acel punct de echilibru miraculos mai este ceva. Bietul țesător de mătese repetă, într-un fel mai chinuit, mai material, desigur, mișcarea Victoriei din Samotrace care atinge pământul, a arhanghelului Gabriel care se oprește în fața colibe Bunevestiri. Cifru de seamă, și îmi place să cred că atunci când l-a schimbat pe

Renzo al său Manzoni și-a amintit de ele, pe ocolite... Ce carieră faimoasă pentru țărânul din Lecco. În acea suspendare în aer, nici îngrețoșată, nici resemnată, poți, dacă vrei, să descifrezi sensul unui destin mai cuprinzător, comun!"

Când se pornește, nici clopotul care sună de pauză nu-l mai poate opri. "Trebuie să-l iubim pe Manzoni, să-l citim fără idei preconcepute și atunci vom descoperi o conștiință puternică, temperată de un surâs înțepent care te ajută să trăiești. Și-apoi, încercați să judecați împreună cu el, e greu s-o faci, e imposibil să-l prinzi anticipează și ți banealizează raționamentele. Afulsrit Manzoni! Până și când îl lauzi riști să pari exaltat ca don Ferrante".

Profesorul Viezzi ne recomandă să copiem într-un caiet pasaje semnificative din lecturile extrașcolare. Fiecare își va alcătui astfel un breviar de lexic și stil de care să se folosească la lucrările în clasă. Este obișnuitul experiment. Să trezești spiritul de întrecere spre a-l lega, de această dată, de dragostea pentru cărți.

Dar nu durează mult. Viezzi nu vrea citate din romancierii americani la modă, strămbă din nas în fața caietului colegei Colombo, plin de fraze neghioabe, insipide, luate din Liala și Guido Milanese ("Marinar, aviatori efeminați, muieratici: rămâi pe pământ domnișoară!") Nu-i plac nici cercetările mele. Se deschid cu un pasaj din Giusti care mi se pare chințența spiritului toscan. "Arogant ca un câine de trăsură, ignorant ca un nou-născut, înfurat ca un ignorant..." Viezzi dă la o parte caietul cu amândouă mâinile, ca pe o mâncare insipidă și dezgustătoare: "Ți se pare spiritual? Eu, de pildă, sunt primul dintr-o numeroasă și, în mare, satisfăcătoare serie de progenituri..."

Convins de mama să părăsească rindeaua și dălița, tata s-a angajat la o fabrică de automobile de lux. Lucrează aplecat în interiorul caroseriilor, montând complicate tablouri de bord, tapițând podele și banchete. O fi un post sigur, dar când îl văd plecând pe bicicletă, cu geanta atârnată de ghidon (în fiecare seară îi pregătește sufertașul de aluminiu cu păstrăv prăjit) îl regret pe Goppetto de mai-nainte. Presimt o decadență, un destin oprănt. Se distinde, în timpul liber, cioplind figurine de păsări cu intarsii de lamelă colorate pentru a obține, după cum e cazul, un câșor negru sau roșu, penele galbene și verzi de pe aripi. Are un saculeț cu bucați de lemn exotic aromat: abanos, palisandru, rădăcină de Congo.

În scurtă vreme se îngălbenește la față, nu mai poate ascunde culoarea nefastă, barba aspră și încălțită în care tot mai greu pătrund brielul nemțesc demodat și solid. Pare neglijenț, dar este doar abandon al ultimei forțe, lupta cu armă albă a unui corp amenințat. Medicul a citit pe fișele sale subțiri ca frunzele de răspuns net și implacabil ca o stâncă. Un rău care nu ascultă nici de îngrijiri, nici de rugăciuni, îi bea picătură cu picătură vlagă din sânge. Tata a luat drumul spitalului, se întinde pe targă fără să ceară explicații sau să se plângă vreedată, cu resemnarea celui care se supune ordinelor. După cazarmă și

fabrică, spitalul.

În el are loc o transformare care îmi provoacă o tulburare stranie, imposibil de confundat cu mila. Capul, cu părul de-acum lănos, i s-a micșorat, picioarele sunt ca niște surcele ce-ar putea să se frângă sub greutatea pântecului enorm, singurul care pare să folosească din plin atâtea privațiuni, atâtea slăbiciune. Începe cea mai ascunsă și cea mai rea fază a bolii, cea care îl reduce pe om la starea de gândac hăituit. Zi după zi, cu mângâieri perverse, îl desfigurează, se străduiește să-l înstrăineze de viață, să-l facă s-o urască, să ne facă pe noi să-l uităm, să-l alungăm din lumea noastră de sănătoși (până acum) mulțumiți.

Tata o știe prea bine, lată de ce recheamă cele mai îndepărtate amintiri, invocă figuri, chipuri dragi și proteoate, le trezește și le îmboldește, spre a fi, la rândul, amintit, construindu-și febril o continuitate providențială care să-i fie fir călăuzitor în lumea surdomută pe care n-are trebuia s-o străbată. Trântit la pat, ne cheamă lângă el, să simtă căldura sângelui din sângele său, dar și să-i fim martori, să ne arate un drum. Într-un aparent delir stă de vorbă cu mama pe care abia a cunoscut-o, cu fratele mort în primul război, își face cruce mare drept scut și coif, cere liniști de băut și sare din pat, Lazăr înfășurat în lînțolii. Se duce, cu nasul avântat ca o provă, după ce s-a scuturat de prundiș, de horecalt care-i apăsă pieptul. Mi-l închipui plecând, Tobolo adolescent, ducând cu el sufertașul cu pește fără să știe ce înseamnă ihtis... Quo vadis, tată?

În timp ce mama deschide fereastra, pe cerul nopții izbucnește furtuna.

Este prima ocazie în care sosește Elsa. Ochii umezi de plâns, buzele umflate, e neliniștită de durerea mea stupefiată.

"Cu tine, spun mângâindu-i părul, trebuie să fiu atent când mor!"

"La încearcă, îmi răspunde, luându-mi capul în palme."

Soluția - spre a nu muri, de singurătate, de revoltă, de întrebări fără răspuns - este să ne întâlnim mai mult timp, la țară sau altundeva, la Viaris sau, în fine, la San Dalmazzo. Ar fi sfârșitul unei povești uluitoare pe care am început-o împreună: să cheltuiem ce ne-a mai rămas dintr-o adolescență naivă și ușuratică, să începem o nouă relație, mai matură. Îi mulțumesc pentru călătoria sa la Torino și îi spun cât a însemnat, în întunericul meu, strălucirea ei, trimițându-i versurile pe care le-am scris la școală, în timpul pauzei:

Te-ai ivit, albă, nimfă
Să umpli așteptarea cu zăpadă
Și geometria dură a pavajului
A invocat și mușchiul și firele
de iarbă unduind
pentru fragilul, grațiosul tău
picior.

Am citit de curând Federico Garcia Lorca. Pentru prima dată îmi dau seama, fericit, că istoria poeziei nu se interrupe cu ultimul capitol din manual. E un flux care curge, chiar și-n timpurile noastre, căutându-și albia. Descopăr cu o tresărire că Federico a fost împușcat la Viznar, satul spaniolei Carmen.

În românește de Monica IOVANESCU

FILM

ALTA ERA "TEMA"

Realizată de Stere Gulea în 1988, ecranizarea volumului întâi al romanului *Moromeții* suscită câteva întrebări care, din câte am cunoștință, fie că nu au fost puse până acum, fie că au evitat să țină seama de evidențele negative ale filmului. Cauzele reticențelor ori ale evitărilor au, desigur, determinări dintre cele mai diferite. Prima, cea mai puternică și poate cea mai acceptabilă, constă în „postulatul” că filmul — ca altă creație — se distanțează inevitabil de carte, devenind o construcție nouă, autonomă. Întrebarea este cât de mare poate fi această distanță și dacă ea e admisibilă în cazul oricărei cărți, în totală indiferență față de sensurile fundamentale ale acesteia. Filmul lui Stere Gulea este o probă de nepermisă alterare a viziunii adânc originale cuprinse într-o carte fundamentală a literaturii române. Ordine a zăbovit, chiar și numai din obligații școlare, asupra *Moromeților*, știe că lumea primului volum există sub o intensă și calmă lumină care estompează conflictele familiale și sociale, interzicându-le acțiunea agresivă asupra structurilor interioare ale individului moromețian. O lumină deloc idilicizantă, totuși, care asimilează impasurile existenței într-un fond de uriaș firesc al *lumi-că lume* și, tocmai prin asta, al *lunii* ca spectacol care trebuie contemplat cu seninătate. Redusă la esențial, aceasta este viziunea pe care Marin Preda o proiectează asupra satului antebelic, într-un mo-

ment — atenție, 1955! — când, aflat în plin asalt, proletcultismul impunea o cu totul altă imagine a satului ce nu încapusese încă pe mâna „salvatoare” a comunismului. Viziunea regizorală a lui Stere Gulea, deși de dată mai recentă, se situează cam în aceea perioadă ideologică, stabilind un acord deplin cu imperativele ei, dar intrând într-un vădit dezacord cu opera romancierului, anulându-i astfel tocmai dezacordul îndrăzneț al acesteia cu ideile politice ale vremii. Prins în această relație de acorduri și dezacorduri negative, filmul *Moromeții*, în care el mai caracteristic, pare a nu depăși prea mult tema „viața grea a țăranilor în regimul burghezo-moșieresc” — formula simplificatoare devenită obligatorie și suficientă în deceniul al șaselea, dar din fericire expedită acolo unde îi era locul, adică între aberații și exagerări, începând cu anii șizeci. Filmul produce astfel un impact — răsfrânt complet nefavorabil asupra viziunii pe care o propune — cu cel puțin trei elemente de extremă importanță: mai întâi, cu instrumentele creatoare și cele interpretative care, cel puțin în cazul temei citate, nu mai suportau o foarte serioasă presiune ideologică; apoi, cu viziunea însăși a cărții ecranizate, care numai despre „exploatarea țăranilor în regimul burghezo-moșieresc” nu-și propune să vorbească; și, în plus, cu caracterul de capodoperă al romanului, care nu admite falsificări de nici un fel.

Pelicula lui Stere Gulea dena-

turează însă în mod evident substanța și sensurile cărții. Încă din start, opțiunea pentru formula *alb-negru* indică orientarea către un registru imagistic apăsător, închis, dezolant, destinat să apeleze la fondul și la reacțiile compasionale ale spectatorului. În satul imaginat de regizor (răpit de exercițiul unui verism îngroșat) e mult întuneric — și multă întunecime —, iar când acesta se ridică, faptul se întâmplă doar pentru a îngădui să năvălească în cadru ploaia ori ceața. Nici scena secerșului, nici aceea celebră a poienii lui locan nu-i oferă realizatorului prilejul de a relaxa cumva imaginea pentru a o apropia de sensurile pe care cartea le dă secvențelor respective. Când pe undeva s-ar ghici o rază de lumină, regizorul are grijă să o anuleze prin procedee nu doar facile, dar și inadecvate. Exemplu: scena conspirativă din odaia Guicăi, când fereastra e luminată de o zi însoțită, iar în interior, atârnată de perete, arde o lampă cu gaz. Faptul confirmă ideea că întunericul nu este al peliculei ori al calității acesteia, ci aparține înseși viziunii regizorale. De aici, desigur, nu puteau rezulta decât o selecție, o ordonare și, în mod cu totul neinspirat, o modificare a faptelor de conținut, atinse și ele de o viziune „întunecoasă”. O lume încrâncenată, suspicioasă și suferindă viețuiește în satul imaginat de Stere Gulea. Sigur, asemenea atitudini nu lipsesc nici din romanul lui Marin Preda, numai că în economia narativă

a cărții, ca și în nivelul ei superior de semnificații, acestea sunt fie izolate, fie periferizate tocmai pentru că nu sunt încă atât de puternice ca să afecteze structura de adâncime a acestei lumi și modalitatea ei fundamentală de existență. Disputele intrafamiliale, rivalități vicinale ori comportamente neprietenoase ca al lui Țugurlan aparțin spectacolului rural însuși și de aceea nu li se acordă o importanță mai mare decât aceea cuvenită obiectelor de contemplat și, în eventualitatea unui supliment anormal de agresivitate, de marginalizat. Lui Stere Gulea i s-a părut însă mai potrivit să generalizeze modelul Țugurlan, alterând, conform acestui tipar, și identitatea lui Dumitru lui Nae și pe cea a lui Cocoliș. Moromete însuși este contaminat în film de modelul amintit. Rău, agresiv, încruntat cel mai adesea, neoclit nici de accese de ură, folosind mai mult vorba răstită decât ironia micalită ori naivitatea bine mimată, personajul creat de Victor Rebengiuc se află mult alături de statura celui plămădit de Marin Preda. Regizor și actor îl mută de pe stănoaga

podiiștii pe prisma casei și îl silesc să abdice de la atitudinea lui de inteligentă și calmă sfidare a impasurilor pentru a adopta postura omului împovărat, bătut de griji, cu capul plecat a tristă neputință. Mai mult decât atât, în varianta Gulea, Moromete rostește fraze lozincarde care nici nu există ca atare în roman și care oricum nu definesc esența personajului: „Ne strânge de gât, Dumitru. Crezi tu că un popor întreg o să rabde să-i ia bucata de la gură?” Sigur, raportat la o schemă, conform căreia și Decebal era pus să rostească discursuri marxiste, filmul în discuție nu constituie o stridență. Când reperul este unul de valoare și prestigiul romanului *Moromeții*, inadecvările flagrante trebuie însă semnalate corect. Din respect pentru o scriere de excepție din literatura noastră. Pentru că, spre deosebire de regizorul filmului, am convins-o că „în această operă” autorul NU „înfrățisează viața grea a țăranilor în regimul burghezo-moșieresc.” Chiar dacă admit că nici atunci nu o duceau prea bine.

Andrei GRIGOR

NU SPONSORII NE LIPSESC (II)

Spuneam, în numărul trecut, că singura surpriză a „Festivalului de film pentru tineret” de la Costinești (care ține loc de festival național al filmului românesc) părea să fie faptul că el are loc. În primul rând, pentru că toți cineștii consacrați, în prima linie de interes, dinainte de 1989, strălucneau prin absența din competiție, inclusiv Lucian Pintilie, cu *Balanța*, programat inexplicabil în afara de concurs. Mai spuneam că, totuși, pe lângă performanța organizatorilor festivalului de pe litoral, cu semnături nu numai instituționale, ci și individuale (producătorul Gheorghe Bejan, directorul artistic Copel Moscu), Costineștiul cinematografic ne-a oferit în acest an și alte două surprize: prefigurarea unui nou val de cinești români, prin scurt-metrajele studențești ale Academiei de Teatrul și Film și salvarea palmaresului festivalului, a onoarei lui implicit, grație peliculelor sosite de la Chișinău.

Filmul *Și va fi...* al basarabeanului Valeriu Jereghi nu a avut concurent pentru Marelui premiu. Spre deosebire de unele încercări buccureștene recente, de a construi filme parabolă fără cultura și fără rafinamentul speciei, prin alegorii pe cât de stufos confuze, pe atât de pretențioase interminabile, care bine au făcut că nu s-au prezentat în concurs, *Și va fi...* are toată intensitatea concisă și întreaga elocință emblematică a unei parabole cinematografice moderne. Este povestea unei re-faceri a lumii primordiale, în urma unui cataclism planetar, pornind de la cățiva supraviețuitori: o femeie, un tanc, un copil, o

vacă, alte vietăți speriate, în decorul fabulos al vulcanilor noroioși de lângă Buzău. Fiind vorba de o coproducție a Studioului „Delta” cu Centrul de producție „București”, cu imaginea asigurată de prodigiosul nostru operator Vivi Drăgan Vasile, să sperăm că această experiență va fi asimilată cu folos la toate capitolele. Ea ne-a amintit și de alte momente virtuale ale competiției cinematografice București-Chișinău, din păcate nevalorificate, încă din timpurile când un Emil Loteanu turna *Poienile roșii*, iar noi ne pierdeam timpul cu stridentă înscenări haiducești și era evident că adevărate filme cu specific național se făceau mai degrabă pe Nistru.

Mai rămâne de văzut, în perspectiva asimilării unor atare experiențe, când și cum filmul *Și va fi...* va fi efectiv programat în rețeaua noastră cinematografică, dacă se va găsi un cadru mai propice de proiecție decât cel rezervat cu atâtă ingratitudine la Costinești tuturor peliculelor de la Chișinău, după ora unui noaptea. În incontestabilele avansuri ale distribuitorilor buccureșteni, spre câștigarea unui sincronism cu mapamondul, ar fi momentul ca și filmului de artă și experimental să i se asigure protecția și promovarea necesară, în cazul când actuala R.A. România-film nu va perpetua mefiența fostului DRDCF față de aceste categorii de pellicule. O neliniște ne-o inspiră împrejurarea că opera lui Valeriu Jereghi, prezentată într-un unic spectacol de gală la cinema „Studio”, cu multe luni în urmă, așteaptă de atunci respectiva modificare de optică.

Dacă Marelui premiu îi adăugăm Premiul pentru scenariu, acordat de asemenea unui film de dincolo de Prut — *Tunel de lemn* de Vasile Brescanu (alegorie umoristic-dramatică, în rimă cu parabola precedentă, de data aceasta cu un bătrân și nora sa, cu un avion și tunel titular drept personaje), putem estima mai bine dimensiunile competiției valorice de care trebuie să luăm act. Înainte de a discuta în abstract de ce nu suntem acceptați în concurs, necum premiați la Cannes, să ne întrebăm cum vor putea producătorii și realizatorii buccureșteni onora mai bine în viitor palmaresul de la Costinești. Fiindcă în 1992 n-a fost un simplu accident de parcurs: în 1991, când basarabienii nu intraseră în concurs, au rămas neacordate trei dintre primele patru distincții — Marele premiu, Premiul special al juriului și Premiul pentru scenariu. Chestiunea e mai gravă decât dificultățile financiare și tehnice, care în nici un caz n-au fost și nu sunt mai mici la Chișinău.

Ce lipsește sau ce e eronat în ecuația noastră filmică, în strategia noastră cinematografică formativă? Probabil că de unele păcate, cum ar fi obsesia montărilor spectaculoase din filmele istorice, ne-am lăpădat la granița anului 1990. Se vede însă că ruptura trebuie să fie mai profundă și mai decisă, iar ruptura ar fi doar primul pas într-un nou început. Deocamdată dramatismul retoric se perpetuează frenetic în unele producții, văzute și premiate la Costinești, altminteri pline de bune premise, dar tot atât de lipsite de șanse în modernitate ca parabolele informale. Numită în trecut simplist „artă de sinteză”, în acceptul limitativ de „artă colectivă”, prin cumulus artizanal de

contribuții literare, plastice, actoricești, muzicale etc., „sinteza cinematografică” ar trebui înțeleasă mai ales ca simbioză a genurilor, a epicului cu liricului, a dramaticului cu umorului, a mitologiei cu demitizarea ș.a.m.d. Or, în acest flux inedit, ne-a scăpat frecvent măsura nuanțelor fine, fără de care această sinteză nu e posibilă, iar când am încercat îmbinarea speciilor am ignorat dozajul, esențial sub lupa grandagulară a ecranului. Dacă s-a dovedit, în literatură, de pildă, că nu toate provinciile românești au fost locale favorizante pentru afirmarea în egală măsură a diferitelor genuri și specii artistice, rămâne de văzut dacă tocmai ambianțele ideatice și spirituale ale Buftei de pe Bărăgan, ca unic centru de producție cinematografică, e locul cel mai benefic pentru arta a șaptea. Asemenea teme oarecum metafizice nu ne-au tentat până acum nici în critica și teoria specializată. Ca să nu mai vorbim că absența, în ultimii doi ani, a oricărei mișcări noi în domeniile complicate ale scenariului și scenarizării, în înțelegerea rosturilor și condiției filmului de autor, e dintre cele mai îngrijorătoare simptomatice.

Revenind la palmaresul de la Costinești, *Casa din vis* de Ioan Cărmăzan și *Drumul câinilor* de Laurențiu Damian, comentate pe larg la ora premierelor, își binemerită distincțiile — Premiul special al juriului și, respectiv, Premiul pentru regie, dar poate că ele s-ar fi situat mai sus dacă ne-am fi pus din timp asemenea probleme mai mult metodologice decât speculative. Ele ni se par cel puțin tot atât de importante ca descoperirea unor sponsori generoși, despre care opinăm în numărul trecut că nu ei ne lipsesc.

Valerian SAVA

Somnul și fântânele nuntirii

Dăruie-mi poverile iubirii
Și colina zărilor de vise,
Somnul și mireasma miruirii,
Nufierii și lacul asfințirii,
Ploile celestelor narcise.

Dăruie-mi poverile plutirii
Și ducatul lebedelor serii,
Somnul și livezile zidirii,
Mirul și osânda înrobirii,
Roua din ivirea învierii.

Dăruie-mi poverile iubirii
Și zăpada nufierilor verii,
Somnul și fântânele nuntirii,
Paltinii și nouri luntririi,
Zarea din potirul mângâierii.

Dăruie-mi poverile plutirii
Și regatul albelor narcise,
Somnul și ambrozia dormirii,
Salcia și lacul primenirii,
Curcubul rugilor ucise.

Miruit de Ursa Mare

Trec prin vâmile ursirii
Miruit de Ursa Mare,
Cu miresele plutirii,
Cu sirenele nuntirii
Și vânat de înstelare.

Trec prin vâmile selene
Miruit de Ursa Mare,
Cu sirenele edene,
Cu selenele helene
Și vânat de înstelare.

Trec prin vâmile tăcerii
Miruit de Ursa Mare,
Cu miresele căderii,
Cu sirenele poverii,
Și vânat de înstelare.

Trec prin vâmile plutirii
Miruit de Ursa Mare,
Cu edenele ursirii,
Cu sirenele urzirii
Și vânat de înstelare.

Lebedele somnului nuntirii

Dăruie-mi ducatul asfințirii
Și rubinii castelor plutirii,
Lebedele somnului nuntirii,
Roua și mestecenii zidirii,
Paltinii păgânelor robirii.

Dăruie-mi ducatul zămisirii
Și azurul albelor rotirii,
Lebedele somnului nuntirii,
Crinții și fântânele psaltirii,
Berzele celestelor luntririi.

Dăruie-mi ducatul asfințirii
Și rubinii oarbelor robirii,
Lebedele somnului nuntirii,
Paltinii și roua primenirii,
Cedrii plutitoarelor ivirii.

Dăruie-mi ducatul zămisirii
Și azurul castelor zidirii,
Lebedele somnului nuntirii,
Ulmii și mestecenii plutirii,
Nufierii râvnitelor umbririi.

Ion TOBOȘARU

Ecou

Cine mai crede în cuvinte?
se-nțepeni trușafă ciocnitoarea,
mitralindă
capacii plini de cuiburi:
și ca un nor se ridică

peste pădure
puzderie de păsări speriate
de parcă s-ar fi stins

luminile din cer

Doar cucul –
dintr-o margine de lume,
cu graiul bont
și nici o dată cloșcă

răspunse prompt,
lovind pădurea vie
cu salvele-i mecanice
de tun.

aprilie 1984

Patriotism

Patriotism înseamnă
să ai milă
de-aproapele tău geamăn

cu care urci fâgăduitul munte,
încovoiat sub negrele nevoi;
nu să pânzești alături
cum să-i rețezi elanul;
ci să visezi cum să-i întinzi o punte...

Patriotism înseamnă
să îți pese
ce fel de prunci mai naște-aici femeia
și să te doardă sănătatea tălpii
mai mult
decât te-ncăntă scheldria...

Patriotism înseamnă, întâi de toate,
să fii-n mulțime omul cel de rând.
Patriotism înseamnă
să ai suflet
și să te-nalți prin legea lui nescrisă,
în ochii tăi, mai drepi decât ai lumii –
întru cinstirea veșnică-a țărâniei...

17.XI.1986

Adela POPESCU

Dans de iepuri albi

e vorba ca voi să recunoașteți:
n-ai fost vinovați
s-au topit zăpezile
și la usa pădurarului a venit primăvara;
stând pe vârfurile picioarelor
ai putut privi până departe
dansul iepurilor albi;
depuneți mărturie
și atâta

Umbra

aș fi vrut să te recunosc
după umbră
de unde era să știu
că va fi noapte
și că tu vei veni fără lumină

Cu ce ochi
ar fi trebuit să mă vezi
cu gura plină de sare
cu părul zbătându-se în nisip
sprijinindu-mă de gardul furtunii
dar cu ce ochi
cu ce ochi, doamne,
puteai tu să mă vezi?

Un fel de a spune

să știți pe cineva aproape
atât de aproape încât să-i poți spune
sunt singură
și el să te înțeleagă

Elena CRUCERU

În sania regelui...

– urmare din pagina 3 –

lumea aialtă și nu poate să învieze dintr-o dată, ci pe părți, pe cuvinte, pe litere. Când se articula în întregime om viu, când izbutea să-și scoată mâinile din timpul aparte al legii creației, subliniind cu acizi cărările, lăsând adâncul firii să se odihnească lângă mușuroaie de basm (iubea poveștile fermecate, nimeni nu l-a deslușit pe această treaptă a visului), când își smulgea, cu trosnet, până și oasele din adâncurile unde gândise, se chinase și fusese fericit, ca un izvor bându-se pe sine în soarele copleșitor al câmpiei, intra în hanul bucuriei și-al vinului și-al dragostei. Dar și-n cea mai lungă clipă de relaxare, el ședea la pândă. Stăpânit de regula jocului pentru care se născuse. l-am vândut camera numărul 6, aceea în care a murit. M-a învâluit în târcoale fărănești: Micimane, dă-mi mie camera 6, dă cu fața spre parc și are ferestrele lungi, iar dumneata la camera 19, e adevărat, are fereastra îngustă, dar dă spre biserică, și asta, dumată, care cochetezi cu realismul magic, n-are cum să-ți prindă decât bine. Cât ceri? O sticlă de whisky și două de vodcă. Una și una. Dați-mi voie să-mi cunosc interesul. Bine, dar facem schimb pe loc și una din sticlele alea o bem împreună. Seara mi-a spus: Din camera 6 n-am să mă mai mut niciodată. Și s-a oprit ca să bea o gură de amurg, căci iubea asfințiturile, ariile de pojar scufundând în ele snopi așezați în cruce, fărădelegi neîntâmpate, prisma casei lui Moromete, dincolo de care începe destinul câmpiei, negru, verde, plin de șuvoaiele vântului, podul cu moarte și înviere și iarăși cu moarte și înviere și frăie de cai zornăind și imense pachete de liniște albă și cu mijlocul stins, înțepenit al unei după-amiezi de vară în care o femeie, năucită de soare, se trezește strigând peste gard altei femei: fâ, i-auzi, mașina aia a mea de cusut s-a pornit să coasă singură. Astăzi îmi dau seama că Marin Preda auzea tot mai des acea fantastică mașină de cusut. Tăcând, probabil, roata ei s-apuca să mănânce pâine de lut. Apoi, exasperant și prematur, se pornea iarăși să urie. O auzea, fiindcă, odată, la Mogoșoaia, pe terasa de sus, în timp ce meșterul Damian ne picta copiii, pe Alexandru și Niculae, și pe Anitta, el îmi spuse: Minunată meserie picturală, dar a noastră, micimane, e mai durabilă, he-he. Știi ce mi se-nîmplă? Mi-am adus de-acasă o lopată Linemann, ca să-mi păzesc manuscrisele. Întinde unul laba ca să le înhațe, hârș! i-am rețezat-o. După ce le public, nu-mi mai pasă de ele. Mi-e frică să mă gândesc c-aș fi putut ajunge pictor, cum îmi păzeam tablourile?! S-a așezat cu mâinile de balustrada terasei, privind spre fundul lacului – rege infinit mai durabil în istoria neamului nostru decât cel zărit cândva de mine pe o punte de vapor.

Soldatul Marin Preda, apărându-și nemurirea cu o lopată Linemann. (1985)

Mircea Eliade și plenitudinea românească

– urmare din pagina 16 –

„Cine a fost Mircea Eliade?”, eu aș da, pentru început, un răspuns *impersonal*: a fost un român excepțional, care e pe cale să se adauge celor două personalități culminante, paradigmatică, ale dramaturgiei noastre istorii contemporane: Nicolae Titulescu și Mircea Vulcănescu.

Dacă ar fi însă să dau un răspuns *personal*, aș spune că soarta a vrut să stau alături de el, ca prieten apropiat, ca deal confident și fraternal interlocutor, la Cascaes, în Portugalia când, după moartea teribilă a primei sale soții și după destituirea lui din postul de consilier cultural de către guvernul Groza, Mircea Eliade trăia momente de maximă nefericire, și apoi la Paris, în 1946-47, când începea să urce pieptis drumurile stănoase ale gloriei în străinătate. Imi vin în minte, copleșindu-mă de emoție, replicile lui în aceste două împrejurări hotărâtoare pentru definitivarea „Modelului Mircea Eliade”. La Cascaes, pe fundalul frământării vinete, de furtună, a Oceanului Atlantic, într-un dormitor sever și gol, ca o chilie monahală, am văzut pe pat o carte deschisă și, întrezărind numele autorului, l-am întrebat: „Mircea, dintre toate

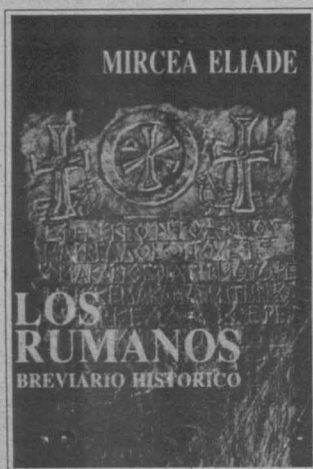
personajele lui Dostoievski, care îți este acum mai aproape de inimă, pe care îl pui mai presus de toate celelalte?” Mi-a răspuns, fără ezitare, „Categorie, prințul Mișkin!” Iar la Paris, având între noi, pe masă, versiunea în limba portugheză a cărții de față, îmi explica, în vorbe șoptite, legea destinului nostru istoric: „Plug și sabie, năvălitori, foc și jaf, apoi, după scurtă linișă, iar plug și sabie, iar năvălitori...” Am luat-o mereu, mereu, de la început... Aspru destin, nu? Reîncepea...”

Pentru a defini pe un astfel de om, voi folosi un mit românesc de supremă frumusețe simbolică, mit în care prietenul meu – prietenul nostru, al tuturor – credea cu tărie. Îndrăznesc deci să afirm că Mircea Eliade era un trimis și acum este, probabil, un locuitor al Țării Blajinilor de pe tărâmul celălalt. Blajinii sunt, potrivit folclorului nostru, ființe suprafiești care se bucură de tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte, sunt cei care ne gândesc și ne iubesc, fără să poată veni să ne ocrotească direct. Cel mult, încearcă să ne trimită vești și chemări care să ne purifice și să ne salveze. Și aceasta numai o dată pe an, după noaptea Învierii lui Hristos. În zorii primei zile de Paște, pe anumite râuri – spune legenda – Blajinii ne trimit, în fragile coșulețe, ouă încondeiate, simbol de frumusețe și speranță, de împăcare și bucurie împreună.

Privind acum, împreună, această carte, sunt încredințat că prin ea, în timpuri grele, ca acelea de atunci și acestea de acum, Mircea Eliade a făcut și face să ajungă până la noi, românii de pretutindeni, un dar al Blajinilor. În desenul măiestru și liniile colorate ale darului, descifrez câteva cuvinte (mesaj sau poruncă?): „împreună... convergență românească... creativitate fără hotare...” Este mesajul blajin al blajinului Eliade, așa cum l-am cunoscut și îndrăgit. Să-l primim cu inimă deschisă și cuget curat.

MIRCEA ELIADE DESPRE ISTORIA ROMÂNILOR

Adrian NĂSTASE O CARTE EXEMPLARĂ

Zile fierbinți de iulie, sub semnul așteptării a două întâmplări spectaculare și al unei împliniri surprinzătoare, peste vară și timp. Numărând invers și modificând – ca buni literari – denumirile, am așteptat nerăbdători inaugurarea campaniei sportive de iuscințe și lăzării, de la Barcelona, precum și începutul olimpiadei politice de ambiții și proiecte, de mai bine, în țară. Pentru ca joi, 23 iulie, într-un cadru festiv din Ministerul Afacerilor Externe, să aibă loc surpriza: prezentarea și comentarea unei admirabile sinteze de istorie a României, scrisă de Mircea Eliade acum 50 de ani și devenită atât de actuală prin dramatismul împrejurărilor, darurile autorului și speranțele noastre de viitor. În „Salonul francez”, în prezența ambasadorilor Americii Latine, am vorbit despre versiunea spaniolă a cărții intitulată *Los Rumanos. Breviario historico*, domnii Adrian Năstase, ministru de externe, Oscar Eduardo Torres Avalos, ambasadorul Argentinei, acad. prof. Dan Berindei și prof. dr. Paul Alexandru Georgescu, secretar general al Casei Americii Latine.

În cultura română, Mircea Eliade este una dintre personalitățile cele mai complexe. O comparație ne-ar duce, poate, doar la Hasdeu și Eminescu.

Iată de ce, referindu-mă la Mircea Eliade, aș face-o cu vorbele lui Tudor Arghezi privind pe Eminescu: „A vorbi de poet este ca și cum ai striga într-o peșteră vastă...”. Aceeași greutate ne apasă, încercând să vorbim de Mircea Eliade. Alăturarea de poetul național este nu doar firească, ci necesară. Cu atât mai mult cu cât Eliade însuși se autodefinie – la vârsta deplinei maturități, în februarie 1977: „Aparțin unei tradiții culturale care nu acceptă incompatibilitatea între investigarea științifică și activitatea literară. Numeroși mari savanți români – Cantemir, Hasdeu, Iorga, Pârvan au fost în aceeași măsură străluciți scriitori, cel mai ilustru poet român, Mihai Eminescu, a fost de asemenea un filosof original și unul din marii erudiți printre contemporanii săi”.

Când asemenea personalități ajung în sfera activității diplomatice, este o onoare pentru diplomație și un câștig pentru poporul cărui îi aparțin. Mircea Eliade completează un șir de astfel de figuri ilustre: Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Dănil Zamfirescu, Aron Cotruș,

Lucian Blaga.

Studiul „*Los Rumanos*”, pe care îl prezentăm astăzi, este rodul activității atașatului cultural al Legației române de la Lisabona, Mircea Eliade. Să ne aducem aminte de momentul în care acest studiu a fost conceput: era nu doar război, ci și o perioadă când se încercau, nu pentru prima oară în istoria zbuciumată a poporului nostru, mistificări și diversioni asupra destinului României. Evenimentele sunt cunoscute: în iunie 1940, Basarabia și Nordul Bucovinei erau încorporate în imperiul comunist iar la sfârșitul lui august, același an, prin Dictatul de la Viena, Ungaria ocupa o bună parte din Transilvania. Sigur că asemenea rupturi din pământul țării încercau să fie justificate în plan politico-diplomatic și propagandistic. Or, tocmai într-un astfel de moment apare cartea lui Mircea Eliade, „*Los Rumanos*”, în care, cu rigoare științifică, sunt abordate coordonatele fundamentale ale istoriei românilor.

„*Los Rumanos*” nu constituia, la vremea respectivă, o acțiune singulară a atașatului cultural Mircea Eliade în apărarea și promovarea istoriei și culturii românești. Înimosul scriitor-diplomat ducea o susținută activitate de prezentare a

poporului român, a valorilor sale spirituale. Citez dintr-o telegramă a sa trimisă în țară: „Am făcut în ianuarie (1943) a doua corectură a cărții profesorului Mehedintzi, „*O País e o Povo Romano*”, editată de „Nobel”; revizuiuse în prezent traducerea în portugheză a romanului „*Europolis*” pentru aceeași editură; domnul Eugenio Navarro, la cererea mea, a tradus „*Arango*, știma lacurilor” care va apărea în colecția romanelor celebre; poetul și criticul Antonio de Souza a început traducerea romanului „*Ion*”; domnul Victor Bunescu verifică traducerea portugheză a romanului „*Pădurea spânzuraților*”.

„*Los Rumanos*”, pe care o lansăm astăzi, în anul celei de-a 85-a aniversări a nașterii lui Mircea Eliade, publicată la Editura Meridiane, ne oferă prilejul de a reaminti, cu modestia cunoscută, eforturile ministerului nostru, și în special ale ambasadorului nostru la Madrid, dl. Darie Novăceanu, pentru o mai bună cunoaștere a României peste hotare, inclusiv prin editarea și publicarea unor lucrări de valoare ale culturii române. Sper ca momentul și motivul acestei întâlniri să se repete cât mai des în beneficiul nostru, al tuturor.

Oscar Eduardo TORRES AVALOS UN ILUSTRU ROMÂN UNIVERSAL

În numele domnilor ambasadori ai națiunilor Americii Latine aici reprezentate și în al meu personal, îmi revine onoarea de a mă referi la un ilustru român universal – și spun universal pentru că Mircea Eliade, înainte de a căuta valorile permanente în răspunsurile lui, le-a pus, implicit, în întrebări, ceea ce, în înțelegerea mea, constituie cheia universalității spiritului omenesc.

Trebuie apoi să felicităm autoritățile din Ministerul Afacerilor Externe al României pentru această fericită inițiativă de a promova recitarea unei opere a lui Mircea Eliade ca aceasta intitulată *Los Rumanos (România)*, scrisă acum 50 de ani în circumstanțe speciale. Doresc de asemenea să exprim recunoștința mea pentru grija cu care a fost realizată noua ediție, în limba spaniolă, ca și pentru amabilitatea de a mi se trimite frumosul volum.

Referitor la acest breviar istoric, aș vrea să precizez că este o admirabilă introducere la cunoașterea României, începând cu cea ancestrală. *România* reprezintă o sinteză de special interes pentru cei care, dinlăuntrul

sufletului românesc sau din afara lui, vor să îl înțeleagă și – de ce nu? – să îl iubescă. Este o lucrare despre dezvoltarea ființei naționale românești, pe care Eliade o gândește și o definește prin lupta între extremitățile Europei, iar această luptă, dusă la hotarele continentului, pe margine de prăpastie, servește la ascuțirea atât a vitejiei, cât și a inteligenței și imaginației. În același timp, această luptă dă conștiința acută a distanței, scurte, dar profunde și semnificative, dintre viață și moarte, generând un sentiment foarte apropiat de ceea ce don Miguel de Unamuno a numit „sentimentul tragic al vitejii” și pe care Borges l-a intuit atunci când a declarat: „Viața este prea săracă pentru a nu fi și nemuritoare”.

Nu trebuie să ne mire că tocmai Mircea Eliade, erudit în materie de religii și mituri, este cel care descoperă că România nu este numai rodul unei imaginații colective, că România este făcută din Români și că aceștia imprimă un conținut istoric tangibil, epic și ardent. Româniul sunt – spus pe scurt – o realitate plasmuită din greu și cu efort, o realitate pe

care, pe deasupra naturalelor divergențe interne, ei au știut să o mânuiască iscusit, sagace, cu o artă caracteristică popoarelor cu bogată experiență istorică și culturală: arta de a se asocia.

Astfel fiind, a vorbi despre România, cu toate defectele și cu toate virtuțile ei, înseamnă a aduce cel mai convingător omagiu autorului care a scris *Tratat de istoria religiilor, Mitul eternei reînnoțiri* și atâtea opere de cel mai înalt nivel intelectual și literar. Spun aceasta pentru că, deși pentru el și cu el întreaga universalitate evocată mai sus – fie în străimorare, lipsit de patrie, în Parisul anilor imediat următori războiului (așa cum a arătat George Știrer într-o notă recent publicată în ziarul *La Nación* din Buenos Aires), fie ca „primus inter pares” la Universitatea din Chicago – Mircea Eliade a visat neîncetat la România și a suferit pentru acea patrie despre care, desigur, în alte împrejurări, a spus ca și Gioran: „Această țară care a fost a noastră și acum nu mai este”. Era o Românie despre care Eliade ar fi putut spune, asemenea lui Unamuno: *me duela Rumania*

(mă doare România). Nu din întâmplare, prin anii '30, Mircea Eliade era tânărul intelectual cel mai admirat și căutat din Universitatea bucureșteană – împreună cu o pleiadă de străluciți colegi – pentru ca apoi să intre în noaptea vremurilor de furie, silă, conspirație, exil și neliniște. Acești tineri nu știau poate că asumând, ca protagoniști, diaspора, duceau cu ei țara adâncă, țara de margine europeană care este România. România pe care Mircea Eliade a privit-o în cartea de față în felul său, erudit, este cea care astăzi se ridică din nou pentru a reîntra în istorie, uneori cu șovăilele începutului, dar vie și profundă, purtătoare, poate, a unei religiozități fără religie, așa cum Gioran spunea lui Eliade. Și dacă mi se permite redundanța, este aceeași Românie care începe să se repopuleze de idei, dezbateri, proiecte, înnoiri, viață și bucurii, chiar dacă se mai întâlănesc încă urmele dureroase ale celeilalte Românie care, de atâtea vremuri, încetase să fie ea însăși pentru un lung și regretabil timp.

Dan BERINDEI VIRTUȚILE BREVIARULUI

Los Rumanos. Breviario historico reflectă imaginea din 1943 a lui Mircea Eliade despre „patetica istorie a poporului român”, transmisă de el străinilor. *Originea și formarea, Momentele esențiale ale istoriei naționale și Viața spirituală a națiunii* reprezintă cele trei părți ale lucrării sale sintetice, dar totodată științifice în idei.

Bogata Dacie, cu locuitorii și însușirile lor, cu puternica lor spiritualitate, impactul civilizator al lui Traian, împărțatul iberic, Dacia Felix – „Californie” a Antichității, puterea de rezistență a daco-romanilor, înfruntând năvălirile și asimilând, cu o neîntrecută forță de afirmare istorică, munții și pădurile – receptacule de adăpost și formare a noului popor român, creștinarea nu prin silă și în masă, prin hotărârea unui conducător, ci prin convingere individuală, creștinism de limbă latină, iată câteva din elementele primei părți.

Dar vechea Dacie a fost „o poartă a invaziilor” și românii un popor „de frontieră” al continentului. Insulă latină, ei au dat dovadă unei extraordinare puteri de rezistență, rolul lor în apărarea Europei, cu nenumărate sacrificii, fiind esențial. Din galeria voievozilor, Mircea Eliade desprinde pe cei cărora istoria universală nu le-a putut refuza cuprinderea în paginile ei, pe Mircea cel Bătrân, pe Iancu de Hunedoara, pe Ștefan cel Mare și pe Mihai Viteazul, în narațiunea sa el menționând însă, fie și fugitiv, și pe alți conducători ai țării române din evul de mijloc. Semnificativ, Eliade evidențiază situația internațională similară celei a celorlalte două țări române, a principatului Transilvaniei, după prăbușirea regatului Ungariei, în veacul al XVI-lea. Și tot astfel, el semnalează momentele de expansiune ale marilor imperii creștine învecinate: 1775 pierderea Bucovinei, 1792 ocuparea Transnistriei de către Rusia și 1812 răpirea Basarabiei. În

câteva pagini, ne este înfățișată, apoi, complexul proces al constituirii României moderne în cursul veacului marcat, la capetele sale, de anii 1821 și 1918. Cea de-a doua parte se încheie cu dramaticul an 1940 și cu războiul de eliberare a teritoriilor românești cucerite.

În a treia parte a sintezei, Mircea Eliade urmărește spiritualitatea românească în evoluția ei istorică. Creștinismul ortodox, în care regăsește „o viziune totală a universului” și în care domnește „rânduiala”, îi dă prilejul de a arăta că printre popoarele nord-dunărene românii au fost cei dinaintea convertirii la creștinism. Un subcapitol consacrat miturilor îi dă ocazia de a sintetiza legenda *Meșterului Manole* și de a înfățișa citorilor de limbă spaniolă „splendida poezie populară” *Mironia*, în care apare „o viziune originală a vitejii și a morții”. Evidențind condițiile deosebite de grele ale creației culturale la români – situații „în calea răutăților”! – Eliade evocă mănăstiri și biserici reprezentative, pentru a aminti apoi broderiile ori operele de artă lucrate în metal. O însemnată deosebită acordă el însă artei populare, profundului simț artistic al poporului român, gustului său în armonizarea culorilor, varietății infinite a motivelor, constatate și în poezie și în muzică. El nu uită să evidențieze și „valoarea metafizică” a multora din aceste creații ale poporului român. *Doina* și *dorul* sunt și ele semnate de Mircea Eliade conchide: „Cultura populară română este una din cele mai originale și substanțiale care se cunosc în Europa”. Firește, date fiind și preocupările sale, el evidențiază și rădăcinile protoistorice ale tradițiilor folclorice. Într-un ultim subcapitol, trece în revistă marile personalități ale istoriei culturale românești, inaugurând și încheind lista lor prin Miron Costin și Nicolae Iorga, cu vieți frânte – și unul și călălalt – în împrejurări tragice și sfârșind subcapitolul prin înfățișarea galeriei personalităților proeminente ale literaturii române.

Cărturarul Mircea Eliade dă măsura posibilităților sale de creație în această succintă, dar atât de evocatoare sinteză a istoriei poporului său. Rândurile sale își păstrează întreaga încălăritură, după o jumătate de veac de la alcătuirea lor, demonstrând rarele și multiplele însușiri ale autorului lor.

Paul Alexandru

GEORGESCU MIRCEA ELIADE ȘI PLENITUDINEA ROMÂNEASCĂ

Mircea Eliade aparține plenitudinii românești și plenitudinea românească are nevoie de Mircea Eliade.

Întâlnirea noastră de aici și acum are un obiect imediat și la înălțimea noastră; să prezentăm o carte bună și adevărată, înțeleaptă și demnă, o carte – îngăduiți-mi termenul – *balsamică*. Reuniunea aceasta mai are însă și un subiect, indirect și deasupra noastră, la înălțimea poporului nostru: e vorba de autorul cărții, Mircea Eliade, pe care – sunt adânc convins – viitorul îl va situa, tot mai sigur și mai îndreptățit, pe linia care pornește de la Dimitrie Cantemir, trece prin Nicolae Bălcescu și Mihai Eminescu, pentru a ajunge aproape de noi prin Nicolae Iorga și Vasile Pârvan: *linia plenitudinii românești*. Permiteți-mi ca în acest caz neobișnuit, de profundă împlinire românească și de neîntrecută iradiere europeană și universală, care a purtat în veac numele de Mircea Eliade, să vă vorbesc în chip neobișnuit, adică să-l evoc recurgând la propriile lui unelte: mitul și metafora.

La întrebarea pe care, în aceste vremi convulsionate, mulți o pun polemic și contestatar,

– continuare în pagina 15 –